

DIAK

Suvi Kiili

Tuula Oinonen

Sosionomi (AMK), kirkon varhaiskasvatuksen ohjaaja

Sosionomi (AMK), diakoni

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Opinnäytetyö, 2025

Tunneluonto

**Ympäristökasvatusta sekä tunne- ja kaveritaitoja tukeva
materiaalipaketti Kallaveden seurakunnan varhaiskas-
vatukseen**

TIIVISTELMÄ

Suvi Kiili & Tuula Oinonen

Tunneluonto – Ympäristökasvatusta sekä tunne- ja kaveritaitoja tukeva materiaalipaketti Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatukseen

61 sivua ja 4 liitettä

Kevät, 2025

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK), Kirkon varhaiskasvatuksen ohjaaja, 210 op

Sosionomi (AMK), Diakoniatyö, 210 op

Tämä opinnäytetyö on kehittämispainotteinen ja lähtöisin yhteistyökumppanin tarpeesta. Yhteistyökumppanina toimi Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatus. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatukseen ympäristökasvatusta sekä tunne- ja kaveritaitoja tukeva materiaalipaketti kristillinen näkemys huomioiden. Opinnäytetyön tavoitteena on tukea varhaiskasvatuksen lastenohjaajien antamaa ympäristökasvatusta sekä tukea heitä vahvistamaan lasten tunne- ja kaveritaitoja.

Teoriaosuudessa käsitellään kirkon kasvatukseen, ympäristökasvatukseen sekä lapsen oppimiseen ja kehittymiseen liittyvää teoriaa. Kehittämistyön prosessissa tiedonkeruuseen käytettiin kolmea erilaista menetelmää. Ryhmiin osallistuvien lasten ja perheiden mielipiteiden kartoittamiseen käytettiin toivomuskaivo-menetelmää. Seurakunnan varhaiskasvatuksen tiimille järjestettiin työpaja, jossa käytettiin ideointipuu-menetelmää sekä ryhmähaastattelua.

Materiaalipaketin sisältö suunniteltiin huomioiden lasten ja perheiden sekä varhaiskasvatuksen tiimin toiveet erilaisista toiminnoista ja menetelmistä. Toiveissa korostuivat luonnossa liikkuminen ja toimiminen. Materiaalipaketti sisältää oppaan, jossa on kymmenen valmista lähiympäristössä toteutettavaa tuokiokertaa ohjeineen. Jokaiselle tuokiolle on mietitty oma tavoite ja siihen liittyvä Raamatun kertomus tai jae, laulu ja rukous. Lisäksi jokaisella tuokiokerralla on 2–4 ympäristökasvatusta tai kaveri- ja tunnetaitoja tukevaa toimintoa. Tuokiokertojen menetelmät on suunniteltu tavoitteeseen sopiviksi. Lisäksi materiaalipaketti sisältää ryhmän ja perheiden liikkumista ja hyvinvointia edistävän oppaan. Tämä opas on myös saatavilla sähköisessä muodossa. Oppaista sekä tarvittavista tarvikkeista muodostui Tunneluonto-laatikko. Kehittämistyön palaute saatiin Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatuksen tiimiltä. Saadun palautteen perusteella materiaalipaketti koettiin hyväksi ja varhaiskasvatuksen ohjaajien työtä tukevaksi.

Asiasanat: varhaiskasvatus, kristillinen kasvatus, ympäristökasvatus, tunne- ja kaveritaidot, lapsen kehitys ja oppiminen

ABSTRACT

Suvi Kiili, Tuula Oinonen

Tunneluonto – Environmental education and emotional and social skills education material for the Kallavesi parish

61 pages and 4 appendices

Spring 2025

Diaconia University of Applied Sciences

Diaconal work, church

Christian Early Childhood Education

Bachelor of Social Services

This thesis is a development-oriented and originates from the needs of the collaboration partner. The collaboration partner was the early childhood education in Kallavesi parish. The purpose of the thesis was to develop an educational material package for early childhood education in the Kallavesi parish, supporting environmental education as well as emotional and social skills, while taking the Christian perspective into account. The aim of the thesis is to support early childhood educators in providing environmental education and to help them strengthen children's emotional and social skills.

The theory part discusses church education, environmental education, and child learning and development. In the development process, three different methods were used for data collection. The wishing well method was used to gather the opinions of the children and families participating in the groups. A workshop was organized for the parish's early childhood education team, utilizing the brainstorming tree-method and group interviews.

The content of the material package was designed with consideration for the wishes of children, families and the early childhood education team regarding various activities and methods. The wishes emphasized moving and acting in nature. The material package includes a guide with ten ready-made sessions to be carried out in the surrounding environment with instructions. Each session has its own goal, along with a related Bible story or verse, song, and prayer. Additionally, each session includes 2-4 activities that support environmental education or actions that promote social and emotional skills. The methods for the sessions have been designed to fit the goal. In addition, the material package includes a guide that promotes movement and well-being of the group and families. This guide is also available in digital format. The guides, along with the necessary materials, were compiled into a "Tunneluonto" box. Feedback on the development work was received from the early childhood education team of the Kallavesi Parish. Based on the feedback, the material package was found to be effective and supportive of the work of early childhood educators.

Keywords: Early childhood education, Christian education, Environmental education, Emotional and social skills, Child development and learning

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 KIRKON KASVATUS	6
2.1 Lapsi kirkon kasvatuksen keskiössä	6
2.2 Seurakunnan kristillinen kasvatus	8
2.3 Seurakunnan varhaiskasvatus ja diakonia	10
3 YMPÄRISTÖKASVATUS	12
3.1 Ympäristökasvatuksen lähtökohdat	12
3.2 Kirkon ympäristökasvatus	14
4 LAPSEN KEHITYS JA OPPIMINEN	16
4.1 Lapsen vuorovaikutustaitojen ja sosiaalisten taitojen kehittyminen	16
4.2 Tunnetaidot	18
4.3 Tunnekasvatus ja tunteiden tunnistaminen	20
4.4 Kaveritaidot	22
4.5 Lapsi oppii leikkimällä, liikkumalla ja tutkimalla	24
5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	26
6 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA JA YHTEISTYÖKUMPPANI	28
7 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI JA MENETELMÄT	29
7.1 Opinnäytetyöprosessin suunnittelu	29
7.2 Opinnäytetyöprosessin toteutus	31
7.2.1 Toivomuskaivo-menetelmä, toteutus ja tulokset	32
7.2.2 Työpajan toteutus sekä työpajassa käytetyt menetelmät	35
7.2.3 Tulokset ja palaute	38
7.3 Materiaalipaketin suunnittelu	41
8 TUNNELUONTO-LAATIKON ESITTELY JA PALAUTE	45
9 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	48
10 POHDINTA	50
LÄHTEET	55

LIITE 1. Esittelykirje ja suostumuslomake huoltajille	62
LIITE 2. Toimintaohje toivomuskaivo -menetelmää varten	64
LIITE 3. Tunneluonto -opas	65
LIITE 4. 5 askelta luontoon -opas	72

1 JOHDANTO

Kirkon varhaiskasvatuksen tarkoituksena on tukea perheiden kristillistä kotikasvatusta sekä olla lapsen kasvussa mukana kristillisen ihmiskäsityksen mukaisesti. Kasvua tuetaan yhteistyössä perheiden kanssa kasteen yhteydessä muodostuneen yhteisen opetus- ja kasvatustehtävän mukaan. (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.-a.) Kristittyinä elämisen tapaan kuuluu hyvän sanoman todeksi eläminen olemalla konkreettisesti avuksi, kantamalla vastuuta luonnosta, yhteiskunnasta sekä lähimmäisestä niin lähellä kuin kaukana (Kirkkohallitus, 2021a, s. 9). Seurakunnan varhaiskasvatus tarjoaa lapselle turvallisen paikan tutustua kristilliseen uskoon ja kristillisiin arvoihin, kuten lähimmäisenrakkauteen ja luomakunnan suojelemiseen. Seurakunnan varhaiskasvatuksessa on hyvä mahdollisuus toteuttaa ympäristökasvatusta sekä vahvistaa lapsen tunne- ja kaveritaitoja.

Kirkon ympäristödiplomin käsikirjan mukaan ympäristökasvatus on läsnä kaikessa kirkon ja seurakunnan toiminnassa – niin sanoissa kuin teoissa. Luomakunta on läsnä muun muassa päiväkerhon hartauden sanoissa. Tekemällä oppimisen mainitaan olevan keskeinen menetelmä ympäristökasvatuksessa. Tavoitteena ympäristökasvatuksessa on kannustaa seurakuntalaisia toimimaan oman ympäristön ja oman seurakunnan parhaaksi. (Kirkkohallitus, 2021b, s. 51.) Ympäristökasvatuksen ja lapsen luontosuhteen tukeminen seurakunnan varhaiskasvatuksessa on mielestämme tärkeää ja ajankohtaista, sillä yhteiskuntaamme haastavat ilmastonmuutos ja kulutuskulttuuri.

Tutkimusten mukaan lasten ja nuorten hyvinvointi on laskenut. Espoossa tilanteeseen on päätetty puuttua ennaltaehkäisevästi. Espoon seurakuntayhtymä tukee miljoonalla eurolla tunne- ja kaveritaitojen vahvistamista 4.–5.-luokilla 25 eri koululla. (Kirkko ja kaupunki, 2024.) UNICEFIN vuosien 2013 ja 2018 tutkimukset hyvinvoinnista osoittavat, että Suomessa lasten hyvinvoinnin kannalta parannettavaa on eriarvoisuuden ja kiusaamisen poistamisessa. Lasten onnellisuutta kannattaa tavoitella tukemalla tämän tavoitteen saavuttamista muun muassa varhaiskasvatuksessa, ja yksi näkökulma liittyy kaveritaitojen vahvistamiseen. (Laaksonen, 2022, s. 40.) Pitkän varhaiskasvatuksen ammatillisen

kokemuksemme pohjalta voimme todeta tunne- ja kaveritaitojen opettelu- ja vahvistamisen olevan äärimmäisen tärkeää lapsen sosiaalisen kehittymisen ja yhteisöön liittymisen kannalta. Mielestämme seurakunnan varhaiskasvatuksessa lapsen tunne- ja kaveritaitoja vahvistava pedagogiikka on merkityksellistä, sillä yhteiskuntaamme haastavat alati lisääntyvä yksinäisyys ja erilaiset mielenterveyden ongelmat.

Kehittämispainotteisen opinnäytetyömme tarkoituksena on kehittää Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatukselle ympäristökasvatukseen sekä kaveri- ja tunnetaitoihin keskittyvä materiaalipaketti. Kehittämispainotteisen opinnäytetyömme tavoitteena on tukea varhaiskasvatuksen lastenohjaajien antamaa ympäristökasvatusta sekä tukea heitä vahvistamaan lasten tunne- ja kaveritaitoja.

2 KIRKON KASVATUS

2.1 Lapsi kirkon kasvatuksen keskiössä

Kirkkolain 1. luvun 2. §:ssä säädetään, että kirkon tehtävä on julistaa Jumalan sanaa, jakaa sakramentteja, levittää kristillistä sanomaa ja toteuttaa lähimmäisenrakkautta (KL 652/2023). Hengellisen perustehtävänsä vuoksi kirkko on arvoyhteisö, jonka ytimessä ovat usko Jumalaan, vastuu luomakunnasta sekä lähimmäisenrakkaus (Kirkkohallitus, 2020, s. 4). Kirkon kasvatuksen barometrin 2022 mukaan 96 % kyselyyn vastanneista työntekijöistä pitää kirkon kasvatuksessa tärkeänä hengellisen kasvun tukemista (Mattila, 2023, s. 30).

Kirkko epävarmuuksien ajassa -julkaisussa (2024), Kimmo Ketola analysoi kirkon eri tehtäväalueiden suhteellista tärkeyttä erilaisissa vastaajaryhmissä. Ketola on koonnut artikkelissaan yhteen Gallup Ecclesiastica 2024 -kyselyn tuloksia. Tutkimuksesta ilmenee, että kyselyyn vastanneiden kirkon työntekijöiden, luottamushenkilöiden, jäsenten ja kaikkien suomalaisten mielestä kaksi tärkeintä tehtäväaluetta olivat heikompiosaisten auttaminen ja kestävien elämänarvojen opettaminen lapsille ja nuorille. Työntekijöistä jopa lähes 99 % pitää erittäin tai melko tärkeänä heikompiosaisten auttamista. Työntekijöistä ja luottamushenkilöistä 96 % piti tärkeänä kestävien elämänarvojen opettamista lapsille ja nuorille. Kirkon jäsenistä yhdeksän kymmenestä ja kaikista kyselyyn vastanneista suomalaisista neljä viidestä piti tärkeänä kestävien elämänarvojen opettamista. Tuloksien mukaan auttamista ja kasvatustyötä pidetään tärkeänä kirkon työssä. Työntekijöistä 87 % piti tärkeänä ilmaston ja ympäristön kannalta kestävä elämäntavan edistämistä. Luottamushenkilöistä näin ajatteli 76 % ja jäsenistä 74 %. (Ketola, 2024, s. 99–101.)

Gallup Ecclesiastica 2024- kyselyn mukaan kristillinen kasvatus kodeissa on vähentynyt, mutta kuitenkin tasoittunut edelliseen nelivuotiskertomukseen nähden. Tutkimuksen mukaan omasta mielestään uskonnollisen kasvatuksen saaneita oli 2011 vuonna 39 % ja 2024 vuonna 31 %. Kotien kristillisen kasvatuksen yleisimmät tavat olivat iltarukouksen opettaminen ja seurakunnan pyhäkouluun tai

kerhoon osallistuminen. Kolmanneksi yleisintä oli osallistua joulukirkkoon. Suomalaisista 70-vuotiaista 76 % oli osallistunut seurakunnan toimintaan ja opetellut iltarukouksen lapsuudenkodissaan ja 18–29-vuotiaista 40 % osallistui seurakunnan toimintaan ja 42 % kertoi opetelleensa iltarukouksen. (Salomäki, 2024, s.199–201.)

Jumalanpalvelus ja kasvatus -yksikön johtaja Jarmo Kokkonen avaa kirkon kasvatusta teoksessaan *Huomenna kaikki on paremmin kuvaamalla kasvun ihmettä*. Kokkonen mukaan kasvun ihme ja ilmiö on se, mistä kirkon kasvatus saa alkunsa. Hän korostaa kasvun ihmeen olevan merkittävämpää kuin kasvun aikana toteutetun kasvatuksen. Tämä luo perustan kasvatukselle kirkossa. Kasvun ollessa ihme ei voida määrittää kasvatustyyliä, jolla päästäisiin suoraan hyvään lopputulemaan. Kasvu ei tapahdu kasvattamalla, sillä ihmeitä ei voi valmistaa. Lasta ei voi muokata kuin muovailuvahaa, ja samassa perheessä kasvavat sisarukset kasvavat erilaisiksi samasta kasvatuksesta huolimatta. Aikuiseksi kasvaakseen lapsen täytyy saada olla lapsi. Lapsella on kyky ihmettelyyn, ja tämän elossa pitämiseksi tarvitaan aikuisia, joilla on sama kyky. He mahdollistavat lapsen iloitsemisen, innostuksen ja haltioitumisen maailmasta. (Kokkonen, 2023, s. 11–12.)

Kokkonen mukaan kirkon kasvatuksella on erityinen merkitys, sillä se mahdollistaa ja tukee kaikenikäisten kokonaisvaltaista kasvun ihmettä. Jokaisella on lupa kasvaa omana itsenään, oikeus kehittyä, kokea oppimisen iloa ja saada tukea kasvuunsa. Kirkon kasvatus on määritelmältään laaja. Kirkon kasvatuksesta vastaavat seurakunnat, seurakuntayhtymät, hiippakunnat, kokonaiskirkolliset toimijat sekä eri järjestöt ja muut yhteisöt. Kasvattava kirkko elää ja toimii ihmisiä varten. Kirkon kasvatuksen kristillinen kasvatusnäkemys on optimistinen ja toiveikas, lapsen ollessa kasvatuksen keskiössä. Jokainen Jumalan luoma lapsi on arvokas. Arvoa ei tarvitse erikseen ansaita eikä sitä voi myöskään menettää. Jokaisen lapsen perusoikeus on kokea, että hän on turvassa ja kaikki sujuu hyvin. (Kokkonen, 2023, s.15, s. 35–36, s. 39, s. 41.)

Kokonaisvaltainen kasvun tukeminen kattaa ihmisen ruumiillisen eli fyysisen, henkisen eli psyykkisen ja hengellisen eli spiritualiteetin ulottuvuudet (Kokkonen, 2023, s. 18–19). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon määritelmän mukaan

spiritualiteetti on sellaista hengellistä elämää, jossa usko toteutuu käytännössä yhdessä muiden kristittyjen kanssa. Spiritualiteetti toteutuu muun muassa hartauksissa, hengellisissä lauluissa ja rukouksissa. Spiritualiteetin vaaliminen on seurakunnan kasvatustyön ulottuvuus. Lapsen kehityksen kannalta lapsen spiritualiteetin tukeminen ja vahvistaminen on tärkeää. (Kauppila, 2021, s. 133, s.136.) Amerikkalaisen psykologi Lisa Millerin tutkimuksen mukaan spiritualiteetin tukemisella ja vahvistamisella on positiivinen vaikutus myöhemmin lapsen ja nuoren kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Lapsena saatu spiritualiteetin tukeminen auttaa kohtaamaan mahdollisia kriisejä myöhemmin elämässä. (Porkka & Valtonen, 2021, s. 120.)

Kirkon kasvatuksessa tuetaan ja vahvistetaan rukous- ja hartauselämää. Rukouksissa ja hartauksissa voidaan keskittyä ympäristöasioihin. Lisäksi ympäristöasiat nivoutuvat spiritualiteetin sisältöihin kokonaisvaltaisesti. (Pihkala, 2021, s. 220.) Kristillisyyden on läsnä Jumalan antaman elämän kannattelu ja toivon ylläpitämisessä, joten kirkon kasvatustyöllä on merkitystä silloinkin, kun se ei näytä johtavan uskonnollisen uskon vahvistumiseen. Kirkko toimii ihmisen ohella myös luomakuntaa varten. Ihminen elää vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin sekä luomakuntaan ja ilman tätä yhteyttä hän ei kasva persoonaksi kokonaisvaltaisessa mielessä. Kasvatus on ihmisten välisten yhteyden sekä luontoyhteyden vaalimista, siihen johdattamista ja saattelemista. (Kokkonen, 2023, s. 19–22, s. 37.)

2.2 Seurakunnan kristillinen kasvatus

Kirkkolain mukaan seurakunnan tehtävänä on muun muassa huolehtia kristillisestä kasvatuksesta ja opetuksesta, diakoniasta sekä muista kristilliseen sanomaan perustuvista julistus- ja palvelutehtävistä (KL 652/2023). Kirkkojärjestyksen mukaan jokaiselle kastetulle lapselle kuuluu oikeus saada kristillistä kasvatusta sekä kirkon yhteisen uskon opetusta. Vanhempien ja huoltajien tehtävä on antaa kristillistä kasvatusta sekä opetusta, missä seurakunta ja kummit tukevat. Kirkkojärjestyksen mukaan seurakunnalla on kasvatusvastuu ja sen tulee huolehtia erikäisten jäsentensä kristillisestä kasvatuksesta ja hengellisen elämän hoitamisesta. Seurakunnan tulee tarjota tähän mahdollisuus myös niille, jotka eivät ole

seurakunnan jäseniä. (KJ 657/2021.) Yhteiskunnan varhaiskasvatus on tunnustuksetonta, mutta seurakunta voi toimia yhteistyössä kunnan tai kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa (Ahtiainen ym., 2016, s. 218).

Kirkon varhaiskasvatus sitoutuu Opetushallituksen antamaan valtakunnalliseen vuoden 2022 varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Seurakunnan varhaiskasvatus toimii nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä. Kirkon varhaiskasvatukseen heijastuvat niin monimuotoistuminen, asenneilmapiiri kuin yhteiskunnalliset varhaiskasvatusta koskevat ratkaisut. Uskonnollinen heikentyminen haastaa kotien tukemista kristillisessä kasvatuksessa. Kristillisessä kasvatuksessa pyritään tukemaan lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Se on osa kirkon varhaiskasvatusta, jonka tarkoituksena on opettaa lapselle tapoja kommunikoida omaa uskoaan ja kokemustaan Jumalasta sekä rohkaista vanhempia kohtaamaan lapsensa hengellisyys. Tärkeää on, että aikuiset tukevat lapsen kokonaisvaltaista kehitystä sekä tarjoavat mahdollisuuksia ja välineitä keskusteluun ja ihmettelyyn hengellisistä kokemuksista ja kysymyksistä. (Valtonen & Ojell, 2022, s. 158–159.)

Kirkon ovet auki -strategian mukaan ovet ovat auki kirkkoon ja kasvuun. Kirkko on yhteisönä osallisuuteen kannustava sekä vieraanvarainen. Jokaisella tulee olla mahdollisuus kokea seurakuntayhteys voimavaranaan sekä kirkon jäsenyyden merkityksellisenä. Kirkko kutsuu hengelliselle polulle painottamalla muun muassa kristillistä kasvatusta. Se edistää lasten ja nuorten osallisuutta sekä perheiden hyvinvointia. (Suomen ev. lut. kirkko, i.a.-b, s. 6.)

Polku – vauvasta aikuiseksi seurakunnan yhteydessä -julkaisu vuodelta 2021 on seurakunnan yhteinen työväline toiminnan jäsentämiseen ja kehittämiseen. Seurakunta kulkee lapsen ja nuoren rinnalla aina aikuisuuteen saakka. Polku auttaa löytämään kehittämiskohtia ja luomaan seurakunnan omaa polkua, jotta lapsi ja nuori saa vahvistusta kristittyinä elämiseen sekä kristillisen identiteetin kasvuun. Polku auttaa rakentamaan kokonaiskuvan siitä, millaista toimintaa ja tukea seurakunta yhteisönä tarjoaa eri ikäkausiin. Kristinuskon sisällön ydin on muuttumaton. On kuitenkin tärkeää, että sen toimintatavat elävät ja muokkautuvat

suhteessa ympäröivään kulttuuriin ja todellisuuteen. Kirkon pedagogiikan keskiön muodostavat lapset, nuoret sekä perheet. (Kirkkohallitus, 2021a, s. 5, s. 11.)

Seurakunnan varhaiskasvatuksen tehtävänä on olla tukemassa lasta ja hänen perhettään sekä lapsen kokonaisvaltaista kasvua kristillisen ihmiskäsityksen pohjalta. Lapsen arvo ja merkitys ovat suuret kristillisessä perinteessä. Toiminnan pedagogiset valinnat tehdään kristilliseltä arvopohjalta. Vasu kirkossa -asiakirjan mukaan kristillinen kasvatusta on kirkon varhaiskasvatuksen ydintä, eikä siitä voida puhua ilman hengellisyyttä, kristillisen perinteen sisältöä ja teologiaa. Pedagogiikka, tutkimustieto ja sen hetkiset pedagogiset toimintatyylit sisältyvät ammatilliseen toimintaan. Kirkon kasvatuksessa kuuluu sitoutua teologiaan ja pedagogiikkaan. (Saarinen, 2018, s. 4.)

2.3 Seurakunnan varhaiskasvatus ja diakonia

Seurakunnan perustehtävänä on hyvän tekeminen lähimmäiselle. Sen moninaiset tehtävät, kuten diakonia, lähetys ja kasvatusta, kietoutuvat yhteen. (Ahtiainen ym., 2016, s. 19.) Kirkkojärjestyksen 24§ mukaan diakonia on kristilliseen rakkauteen perustuvaa avun antamista. Sitä tulee antaa niille, joiden hätä on suurin ja jotka eivät muulla tavoin apua saa. Diakonia on seurakunnan ja jokaisen sen jäsenen tehtävä. (KJ 657/2021.)

Ovet auki – Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategia vuoteen 2026 tarkastelee kirkon työtä kokonaisvaltaisesti, sillä yhteisten ongelmien ratkaisemiseksi tarvitaan yhteinen tahto. Kirkon ovet auki -strategian mukaan ovi on auki ulospäin. Evankeliumi eletään todeksi siellä, missä ihmiset ovat. Eriarvoisuuden, yksilöllistymisen, syrjäytymisen sekä ihmisten kokeman turvattomuuden vuoksi diakonian tarve lisääntyy ja samalla kirkkoa haastetaan käyttämään uusia toimintatapoja ja -malleja. (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.-b, s. 4–5.) Diakonia avaa kirkon ovia -julkaisun mukaan diakoninen kirkko toteuttaa hengellistä kutsumusta auttaen ja tukien haavoittuvassa tilanteessa eläviä sekä tekemällä asioita oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja rauhan nimissä. Diakoninen kirkko kokoaa yhteisöjä sekä suojelee ympäristöä. (Suomen ev.lut. kirkko, 2023a, s. 4, s. 7.)

Kirkon diakoniabarometrin 2022 mukaan diakoniatyön haasteena ovat yhteiskunnassa nopeasti muuttuvat tilanteet sekä niiden mukanaan tuomat haasteet ihmisten arjessa (Hammarén ym., 2022, s. 11). Diakoniatyössä näkyvät sekä huono-osaisuus että ylisukupolvisuus. Huono-osaisuus voi liittyä niin taloudellisen, kulttuurisen kuin sosiaalisen pääoman puutteeseen. Jatkuva taloudellisesti tiukka tilanne vähentää henkisiä voimavaroja. Vanhempien huono-osaisuuden muodot vaikuttavat lapsiin ja heidän tulevaisuuteensa. Yhteiskunnassamme on myös paljon eri-ikäisten ihmisten yksinäisyyttä, jota kohdataan diakoniatyön kautta. Yksinäisyys vaikuttaa esimerkiksi hyvinvointiin, toimintakykyyn sekä oppimiseen. Vuoden 2022 diakoniabarometrissä diakoniatyöntekijöiden vastauksissa korostui huoli ihmisten kokemasta yksinäisyydestä. (Kalanti, 2022, s. 35, s. 40–41, s. 43–45.)

Kirkon julkaisussa “Että kukaan ei jää yksin” vuodelta 2021 määritellään kirkon kasvatuksen ulkopuolisuuden ehkäisyn olevan diakonista kasvatusta ja perhetyötä, jossa etsitään, kohdataan ja tuetaan haavoittuvassa asemassa olevia tai ulkopuolisuuden uhkaamia lapsia, nuoria ja perheitä (Kirkkohallitus, 2021b, s. 4). Diakoniatyö järjestää tilaisuuksia lapsille, nuorille ja perheille sekä tukee yksilöitä ja perheitä taloudellisesti. Tukikummit -toiminta auttaa vähävaraisten perheiden lapsia antamalla tukea harrastuksiin. (Suomen ev.lut. kirkko, 2023a, s. 29.)

Yhä enenevässä määrin seurakuntien varhaiskasvatus ja perhetyö tarjoavat lastenhoitoa perheille. Nykypäivänä diakoninen avunanto näkyy Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatuksessa *Aekoo yhdessä* -toiminnassa. *Aekoo yhdessä* -toiminta tarjoaa matalan kynnyksen maksutonta tukea lapsiperheiden arkeen. Lapsiparkki tarjoaa hoitopaikan enintään kahden tunnin ajaksi. Vanhempi voi jättää lapsen hoitoon, mikäli tarvitsee aikaa itselle tai asioiden hoitamiseen. Palvelu on maksuton ja se on tarkoitettu alle kouluikäisille ja yli 2-vuotiaille lapsille. Lapsiparkista voi kysyä myös alle 2-vuotiaiden mahdollisuutta osallistua toimintaan. Lapsiparkki tarjoaa hoitoa, leikkiseuraa ja virikkeitä satunnaisesti. Lapsiparkin ohella Apuna arkeen tarjoaa lapsiperheille luottamuksellista ja maksutonta tukea arkeen. Apua voi pyytää myös, jos kaipaa keskustelua, on sairauksia, surua tai

muunlaista avun tarvetta. Varhaiskasvatuksen ohella tukea voi kysellä diakonista. (Kuopion ev.lut. seurakunnat, i.a.-a.)

3 YMPÄRISTÖKASVATUS

3.1 Ympäristökasvatuksen lähtökohdat

Ympäristökasvatuksen syntyyn on vaikuttanut huoli ympäristön tilasta. Maailmanlaajuisesti ympäristöliikkeen alkuna pidetään vuotta 1962. Suomessa puolestaan ympäristöherätys sai alkunsa vuonna 1979 ja myöhemmin vahvasti siihen on vaikuttanut myös vuonna 1986 silloisen Neuvostoliiton alueella sattunut ydinonnettomuus. Ympäristökasvatus-käsite on saanut alkunsa 1960-luvulla ympäristökeskustelujen myötä. 1970-luvulla ympäristökasvatuksen osa-alueiksi nimettiin kasvatus ympäristöstä, kasvatus ympäristössä sekä kasvatus tai toiminta ympäristön puolesta. Ympäristökasvatus-käsite oli Suomessa 1970-luvulla harvinainen. 1980-luvulla käsite yleistyi, samoin käsite kestävä kehitys, joka toi uuden sisällöllisen lisän ympäristökasvatukseen. (Cantell ym., 2020, s. 10–13.)

Ympäristökasvatuksesta puhutaan monilla eri käsitteillä, kuten kestävyyskasvatus, ilmastokasvatus, kuluttajakasvatus, globaalikasvatus, ekososiaalinen sivistyskasvatus ja utopiapedagogiikka (Kaasinen & Myllyniemi, 2023, s. 17). Opin näytetyössä käytämme ympäristökasvatuskäsitettä. Ympäristökasvatukselle ei ole yksiselitteistä määritelmää. Ympäristökasvatuksen osa-alueita ovat muun muassa luonto eli ekologinen ympäristö, rakennettu ympäristö, sosiaalinen ympäristö ja jopa virtuaalinen ympäristö. Ympäristökasvatukseen liittyy myös globaalin ympäristön näkökulma. Suhde ympäristöön on tärkeä lähtökohta ympäristökasvatukselle. Monet tutkimukset ovat myös osoittaneet, että lyhytkin oleskelu luonnossa edistää ihmisen fyysistä ja henkistä hyvinvointia. (Cantell ym., 2020, s. 32–34, s. 57.)

Ympäristökasvatus korostaa tutkimista sekä ihmisen ja ympäristön välisen vastuullisen ja myönteisen suhteen rakentumista (Turja, 2020, s. 182). Ympäristökasvatus keskittyy ympäristöön ja arjen elämään liittyvään tekemiseen ja tutkimiseen sekä kokonaisvaltaiseen ympäristövastuulliseen elämäntapaan kasvamiin. Jo pienten lasten ympäristökasvatuksessa voidaan keskittyä näihin tavoitteisiin ja lisätä ympäristötietoisuutta. Se onkin eräänlaista arvokasvatusta. (Raittila, 2020, s. 210–211.) Ympäristökasvatuksen tutkimuksissa korostetaan yksilön kannustamista elämään ympäristövastuullisesti. Yksilön vastuun näkökulma on tärkeä, mutta valintojen vaikuttavuus on silti melko vähäinen, mikäli muutosta ei tapahdu koko yhteisön tasolla. Tärkeää on, että kasvatuksessa korostetaan yhteistä vastuuta. (Cantell, ym., 2020, 91.)

Tärkeää on opettaa lapsille elämäntapa, joka on reilu, kaikkia kunnioittava ja kohtuutta arvostava. Ympäristökasvatuksen ensimmäisenä tavoitteena onkin vahvistaa tietoa ympäristön tärkeydestä. Se vaikuttaa elämäämme ja hyvinvointiimme. Toinen tavoite on, että ympäristön huomioiminen ja siitä huolehtiminen tulevat osaksi arkeamme. Ympäristökasvatuksella pyritään vaikuttamaan ihmisten arvoihin ja asenteisiin elää kestäväällä tavalla. (Raittila, 2020, s. 211–212.)

Lasten ympäristökasvatuksessa on tärkeää oikea, miellyttävä, järkevä, hauska ja nautinnollinen ympäristöä vaaliva toiminta jokapäiväisissä arjen toiminnoissa, huomioimalla kohtuullisuus ja kierrätysmateriaalien käyttö. Lapsuudessa luodut ympäristökokemukset luonnossa ja perheen antama malli tukevat ympäristövastuullista elämänasennetta. Kokemuksellisuus ja toiminnallisuus auttavat lapsia oppimaan ympäristössä ja ympäristöstä. Alle kouluikäinen lapsi oppii parhaiten leikkimällä, liikkumalla ja tutkimalla ympäristöään. Kun kokemus jaetaan vielä yhdessä, rikastaa se ympäristösuhdetta entisestään. Ympäristöstä voi oppia sekä rakennetussa että luonnonympäristössä. (Raittila, 2020, s. 212, s. 214, s. 216–217.)

Ympäristösuhteen muodostumiseen vaikuttavat läheiset ihmiset ja sosiaaliset suhteet. Lähiympäristö on lapselle merkityksellinen, ja elämyksiä jaetaan varhaislapsuudessa mieluusti ystävien kanssa. Lapsi saattaa kiinnittää huomiota luonnossa oleviin luonnon elementteihin, kuten kiviin, käpyihin, polkuihin tai vaikkapa

muurahaisiin. Huomio voi kiinnittyä myös ihmisen toiminnasta johtuviin elementteihin, kuten pullonkorkkeihin tai jalanjälkiin. Yhteiset leikit ja ympäristössä seikkaileminen tuottavat monille merkityksellisiä muistoja. Positiivisen ympäristösuhteen rakentumiseen saattavat vaikuttaa myös eläimet. (Cantell ym., 2020, s. 63–65.)

Ihmisen sosiaalinen hyvinvointi ja yhteisöllisyyden kokemus vahvistuvat luonnossa liikkumalla (Luontoon.fi, i.a.). Luonto saa aikaan erilaisia tunteita. Luonnossa liikkuessamme voimme tuntea iloa, rauhaa, innostusta ja myös inhoa tai pelkoa. Ympäristökasvatus ja tunteet ovat yhteydessä toisiinsa. Ympäristökäyttäytymiseen ja ympäristöasenteiden muodostumiseen vaikuttaa välittäminen ja empatiakyky. Ihminen suojelee sitä mistä hän välittää ja mihin omaa tunnesiteen. (Kaasinen & Myllyniemi, 2023, s. 46.)

Geography 109/1 artikkelissa kerrotaan nuorten kokemasta ilmastonmuutoskasvatuksesta. Eurooppalaisessa CCC-CATAPULT (European project) -projektissa, johon osallistui nuoria Englannista, Irlannista, Italiasta ja Suomesta, tutkittiin nuorten ilmastotoimijuutta. Tutkimuksessa selvitettiin nuorten kokemuksia ilmastonmuutoskasvatuksesta. Nuoret toivoivat vaikuttavampaa ja syvällisempää opetusta. He toivoivat osallistavia aktiviteetteja. Nuoret kokivat, että heille annetaan paljon tietoa ympäristön muutoksesta, mutta ei käytännöllisiä tapoja kuinka suojella luontoa ja mitä he voisivat konkreettisesti tehdä ilmastonmuutokselle. He toivoivat ratkaisukeskeistä menettelytapaa ja uutta tietoa. Nuorten mielestä oli tarpeellista, että ilmastonmuutokseen liittyviä asioita opetetaan myös nuoremmille oppilaille. Mitä varhaisemmassa vaiheessa lapset saavat tietoa, sitä helpompi heidän on elää kestävämmän tavan mukaisesti sekä kunnioittaa ympäristöä aivan luonnollisesti, kuin se olisi normaali jokapäiväinen teko. (Reilly ym., 2024.)

3.2 Kirkon ympäristökasvatus

Kirkon ympäristökasvatuksessa vahvistetaan lasten, nuorten ja perheiden myönteistä luontosuhdetta, luodaan toivoa ilmastonmuutoksen keskellä sekä tuetaan ekologista jälleenrakentamista. Ympäristökasvatus on yksi kestävä kehityksen

osa. Kirkko saa tukea ja apua ympäristökasvatukseen muun muassa Lasten ja nuorten keskukselta sekä Suomen Luontoliitolta. Kirkko jakaa joka toinen vuosi kirkon ympäristökasvatuspalkinnon, jonka tarkoituksena on kannustaa seurakuntia ja muita kirkollisia toimijoita aktiivisiksi ympäristökasvattajiksi. (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.-c.)

Ovet auki -strategiassa todetaan, että ovet ovat auki tulevaisuudelle. Kirkon perussanomaa ovat kunnioitus luomakuntaa kohtaan, kohtuullinen elämäntapa sekä vastuullisuus. Tätä voimme oppia itse tai oppia muilta. (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.-b, s. 10.) Suomen evankelis-luterilainen kirkko on sitoutunut edistämään kestävä elämäntapaa, tukemalla jäseniään sekä muita ihmisiä muuttamaan elämäntapaansa kestävä kehityksen mukaiseksi. Kirkon energia- ja ilmastostrategia pohjautuu vuoden 2008 kirkon ilmasto-ohjelmaan ”Kiitollisuus, kunnioitus ja kohtuus”. Kirkko on sitoutunut toimimaan ilmastonmuutoksen etenemistä vastaan. Kirkko hiilineutraaliksi 2030 tavoittelee ilmastonlämpenemisen rajoittuvan 1,5 asteeseen. Vuoteen 2030 mennessä kirkko on hiilineutraali. Kasvihuonekaasupäästöjä on silloin vähennetty toivon mukaan 80 % ja loppu 20 % tavoitteesta muodostuu seurakuntien metsien hiilivarastosta. (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.-d.)

Kristityillä on vastuu ympäristöstään ja tärkeä tehtävä suojella luomakuntaa. Kristinuskon toimii vastavoimana kulutuskulttuurille. Kirkko rakentaa kestävä kehitystä. Kirkon ympäristöjärjestelmään eli ympäristödiplomiin kuuluvat suurimmat seurakunnat ja seurakuntayhtymät sekä monet pienet seurakunnat. Ympäristödiplomi on seurakunnille tarkoitettu väline, joka mahdollistaa toiminnan suunnittelun ympäristöystävälliseksi opastaen ja tukien muun muassa ympäristökasvatuksen antamisessa. (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.-e.) Kirkko pitää kiinni ilmastotavoitteistaan. Seurakunnat kuitenkin toteuttavat vaihtelevasti ilmastotavoitteita. Vuoden 2024 seurakuntakyselystä ilmeni, että ympäristödiplomia ei ole otettu käyttöön yli 55 prosentissa seurakunnista. Kirkon halutaan edistävän ilmaston ja ympäristön kannalta kestävä elämäntapaa. Luonnon merkitys myös vahvistuu osana kokonaisvaltaista hengellisyyttä. (Salminen, 2024, s. 249–251.)

Seurakunnan ympäristökasvatus kattaa koko ihmisen kasvun kaaren ja sen keskeisenä menetelmänä on tekemällä oppiminen. Ympäristökasvatuksessa on tärkeää, että se on tavoitteellista ja haastavaa. Ympäristökasvatus kannustaa seurakuntalaisia toimimaan ympäristön ja oman seurakuntansa parhaaksi. (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.-f.) Seurakuntien ympäristökasvatuksen perustana toimii ympäristökasvatussuunnitelma, joka voi olla erillinen asiakirja tai osa seurakunnan ympäristöohjelmaa (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.-g). Kirkon ympäristökasvatuksessa jumalanpalveluselämä kattaa kaiken toiminnan perhekerhojen hartauksista, jumalanpalveluksiin ja kirkollisiin toimituksiin (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.-h).

4 LAPSEN KEHITYS JA OPPIMINEN

4.1 Lapsen vuorovaikutustaitojen ja sosiaalisten taitojen kehittyminen

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua, sillä se luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan varhaiskasvatuksen tehtävä on lasten kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistäminen. Tehtävänä on myös lasten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen, syrjäytymisen ehkäisy sekä lasten osallisuuden ja aktiivisen toimijuuden edistäminen yhteiskunnassa. (Opetushallitus, 2022, s. 16, s. 21.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan varhaiskasvatus kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja sekä edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä. Varhaiskasvatuksen yhteiskunnalliset tehtävät ovat moninaisia, mutta lisäksi sillä on tärkeä tehtävä kestävän elämäntavan edistämisessä. (Laaksonen, 2022, s. 19, s. 24.)

Kehitystä ja oppimista on usein tarkasteltu irrallaan toisistaan, mutta ne kietoutuvat toisiinsa niin yksilöllisesti kuin sosiokulttuurisesti. Oppimista tapahtuu kaikkialla kaiken aikaa. Kehitys on oppimisen yksilöllinen polku, jota lapsi toteuttaa itselleen ominaisella tavalla. Varhaisvuosien oppiminen on suotuisien

olosuhteiden luomista lapsen luontaiselle toiminnalle. (Kronqvist, 2020, s. 19.) Lapsen kasvu, kehitys ja oppiminen on monisyistä ja -muotoista. Kehitystä viitoittavat tietyt lainalaisuudet ja etenemissuunnat. Varhainen kehitys rakentaa perustan myöhemmin opittaville tiedoille ja taidoille. (Koivula & Laakso, 2017, s. 108.)

Lapsen kehitykseen liittyvät herkkyyskaudet, jolloin lapsi oppii tavallista helpommin häntä kiinnostavia asioita. Tällöin on tärkeää antaa tai järjestää lapselle mahdollisuus näiden asioiden parissa toimimiseen ja uuden oppimiseen. (Koivunen & Lehtinen, 2015, s. 135.) Kehitys ei tarkoita tavoitteeseen etenemistä, vaan jokaisella kehitysvaiheella on oma merkityksensä. Alle kouluikäisen lapsen kehitykseen liittyy tiettyjä etappeja, kuten asteittain kasvava itsenäisyys, kehittyvä minäkäsitys ja käsitys itsestä oppijana, lisääntyvä emotionaalinen tasapaino ja itesesäätelykyky, laajentuva sosiaalinen vuorovaikutus sekä kasvava tietoisuus maailmasta. Jokainen lapsi kuitenkin kehittyy yksilöllisesti omalla persoonallisella tavallaan. (Kronqvist, 2020, s. 14, s. 16.) Lapsi on aina yksilöllinen ja ainutlaatuisen ihminen (Ahonen & Roos, 2021, s. 27).

Konstruktivistisissa teorioissa korostuu vuorovaikutus oppijan ja ympäristön välillä. Oppija toimii oman tietämyksensä ja oppimisensa rakentajana. Yksilöllisessä konstruktivismissa korostuu oppijan aktiivisuus oppimisen ja tiedon rakentumisessa. Sosiaalinen konstruktivismi korostaa sosiaalisuutta tietämyksen rakentumisessa. Pienten lasten oppimisen kannalta on tärkeää, että aikuinen kuuntelee lapsen ajatuksia ja ideoita. Lapselle on tärkeää mahdollisuus tutkia ympäristöään, jotta ymmärrys maailmasta sen eri ilmiöineen voi rakentua. (Kronqvist, 2020, s. 16–17.)

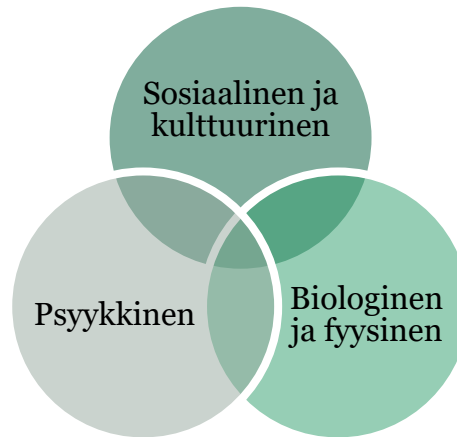
On tärkeää, että aikuinen tarjoaa mahdollisuuksia lapsen omaehtoiselle oppimiselle, mutta myös opettaa lapselle tiettyjä taitoja. Lapsella on myös oikeus tuntea erilaisia tunteita, joita aikuinen auttaa ja tukee tunnistamaan ja nimeämään sekä ilmaisemaan hyväksyttävillä tavoilla. (Koivunen & Lehtinen, 2015, s. 139.) Myös eettinen kasvatus ja opetus ovat osa lapsen kokonaisvaltaista kasvamisen ja oppimisen prosessia (Vienola, 2020, s. 158). Tärkeitä tekijöitä lapsen uskonnolliselle kehitykselle ovat kiintymyssuhde, kosketus, vastavuoroinen vuorovaikutus, luottamus, kokemuksellisuus ja leikki. Nämä samat tekijät ovat myös tärkeitä

lapsen kokonaisvaltaisessa kehityksessä. Kirkon varhaiskasvatuksessa lapsikäsiytyys nousee lapsilähtöisestä toiminnasta, jossa lapsen tarpeet ja kiinnostuksen kohteet on otettu huomioon. Lapsen aktiivisuudelle ja luovuudelle annetaan tilaa. (Saarinen, 2018, s. 7.)

4.2 Tunnetaidot

Hyvät tunnetaidot auttavat suhtautumaan myötätuntoisesti omiin ja toisten tunteisiin. Ihminen kykenee ottamaan vastuun tunteistaan ja olemaan tunteidensa sekä niistä syntyvien reaktioiden kanssa. Ihmisellä on kyky tuntea kaikkia tunteita – vaikeitakin. Jokaisen tunteet räiskyvät joskus yli, jolloin on tärkeää osata selvittää tilanne. Joillekin ihmisille tunteiden näyttäminen on vaikeaa jopa hävettävää. Tunteiden ilmenemistä esimerkiksi juhlissa saatetaan jopa pyytää anteeksi. Monesti lapset kasvatetaan reippaiksi ja pärjääviksi. (Mäkelä, 2024, s. 19–20, s. 23.)

Tunteilla, joita koemme, on fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen osa-alueensa. Fyysiset tunteet tuntuvat eri kohdissa kehoa esimerkiksi hikoiluna, tärinänä ja punastumisena. Jokainen ihminen tuntee ne omalla tavallaan. Fyysiset tunnereaktiot ovat tunnistettavissa ja niitä voi säädellä esimerkiksi rauhallisen hengittelyn avulla. Psyykkiseen tunteiden osa-alueeseen sisältyvät tulkinnat ja arviot havainnoista mielen sisällä sekä suhtautuminen ympäristössä havaittuihin asioihin. Psyykkiseen toimintaan sisältyvät kognitiiviset toiminnat, emootiot ja motiivit, eikä näiden vaikutusta toisiinsa voi erotella. Ihminen on sosiaalinen ja liittyy toimimaan toisten ihmisten kanssa. Psyykinen toimintamme on enimmäkseen sosiaalista vuorovaikutusta ja sen säätelyä. Ihminen on synnynnäisesti valmis vuorovaikutukseen. Sosiaalinen vuorovaikutus ohjaa monella tapaa ihmisen kehitystä. Kognitiiviset taidot ja tunnetaidot kehittyvätkin vuorovaikutuksessa. Kulttuuri ja tavat ovat ihmisyhteisön sosiaalisen toiminnan tulosta ja ne vaikuttavat kognitiiviseen ja emotionaaliseen kehitykseen. (Seppänen 2021, s. 16.) Tunteiden osa-alueet ovat esiteltynä kuviossa 1.

Kuvio 1. Tunteiden osa-alueet (mukaillen Seppänen 2021, s. 17)

Pääsääntöisesti lapsi oppii tunnistamaan perustunteista ensimmäisenä ilon ja tämän jälkeen surun tai vihan. Seuraavaksi perustunteista vuorossa ovat pelko ja hämmästyminen. Viimeisenä lapsi oppii tunnistamaan inhon. Selviytymisen kannalta tunteet ovat merkityksellisiä. Tunteisiin liittyvät taidot ja toiminnot ovat automaattisia reaktioita ja synnynnäisiä valmiuksia, mutta ne myös syntyvät oppimisen ja kokemusten kautta. Kokemus ja oppiminen vaikuttavat tapaan näyttää ulospäin sisältä tulevia kokemuksia. Oppiminen säätelee kaikkia tunneprosessin ilmiöitä, kuten tunteita laukaisevia tekijöitä, tunnetiloja, tunnekokemuksia ja tunteiden ilmaisua. (Koivula & Laakso, 2017, s. 117–118.)

Jo vastasyntynyt tuntee ja ilmentää perustunteita. Vauvan tunteet ovat hyvän olon tai epämukavuuden tuntemuksia, joita hän ei osaa vielä erotella. (Pöyhönen & Livingston, 2020, s. 20.) Pieni lapsi ilmaisee tunteensa ja tarpeensa avoimesti. Lapsen tunteet tulevat esiin itkuna, nauruna, raivona tai muulla tavoin, jos heitä turvallisesti kannatellaan tunteiden ilmaisuun. Lapsen keho-tunneyhteys pysyy eheänä, mikäli aikuinen täyttää lapsen tarpeet riittävästi ja hyväksyy lapsen tunteet niitä myötäeläen. (Mäkelä, 2024, s. 32.) Tasapainoinen arki auttaa lasta oppimaan tunnetaitoja ja säätelemään tunteita. Lepo, liikunta, terveellinen ruokavalio ja arjen rutiinit ovat tärkeitä. Väsynyt ja kuormittunut lapsi on jo valmiiksi ärtynyt eivätkä hänen voimavaransa riitä uuden oppimiseen. Kiireinen arki sekä liika ärsykkeiden ja hälyn määrä uuvuttavat lastakin. (Pöyhönen & Livingston, 2020, s. 28–29.)

4.3 Tunnekasvatus ja tunteiden tunnistaminen

Tunnekasvatus kuuluu arkeen, jokaiseen kohtaamiseen lapsen kanssa. Lapsen tunnetaitojen tukemiseksi aikuisen täytyy olla tietoinen omasta kehoyhteydestään, tunnetaidoistaan ja sisäisen turvan tunteestaan. (Mäkelä & Trogen, 2022, s. 27.) Ensimmäiseksi täytyy oppia tunnistamaan tunne ja sen jälkeen alkaa muiden tunnetaitojen opettelu. Tunteen tunnistamiseksi täytyy tunnistaa tunne-kehoyhteys eli oppia oman kehon tunneaistimukset. On tärkeää oppia tuntemaan, miltä tunne tuntuu kehossa. Tärkeää on myös oppia tunnistamaan tunnesanat sekä ymmärtää niiden merkitys. Tämä helpottaa tunteiden ilmaisemista itselle ja toisille. Tunneaistimukset täytyy osata yhdistää tunnesanojen kanssa. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017, s. 36.)

Tunnetaitoja opitaan sosiaalisissa tilanteissa. Lapsi tarvitsee ymmärrystä ja tietoa tunteista sekä kykyä tunteiden säätelyyn, jotta myönteiset vuorovaikutustaidot ja hyvät ihmissuhteet mahdollistuvat. (Koivula & Laakso, 2017, s. 119.) Tunnetaidot ovat taitoa tunnistaa ja sanoittaa tunteita sekä selviytymistä vaikeista tunteista. Lasta voi tukea tunnistamaan ja käsittelemään tunteita harjoittelun avulla. Tunnetaitojen kehittymisessä auttavat aikuisen tuki hyväksymällä lapsen tunteet sekä tunteiden sanoittaminen ja käsitteleminen yhdessä lapsen kanssa. (Laaksonen, 2022, s. 52–53.) Tunteiden ääneen sanoittaminen auttaa lasta ymmärtämään käyttäytymiseen liittyvät syy-seuraussuhteet (Ahonen, 2023, s. 108).

Kaikki tunteet ovat tärkeitä, sillä ne auttavat meitä pysymään turvassa, voimaan hyvin ja kertovat tarpeistamme. Tunnetaitojen avulla osaamme kuulla tunteiden välittämiä viestejä omista tarpeistamme. Tarpeiden kuulemisen avulla osaamme huolehtia jaksamisesta, hoidamme ihmissuhteita, toteutamme itseämme ja löydämme oman paikkamme elämässä. (Pöyhönen & Livingston, 2020, s. 17.) Tunteet tuovat esiin tarpeitamme. Tarpeita on monia, kuten lämpö, ravinto, lepo, kosketus, kasvu, oppiminen, luovuus, luottamus, läsnäolo, rehellisyys, myötätunto, kunnioitus, ilo ja toivo. Kun lapsen tarpeet huomioidaan lapsuudessa, hänen on niihin aikuisena helpompi reagoida. (Mäkelä, 2024, s. 26.)

Lapsen tunnetaitojen kehittymisen kannalta on tärkeää, ettei lasta suojata kaikilta ikäviltä asioilta. Ristiriidat, pettymykset ja säännöt kuuluvat elämään. Lapsen ei tule kuitenkaan jäädä yksin epäonnistumisten tai kielteisten kokemusten kanssa. Epäonnistumisia ei tulisi olla liikaa onnistumisiin verrattuna. Alle kouluikäisen lapsen tunnetaitojen kehittymiseen, lapsi tarvitsee aikuisen tukea, hoivaa ja esimerkiksi. Tunne-, kaveri- ja vuorovaikutustaitojen perustana ovat lapsen itsesäätelytaidot eli lapsen kyky säädellä tunteita, käyttäytymistä ja kognitiivisia toimintoja. Itsesäätelytaidot näkyvät muun muassa toisten huomioon ottamisena sekä mielen malttamisena. (Laaksonen, 2022, s. 48–50.)

Tunnetaitoja opetellessa tunteet tulee saada kokea sellaisenaan – se on sallittua. Vääriä tunteita ei ole. Tunteiden voimakkuuden säätelyn oppiminen ei onnistu, jos tunnetta ei saa tuntea sellaisena kuin se tulee. Tunteiden tunnistaminen itsessä ja toisissa, nimeäminen, säätely ja myönteinen toiminta tunteen kanssa vaativat toistuvaa harjoitusta eikä niitä voi osata ilman opettelua. Aikuisen tuleekin kertoa lapselle usein kaikkien tunteiden tuntemisen olevan hyväksyttyä. (Pöyhönen & Livingston, 2020, s. 17.)

Tunteen kohtaamisessa tärkeää on sallia tunne. Haluamme usein suojella lasta pettymyksen tunteelta toteamalla ”ei haittaa”. Tämä tapa kuitenkin pysäyttää pettymyksen tunteen purkautumisen. On parempi vain antaa tunteen tulla ja sanoittaa tunne empaattisesti ”nyt sinua harmittaa”. Näin lapsi oppii tuntemaan tunteet sellaisina kuin ne tulevat. Tunteenpurkauksen aikana aikuisen täytyy pysyä rauhallisena ja olla läsnä, jolloin lapsikin rauhoittuu nopeammin. Lapsen rauhoituttua voi yhdessä opetella ja auttaa lasta tunteiden voimakkuuden säätelyssä tai suuntaamaan ajatukset johonkin positiiviseen. Tunteita kokemalla lapsi oppii säätelemään niitä. Lapselle on tärkeää antaa positiivista palautetta tunteen kokemisesta ja sen jälkeen rauhoittumisesta. Lapsen oppiessa tunnetaitoja hän tunnistaa tunteen, joka hänellä on ja miksi hänellä se on. Näin hän osaa säädellä tunnetta joutumatta ongelmiin käytöksensä takia ja tunne ei muodostu ylivoimaiseksi kokea. (Pöyhönen & Livingston, 2020, s. 14–15, s. 18–19.)

Lapselle pettymysten kokeminen voi olla vaikeaa, sillä hän voi kokea olevansa epäonnistuessaan huono kaikessa tekemisessään. Tämä lisää pettymyksen

tunteen voimakkuutta. Hyväksymme tunteen ja otamme sen vastaan todellisena ja myötätuntoisesti, vaikka reaktio voi olla suuri. Pettymys on sellainen tunne, joka menee ohitse ajan kanssa. Pettymystä ei tarvitse poistaa tai antaa lapselle periksi, jotta lapsi välttyy pettymyksen tunteelta. Lapsen sisäistä puhetta itseltään tulee tukea myönteiseksi, sillä hän voi olla liian ankara itseään kohtaan tai syyttää muita epäonnistuessaan. On tärkeää sanoittaa, ettei epäonnistuminen tee lapsesta surkeaa ihmistä. Lasta on hyvä kehua yrityksestä ja harjoittelemisesta. (Pöyhönen & Livingston, 2020, s. 58.)

Lapsi ei voi estää tunteen tuleamista. Tunteiden voimakkuutta ja omaa toimintaa tunteen aikana voi opetella säätelemään. Reaktion voi erotella kolmeen osaan, kognitiiviseen kolmioon, johon kuuluvat tunne, toiminta ja ajatukset. Nämä vaikuttavat toisiinsa ja ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Kiukuissaan voitönäistä toista tai sitten toimia eri tavalla, vaikka sanoittamalla toverille olevansa vihainen hänen ottaessaan lelun kädestä. Tunnesäätelykeinoja voivat olla syvähengitys, halaus, kosketus, tilanteesta poistuminen, rauhoittavat ajatukset, rentoutusharjoitukset, keskustelu, veden juominen ja jokin fyysinen liike, esimerkiksi hyppely. (Pöyhönen & Livingston, 2020, s. 66–67.)

4.4 Kaveritaidot

Sosiaalinen kehitys on kehittymistä erilaisten ryhmien ja sosiaalisten yhteisöjen jäseneksi. Ihminen haluaa olla osa yhteisöä. Sosiaalinen toiminta tukee minäkäsityksen muodostumista. Vuorovaikutustaitoja ovat kommunikointi, ongelmanratkaisu sekä yhteisölliset taidot. 3–6-vuotiaan lapsen sosiaaliset taidot eli taito toimia toisten ihmisten kanssa kehittyvät vauhdilla. 3–4-vuotias lapsi kaipaa kavereita leikkeihin. Sosiaaliset taidot hioutuvat hiljalleen. 4–5-vuotias lapsi oppii ottamaan toisen tunteet ja toiveet huomioon. Ystävyysuhteet alkavat myös vakiintua. Lisäksi sosiaalisissa suhteissaan lapsi on yhä taitavampi. Vertaisryhmissä lapsi pääsee harjoittelemaan sosiaalisia tilanteita sekä vuorovaikutustaitojaan. Samalla hän myös omaksuu arvoja ja asenteita. Sosiaalista viestintää ovat katseet, ilmeet, eleet, liikkeet, kosketus, ääntely ja puhe. (Koivunen & Lehtinen, 2015, s. 174–176.)

Varhaiskasvatus tukee lapsen kasvua, kehitystä, oppimista ja hyvinvointia sekä tarjoaa paikan varhaisten vertaissuhteiden syntyemiselle. Näissä vertaisryhmissä jaetaan kokemuksia sekä opitaan uusia kavereiden kanssa tarvittavia taitoja leikin kautta. Yhteiset leikit ja hetket kehittävät kaveritaitoja. Tällöin opitaan tuomaan ajatuksia esiin, kuuntelemaan sekä tekemään myös kompromisseja. Lapsena opitut hyvät kaveritaidot kantavat aikuisuuteen saakka. (Laaksonen, 2022, s. 9–10.)

Yhteiset leikit ja kavereiden kanssa toimiminen ovat toisille lapsille helpompia kuin toisille. Mikäli lapsi jää vertaisryhmän ulkopuolelle, se voi aiheuttaa kärsimystä ja erilaisia negatiivisia tunteita sekä vaarantaa lapsen tasapainoisen kehityksen. Varhaiskasvatusikäistenkin lasten elämään kuuluu erilaisia kaveripulmia, kuten yksinäisyys ja kiusaaminen. Yhdessä oleminen ei automaattisesti vahvista ja takaa hyviä kaveritaitoja. Kaveritaitojen vahvistaminen on ennaltaehkäisevää työtä, joka voi vähentää lapsuuden kiusaamisilmiöitä sekä toimii investointina onnelliseen lapsuuteen. Kaverisuhteet ja ryhmään kuuluminen ovat lapselle merkityksellisiä. Myönteiset kokemukset tukevat lapsen realistisen ja arvostavan minäkuvan kehittymistä, kaveritaitojen vahvistumista sekä vuorovaikutussuhteiden rakentumista. Kaveritaidot ovatkin tulevaisuuden kannalta varsin oleellisia, sillä ne tukevat ystäväystymistä sekä yhteiskuntaan kiinnittymistä. (Laaksonen, 2022, s. 10, s. 20, s. 23, s. 67.)

Pienen lapsen vuorovaikutustaidot kehittyvät yhdessä huoltajien ja muiden läheisten kanssa. Varhaislapsuuden ihmissuhdekokemukset luovat pohjan myöhemmin kehittyville vertaissuhteille. Kunnioittavaa, arvostavaa ja eettisiä periaatteita noudattavaa vuorovaikutustapaa rakennetaan jo varhain. Kaveritaidot kehittyvät nopeasti varhaislapsuudessa. Aikuisilla on tärkeä tehtävä lapsen kaveritaitojen kehittymisen tukemisessa kuuntelemalla sekä varmistamalla lapsen onnistumisen ja arvostetuksi tulemisen kokemukset ryhmätoiminnassa. (Laaksonen, 2022, s. 25, s. 30–32.) Lapsi oppii ihmissuhdetaitoja jo varhain mallioppimisen kautta. Lapsi havainnoi, miten läheiset ihmiset kohtelevat häntä ja toisiaan. Perheen arvot ja asenteet välittyvät lapselle, vaikka niitä ei sanoitettaisi ääneen. (Pöyhönen & Livingston, 2020, s. 96.)

Tasapainoinen vertaissuhde tukee lapsen kehitystä. Tasapainoisessa vertaissuhteessa kaveritaidot vahvistuvat ja lapsi saa turvallisia kokemuksia kavereiden kanssa toimimisesta, mikä tukee lapsen minäkuvan ja edelleen kaveritaitojen kehittymistä. Leikki auttaa lasta rakentamaan kaverisuhteita. Kavereilla on tärkeä rooli jo varhaisessa lapsuudessa, mutta etenkin 4.–5. ikävuodesta eteenpäin. Leikeistä tulee monimutkaisempia ja pitkäkestoisempia, kun lapsen mielikuvitus ja leikkitaidot kehittyvät. Moniin leikkeihin tarvitaan kaveri. (Laaksonen, 2022, s. 59–61.)

On tärkeää, että aikuinen tukee lapsen minäkuvaa ohjaamalla, kannustamalla ja antamalla palautetta. Myönteisen minäkuvan omaava lapsi hakeutuu mielellään erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin ja luottaa näissä tilanteissa omaan osaamiseensa ja vuorovaikutusmahdollisuuksiinsa. Hän osallistuu ja saa oman äänensä kuuluviin, tunnistaa ja arvostaa omia vahvuuksiaan sekä harjoittelee kaveritaitoja itsenäisesti tai aikuisen tukemana. Osallistuminen ja toimijuus edellyttävät ryhmän hyväksyntää sekä kaveritaitoja. (Laaksonen, 2022, s. 46–47, s. 71.)

4.5 Lapsi oppii leikkimällä, liikkumalla ja tutkimalla

Leikki on lapselle ominaista. Leikin avulla lapsi tutustuu erilaisiin ilmiöihin, ilmaisee itseään ja harjoittelee taitoja. Aikuisen on hyvä luoda leikille hyvät olosuhteet ja osallistua leikkiin tarpeen mukaan. Aikuisen myötämielisyys leikkiin on tärkeää. Jotta lapsi oppii itsekontrollia, aikuisen tulee huolehtia, että lapsi tietää ja ymmärtää noudatettavat rajat. (Koivunen & Lehtinen, 2015, s. 139–140.) Leikki on toiminnan muoto, joka mahdollistaa lasten keskinäisten suhteiden kehittymisen. Lisäksi leikin avulla voi harjoitella vuorovaikutustaitoja sekä omien tavoitteiden asettamista. Leikissä vallitsevat leikin säännöt. Varhainen lapsen leikin muoto on esineleikki, jolloin esineet houkuttavat lasta liikkeelle tutkimaan ympäristöä. Lapsen käsitellessä esineitä hän rakentaa itselleen tietoa kohteesta. Oraalinen suulla tutkimisen vaihe jää pois, kun lapsi ymmärtää esineen käyttötarkoituksen. (Heleinius & Korhonen, 2020, s. 71, s. 74–76.)

Kuvitteellinen tilanne ja toiminta ovat leikkiä. Kuvitteluleikit alkavat yleistyä toisella ikävuodella, mutta kolmanteen ikävuoteen saakka esineleikit hallitsevat leikkiä. Kun kuvitteluleikit ja niiden roolit alkavat ohjata lapsen toimintoja sekä suhteita toisiin lapsiin, lapsi liittyy todelliseen suunnitelmalliseen yhteistoimintaan toisten lasten kanssa. Leikki kehittyy hiljalleen pitkäjänteisemmäksi ja samalla lapsi rakentaa minäänsä, tutkii ympäristönsä ilmiöitä sekä hyvän ja pahan kysymyksiä. (Helenius & Korhonen, 2020, s. 76–77.) Lapsen erottaessa mielikuvitus-tilanteen todellisuudesta, leikki voi alkaa. Leikin keskeinen käsite onkin tietoisuus. Leikki kehittää lapsen ajattelua, tahtoa ja tunteita sekä tietoisuutta itsestä ja maailmasta. Kuvittelemalla lapsi luo mielikuvia todellisuudesta sekä tulkitsee, yhdistelee ja muokkaa luomiaan kokemuksia ja tunteita. Leikkimällä lapsi kehittää identiteettiään. (Mäkinen, 2020, s. 103–104.)

Lapselle ominaisia toimimisen tapoja ovat leikkimisen ohella liikkuminen, tutkiminen, taiteellinen toimijuus sekä erilaiset itsensä ilmaisemisen muodot. Lapsi tutkii ja soveltaa oppimiaan tietoja ja taitoja myös tulevissa toimissaan. Yhdessä tehdyt tutkimukset tukevat vuorovaikutusta. Luova, kokeileva toimijuus nostaa uusia näkökulmia sekä herättää uutta tietoisuutta ilmiöstä. Muiden toimien seuraaminen tukee lapsen halua soveltaa oppimaansa. Pienet lapset tutkivat ympäristöään siinä liikkumalla, aarteita keräämällä sekä kokemalla ympäröivää maailmaa kaikilla aisteilla. (Turja, 2020, s. 178, s. 183, s. 188–189.)

Liikkuminen on ihmiselle luontainen tapa toimia ja olla yhteydessä ympäröivään maailmaan (Heimonen, 2019, s. 202). Lapsen fyysisen kasvun ja kehityksen kannalta on tärkeää, että hän liikkuu. Ihminen ei selviydy itsenäisesti ilman motorisia perustaitoja, kuten kävely, juoksu, hyppääminen, heittäminen, kiinni ottaminen sekä potku- ja lyöntiliikkeet. Motoriset perustaidot kehittyvät lapsen liikkuesssa. Karkeamotoriset taidot ovat edellytys hienomotoristen taitojen kehittymiselle. Liikkueessaan lapsi kokeilee, testaa, vertailee, tutkii, miettii syy-seuraussuhteita ja tekee johtopäätöksiä. Toiminnasta jää lapselle vahva muistijälki, sillä hän joutuu käyttämään kaikkia aistejaan. Kehollinen kokemus ja toiminta tukevat sanojen merkitysten oppimista. (Pönkkö & Sääkslahti, 2020, s. 136–137.)

Lapsi on luonnostaan utelias kysyen ja ihmetellen erilaisia asioita. Oppiminen liittyy motivaatioon tietää jotain. Kysyminen, ihmetteleminen, keksiminen sekä selitysten luominen ovat tutkivaa oppimista, jossa perusajatuksena on tutkiva ote erilaisiin ilmiöihin. Parhaimmillaan tutkiva oppiminen on yhteisöllinen tutkimusprosessi, jonka lähtökohtana on ihmettely. Se ei ole yksilöllinen prosessi, vaan yhteistyö on tärkeää. Muiden kanssa toimiminen ja osallistuminen auttavat muuttamaan myös lapsen käsitystä itsestään toimijana sekä suhteessa toisiin. (Lipponen, 2020, s. 29–32, s. 34, s. 36.)

Voidakseen kokea osallisuutta, tulee kokea yhteisöllisyyttä. Tällöin on tärkeää toimia osana ryhmää (Ahonen & Roos, 2021, s. 72). Ryhmä luo myös edellytyksen oppia sosiaalisia taitoja (Iivanainen, 2019, s. 71). Luovaa ryhmätoimintaa sosiaalityössä käsitelleen tutkimuksen mukaan yhteisöllinen toiminta helpottaa tunteiden tunnistamista sekä luo uusia mahdollisuuksia niiden käsittelyyn, sillä ryhmässä tapahtuva luova toiminta tekee näkyväksi yksin vaikeasti havaittavia asioita (Huhtinen-Hildén & Karjalainen, 2019, s. 17).

5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Kehittämispainotteisen opinnäytetyömme tarkoituksena oli kehittää seurakunnan varhaiskasvatuksen toimintaa ympäristökasvatukseen sekä kaveri- ja tunnetaitoihin keskittyvällä materiaalipaketilla. Idea materiaalipaketista tuli yhteistyökumppanilta, sillä he kokivat tarvitsevansa helposti saatavilla olevaa lisämateriaalia varhaiskasvatukseen. Materiaali oli tarkoitus toteuttaa varhaiskasvatuksen tiimin toiveiden mukaisesti sekä myös lasten ja perheiden toiveet huomioiden.

Pitkä ammatillinen varhaiskasvatuksen työkokemus on osoittanut meille, että tunne- ja kaveritaitojen opetus sekä vahvistaminen on merkityksellistä lapsen sosiaalisen kehittymisen ja yhteisöön liittymisen kannalta. Kaveri- ja tunnetaitojen tukemisen ohella koemme luonnon tärkeyden ja sen suojelun sydämen asiaksi.

Ympäristökasvatus sekä kaveri- ja tunnetaidot ovat molemmat tärkeitä ja ajankohtaisia aiheita, sillä ilmastonmuutos ja ihmisten kokema yksinäisyys ovat yhteiskunnallisia ja globaalejakin ilmiöitä. Nämä ilmiöt vaativat ennaltaehkäiseviä ja konkreettisia toimia niiden vähentämiseksi. Oman kiinnostuksemme sekä ilmiöiden yhteiskunnallisen vaikuttavuuden pohjalta valitsimme näkökulmaksi ympäristökasvatuksen sekä kaveri- ja tunnetaidot.

Kirkko epävarmuuksien ajassa -julkaisussa (2024), Veli-Matti Salminen käsittelee kirkon tarjoamia palveluita diakonian ja yhteiskuntavastuun näkökulmasta sekä tarkastelee kirkon yhteiskunnallisen vaikuttamisen kokonaisuutta. Kirkko tuottaa palveluita, jotka tukevat ja auttavat ihmisiä sekä vahvistavat resilienssiä ja kokonaisturvallisuutta yhteiskunnallisella tasolla. Kirkon toiminnan diakonisessa auttamistyössä, yhdenvertaisuuden edistämisessä tai ympäristönsuojelun vahvistamisessa katse tulisi ohjata lähimmäisiin, marginalisoituihin ja luontoon. (Salminen, 2024, s. 250–251.)

Tavoitteenamme oli tukea Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatuksen lastenohjaajien antamaa ympäristökasvatusta sekä tukea heitä vahvistamaan lasten tunne- ja kaveritaitoja. Tavoitteenamme oli, että materiaalipaketti tukee lapsen suhdetta luontoon sekä vahvistaa kristillisen kasvatuksen sanomaa luomakunnan tärkeydestä ja sen suojelemisesta. Lisäksi tavoitteenamme oli, että materiaalipaketin sisältö tukee yhdessä tekemisen ja elämisen kautta muiden huomioon ottamista, auttamista sekä kristillisen kasvatuksen sanomaa lähimmäisenrakkaudesta. Kristillinen sanoma lähimmäisen rakkaudesta tarkoittaa rakkauden kaksoiskäskyä “Rakasta Jumalaa koko sydäimestäsi, koko sielustasi ja mielestäsi. Rakasta lähimmäistä niin kuin itseäsi” (Raamattu, 1992, Matteuksen evankeliumi 22: 37–39.)

6 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA JA YHTEISTYÖKUMPPANI

Yhteistyökumppani opinnäytetyössämme oli Kallaveden seurakunta. Työelämä-tahon yhteyshenkilönä toimi kirkon varhaiskasvatuksen ohjaaja Tuula Hoffren. Kallaveden seurakunta on yksi Kuopion kuudesta evankelisluterilaisesta seurakunnasta (Kuopion ev.lut. seurakunnat, i.a.-b). Kuopion seurakuntayhtymässä, johon Kallavedenkin seurakunta kuuluu, kirkkoon kuuluvuus vuonna 2024 on 65,8 % (Kirkon tilastot, i.a.-a). Kallaveden seurakunta on alueeltaan varsin laaja ja siihen kuuluvat Kuopion eteläisen alueen lisäksi Karttula sekä Maaninka. Seurakunnalla on yhteensä 25 888 jäsentä. (Kuopion ev.lut. seurakunnat, i.a.-b.) Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatuksessa työskentelee kaksi varhaiskasvatuksen ohjaajaa sekä 5 lastenohjaajaa. Seurakunta tarjoaa monipuolista toimintaa kaikenikäisille lapsille ja lapsiperheille. Seurakunta haluaa olla mukana lapsiperheiden arjessa kanssakulkijana vahvistaen luottamusta rakastavaan Jumalaan. Seurakunnan varhaiskasvatuksen kokoava kerhotoiminta painottuu perheiden aamuihin ja iltoihin. (Kuopion ev.lut. seurakunnat, i.a.-c.)

Kerhot kokoontuvat Kallaveden kirkolla Jynkässä, Hiltulanlahdessa, Karttulassa, Maaningalla, Vehmasmäellä ja Ryttyllä. Näissä toiminnoissa tavoitteena on perheiden yhdessäolo ja kohtaaminen. Perheitten aamujen ja iltojen ohella kokoontuvat perhekerhot. (Kuopion ev.lut. seurakunnat, i.a.-d.) Maaningalla toimii 3–5-vuotiaille tarkoitettu Liiku Leiki Laula -päiväkerho. Luontoperhekerho kokoontui Jynkänvuorella kolme kertaa syksyllä 2024. (Kuopion ev.lut. seurakunnat, i.a.-e.) Pyhäkoulutoimintaa seurakunnassa pitävät vapaaehtoiset Karttulassa ja Haminanlahdessa (Kuopion ev.lut. seurakunnat, i.a.-f).

7 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI JA MENETELMÄT

7.1 Opinnäytetyöprosessin suunnittelu

Toiminnallisessa opinnäytetyössä on tärkeää määritellä aluksi tavoite, suunnitella toteutus sekä valita kehittämistyön kannalta oleelliset menetelmät. Kehittämissuunnitelmissa on toisiaan seuraavia vaiheita. Suunnitteluvaiheessa määritellään aihealue, kohderyhmä, kehittämisen toimintaympäristö sekä tietoperusta. Lisäksi suunnitellaan opinnäytetyöteksti ja muut sen yhteyteen kuuluvat tekstit sekä aikataulu opinnäytetyölle. (Kostamo ym., 2022, s. 15, s. 18.)

Otimme yhteyttä tammikuussa 2024 Kallaveden seurakuntaan ja ehdotimme yhteistyötä opinnäytetyöprosessiimme. He olivat kiinnostuneita yhteistyöstä, joten sovimme työelämätahon yhteyshenkilön kanssa ensimmäisen palaverin helmikuun alkuun aiheen täsmentämiseksi. Alussa ajatuksemme oli kehittää Kallaveden seurakunnan pyhäkoulutoimintaa. Ensimmäisellä tapaamisella ehdotimme pyhäkoulutyön kehittämistä siten, että suunnitellaan arki-iltaisina pidettävän pyhäkoulukerhon. Kallaveden seurakunnalla ei ollut kuitenkaan resursseja tähän. Määrittelimme aiheen, kohderyhmän ja toimintaympäristön työelämätahon yhteyshenkilön kanssa heidän tarpeitaan kuunnellen. Yhteisten keskustelujen myötä opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite selkiytyivät sekä se mihin suuntaan kehittämispainotteinen opinnäytetyömme kulkee. Opinnäytetyön kehittämispaino siirtyi Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatukseen kehittämiseen ympäristökasvatusta sekä kaveri- ja tunnetaitoja sisältävällä materiaalipaketilla.

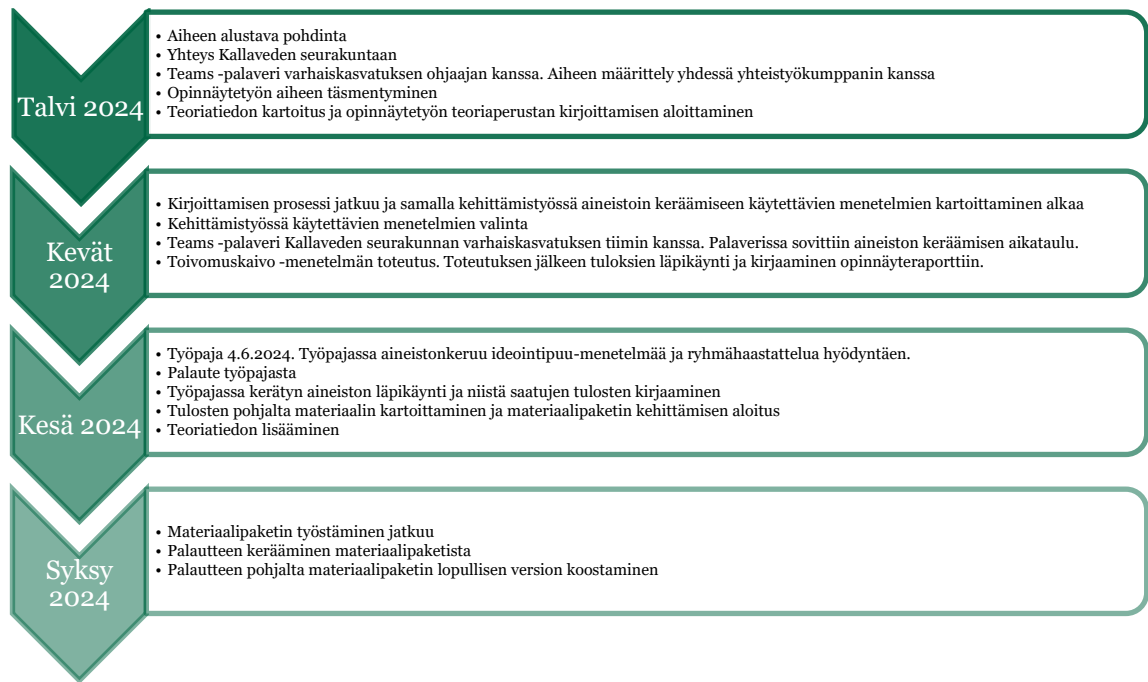
Toiminnallisen opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa on tarpeellista tehdä yhteistyötä toimeksiantajan kanssa, sillä monet aineistot ja tiedot saattavat olla luvanvaraisia. (Kostamo ym., 2022, s. 15, s. 30, s. 32.) Aiheen täsmentymisen myötä teimme sopimuksen opinnäytetyöstä yhteistyökumppanimme kanssa, tutkimuslupaa ei vaadittu. Tärkeää on opetella ja suunnitella käytettävä kehittämistyön menetelmä sekä sopia mahdollisesta henkilöstön käyttämästä työajasta aineiston keräämisen suhteen. (Kostamo ym., 2022, s. 15, s. 30, s. 32.) Kehittämistä tukevaksi toiminnoksi valikoitui työpaja varhaiskasvatukseen ammattilaisille.

Kehittämistä tukeviksi menetelmiksi valikoituivat ryhmähaastattelu sekä ideointipuu. Koska halusimme kehittämistyössä osallistaa myös lapsia ja perheitä asiakasnäkökulman esiin saamiseksi, päädyimme aineistonkeruussa käyttämään toivomuskaivo-menetelmää.

Keväällä osallistuimme varhaiskasvatuksen tiimin tiimipalaveriin. Ennen tiimipalaveria lähetimme opinnäytetyön suunnitelman tarkasteltavaksi yhteistyökumppanille. Tiimipalaverissa kävimme vielä läpi opinnäytetyön tarkoituksen ja tavoitteet sekä siihen liittyvän tuotoksen eli materiaalipaketin aineiston keräämiseen käytettävistä menetelmistä. Lisäksi sovimme työpajan aikataulusta, keskustelimme aineiston keräämiseen liittyvistä luvista sekä materiaalipaketin kehittämiseen liittyvistä aikatauluista.

Tietoperusta käsittää keskeiset käsitteet, aiempaa tutkimus- sekä asiantuntijatietoa. Tietoperustan rajaaminen saattaa olla haasteellista, joten on tärkeää omata taito löytää oman työn kannalta oleellinen tieto. Tiedon tulee olla ajantasaista sekä tutkimukseen ja näyttöön perustuvaa. Lähteiden valitsemisessa tärkeitä taitoja ovat avoimuus ja kriittisyys. Prosessi itsessään sisältää vaiheittain etenevää kirjoittamista. (Kostamo ym., 2022, s. 15, s. 21, s. 80, s. 84.) Aiheen määrittelyn jälkeen perehdyimme aiheeseen liittyvään ajankohtaiseen teorian tietoon ja valitsimme työmme keskeiset käsitteet. Tietoperustan kartoittaminen opinnäytetyöhömmä alkoi jo helmikuussa. Etsimme aihetta käsitteleviä tutkimuksia, julkaisuja sekä lähdekirjallisuutta. Pyrimme löytämään mahdollisimman uutta teorian tietoa. Prosessin aikana arvioimme teorian tietoa kriittisesti ja korvasimme aikaisemmin kirjoittamaamme tekstiä, mikäli löysimme aihetta käsittelevän tuoreemman julkaisun tai teoksen. Opinnäytetyön teoriaosuuden kirjoittaminen alkoi keväällä. Kirjoittaminen eteni vaiheittain, jäsentelyn ja vielä uudelleen jäsentelemisen kautta. Opinnäytetyön raportin rakenne rakentui muotoonsa jokaisessa opinnäytetyöprosessin vaiheessa kirjoittamisen kautta.

Opinnäytetyömme ympäristökasvatukseen sekä kaveri- ja tunnetaitoihin perustuvan materiaalipaketin suunnittelu oli monivaiheinen, mutta selkeästi etenevä prosessi. Kehittämisprosessi eteni seuraavan kaavion mukaisesti (Kuvio 2).

Kuvio 2. Kaavio kehittämisprosessin etenemisestä

7.2 Opinnäytetyöprosessin toteutus

Kehittämistoiminnassa nojaututaan käsitykseen kehitettävästä kohteesta. Keskeistä siinä on, että osallistujat ymmärtävät, selittävät, uudistavat, parantavat ja muuttavat kehittämisen kohdetta yhtenäisen käsityksen pohjalta, yhteisellä kielellä sekä käsitteillä. Samalla kehittämistoiminnan tulee perustua työelämän edustajan, opiskelijoiden ja opettajien kanssa samaan ajatukseen sen kohteesta, tarpeesta ja tavoitteista. (Salonen ym., 2017, s. 29, s. 32.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä opinnäytetyöntekijän, ammattilaisten sekä asiakkaiden tai käyttäjien tietotaito tuodaan yhteen. Siinä jaetaan ja ymmärretään tietoa sekä erilaisia näkökulmia. Kehittämistyön menetelmät ja aineistot ovat moninaisia. Tulkinnalliseen näkökulmaan liittyvää aineistoa kerätään tuotoksen kehittämistä varten. Tämä aineisto on opinnäytetyöntekijästä riippuvaista ja niitä ovat muun muassa dialoginen keskustelu, kyselyt ja palautekyselyt, tallennetut keskustelut sekä työpajat. Tulkinnallisen näkökulman aineistojen kokoamisen tapa on valittu kohderyhmän kannalta sopivaksi. Opinnäytetyöntekijä suunnittelee ja toteuttaa aineiston kokoamisen. Aineisto eritellään vertaillen. Eritelty

aineisto ryhmitellään, jotta perusteluiden löytäminen ratkaisuille sekä ratkaisu-
vaihtoehtojen etsiminen helpottuu. Tähän vaiheeseen kuuluu myös tekstistä pa-
lautteen saaminen. (Kostamo ym., 2022, s. 18, s. 20, s. 46–47, s. 49.)

7.2.1 Toivomuskaivo-menetelmä, toteutus ja tulokset

Toivomuskaivo-menetelmä valikoitui tiedonkeruumenetelmäksi, sillä se soveltuu
hyvin lasten kanssa käytettäväksi. Menetelmä on leikillinen ja sopiva keino tar-
kastella lasten näkemyksiä, mielipiteitä ja toiveita. Toivomuskaivo-menetelmä on
yksi mahdollisuus lasten osallisuuteen. (UNICEF, i.a.) Lapsen mahdollisuus vai-
kuttaa yhdessä toimintoihin ja toimintatapoihin lisää ja rakentaa osallisuuden ko-
kemusta (Laaksonen 2022, s. 29). Osallisuus on vahvasti yhteisöllistä ja se kat-
taa monenlaisia toiminnan muotoja. Se voi olla ideointia, suunnittelua, päätök-
sentekoa, toimintaa ja arviointia. Osallisuus voi tapahtua arkisissa vuorovaikutus-
tilanteissa. Lapsi tulee kuulluksi ja saa mahdollisuuden vaikuttaa hänelle tärkei-
siin asioihin. Omat vaikuttamismahdollisuudet lisäävät itsetuntoa sekä voimaan-
tumisen tunnetta. Mahdollisuus osallisuuteen myös osoittaa luottamusta ja uskoa
lapsen toimijuuteen. (Turja, 2020, s. 44, s. 46–48, s. 53–54.) Myös Suomen pe-
rustuslain mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti ja heidän on saatava vai-
kuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (Laaksonen, 2022, s.
39).

Varhaiskasvatuksen toiminnan keskiössä on lapsi aktiivisena toimijana ja koki-
jana. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää kuulla lapsen mielipide ja toiveet. Lisäksi
on tärkeää kuulla lapsen näkemys omista tarpeistaan sekä kiinnostuksen koh-
teistaan. (Laaksonen, 2022, s. 28.) Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatuksen
kehittämisessä koimme tärkeänä kuulla lasten sekä perheiden äänen ja kehittää
myös heidän toiveidensa, ajatustensa ja ideoidensa pohjalta toimintaa tukevaa
materiaalia. Käytimme toivomuskaivo-menetelmää lasten ja perheiden osallista-
miseen kartoittamalla lasten ja perheiden mielipiteitä ja toiveita materiaalipaketin
suunnittelua varten. Sovimme toivomuskaivo-menetelmän käytöstä yhteistyö-
kumppanimme kanssa. Toivomuskaivo-menetelmän toteuttamista varten kirjoi-
timme lasten vanhemmille esittelykirjeen (LIITE 1). Esittelykirjeessä kerroimme

taustoistamme, mitä teemme ja miksi. Kirjeessä pyysimme vanhempien suostumusta lasten mielipiteen tai toiveen liittämiseen opinnäytetyöhön anonymisti ilman tunnistettavia tunnistetietoja

Toivomuskaivo-menetelmässä lapsi sai jättää anonymiin joko kirjoitetun tai piirretyn toiveen ”onnenlanttiin” ja pudottaa toiveen toivomuskaivoon (KUVA 1). Lasten ja perheiden mielipiteiden ja toiveiden kartoittamisessa käytimme kysymystä: ”Mitä sinun toiveidesi kerhossa tehdään?”. Emme rajanneet osallistujia tietynikäisiin lapsiin, vaan kaikenikäiset varhaiskasvatukseen lapset perheineen saivat osallistua seurakunnan varhaiskasvatuksen kehittämiseen jättämällä toimintaa koskevan toiveen. Toivomuskaivoon sai jättää toiveita 20.–31.5.2024 välisenä aikana. Varhaiskasvatuksen työntekijät toimittivat toivomuskaivot kerhotilaan ja viereen jätettiin toimintaohje (LIITE 2). Lisäksi vanhemmat saivat luettavakseen esittelykirjeen ja täyttivät samalla suostumuslomakkeen ja palauttivat sen seurakunnan lastenohjaajille. Perhekerhoille järjestettiin retkipäivä Rytlyn leirikeskuksesta toukokuun 2024 lopussa. Yhtenä toimintapisteinä oli toivomuskaivo, jossa toinen meistä opinnäytetyöntekijöistä oli mukana ohjeistamassa sekä jututtamassa perheitä.

Kuva 1. Toivomuskaivot onnenlantteineen

Onnenlanteja kertyi yhteensä 43 kappaletta. Osa onnenlanteista sisälsi useamman toiveen. Yhteensä toiveita tuli 63. Jaottelimme toiveet yläkäsitteiden alle. Yläkäsitteitä taulukossa ovat: liikkuminen ja pelaaminen, retket, puistot, leikit ja pelien pelaaminen, askartelu ja piirtäminen, leipominen, musiikkiin liittyvät toiveet, varhaiskasvatustoimintaan liittyvät toiveet, ulkoilu ja muut toiveet.

Eniten toivottiin liikkumista ja pelaamista niin sisällä kuin ulkona. Liikkumista ja pelaamista koskevat toiveet oli kirjattu onnenlanteihin muun muassa sanoin "kepparirata", "tempurata", "trampoliini", "jalkapallo", "liikunnalliset jutut", "vesanpönttöhippa" ja "uiminen". Näitä toiveita oli yhteensä kymmenen. Toiseksi eniten oli toivottu retkiä, erilaisia puistokäyntejä sekä leikkimistä ja pelien pelaamista. Onnenlanteissa retkiin, puistoihin sekä leikkeihin liittyvät toiveet oli kirjattu muun muassa sanoin "retki", "iltaretki", "metsäretki", "huvipuisto", "vesipuisto" ja "leikkipuisto", "autoleikit", "monsteriautoleikki" ja "majaleikki". Sekä retkiin, puistoihin että leikkimiseen ja pelien pelaamiseen liittyviä toiveita oli kutakin yhdeksän. Askartelua ja piirtämistä oli myös toivottu hyvin usein. Onnenlanteissa näihin viitattiin muun muassa sanoin "askartelu", "korujen tekeminen", helmien pujottelu" ja "piirtäminen". Askarteluun ja piirtämiseen liittyviä toiveita oli yhteensä kahdeksan. Liikkumisen ja pelaamisen, retkien, puistokäyntien sekä leikkien ja pelien pelaamisen suosio näkyy toiveissa Taulukossa 1.

Taulukko 1. Toivomuskaivo -menetelmän tulokset

TOIVEET	MÄÄRÄ
Liikkuminen ja pelaaminen	10
Retket	9
Puistot	9
Leikit ja pelien pelaaminen	9
Askartelu ja piirtäminen	8
Leipominen	4
Musiikkiin liittyvät toiveet	4
Varhaiskasvatustoimintaan liittyvät toiveet	4
Ulkoilu	3
Muut toiveet	3
YHTEENSÄ	63

7.2.2 Työpajan toteutus sekä työpajassa käytetyt menetelmät

Kehittämistoiminnan periaatteita ovat osallisuus, tasapuolisuus ja yhteisöllinen työote. Työpaja eli Workshop on esimerkiksi tapahtuma, jonka tarkoituksena on saattaa osallistujat toimimaan yhdessä erilaisia vuorovaikutuksellisia menetelmiä ja välineitä käyttämällä. Työpajassa vaihdetaan mielipiteitä, tietoja, ajatuksia, ideoita ja näkemyksiä. Niistä keskustellaan yhdessä. (Salonen ym., 2017, s. 33, s. 63.) Sovittuna työpajapäivänä kokoonnuimme kehittämään materiaalipakettia. Työpajaan osallistuneeseen varhaiskasvatuksen tiimiin kuului varhaiskasvatuksen ohjaaja sekä kolme varhaiskasvatuksen lastenohjaajaa. Materiaalipaketin kehittämistä varten olimme tehneet työpajapäivän sisältöön ja keskusteluun liittyvän PowerPoint-esityksen.

Työpajassa ideoiden, toiveiden ja ajatusten kartoittamiseen menetelminä käytimme ideointipuuta sekä ryhmähaastattelua. Koimme, että ideointipuu-menetelmä oli tarkoituksenmukainen ideointiin ja kehittämistarpeen kartoitukseen, sillä se soveltuu hyvin pienelle ryhmälle. Ryhmähaastattelu antoi mahdollisuuden varhaiskasvatuksen työntekijöille päästä keskustelemaan materiaalipaketin

sisällöstä sekä sitä kautta kehittämään toimintaa yhdessä. Työpaja järjestettiin 4.6.2024 klo 12 alkaen ja sille oli varattu aikaa klo 15:een asti. Halusimme tarjota työpajaan osallistuville mahdollisimman rauhallisen ja hyvin valmistellun työpajakokemuksen. Työpajan ohjelma on esitettyinä Taulukossa 2.

Taulukko 2. Työpajan ohjelmarunko

TYÖPAJA 4.6.2024
Esittäytyminen ja alkurentoutus
Lasten ja perheiden toiveiden esittely
ideointipuu -menetelmän ohjeistus
Ideointipuu -työskentely
Ryhmähaastattelu koskien materiaalipaketin sisältöä ja muotoa
Lastenkirkon materiaaliesittely
Kahvit
Palaute työpajasta

Työpajamme alkoi esittäytymiskierroksella. Esittäytymiskierroksen jälkeen pidimme lyhyen läsnäolontilaan tuovan rentoutuksen työpajaan osallistuville. Rentoutus päätettiin yhteiseen rukoukseen. Rentoutuksen jälkeen kävimme läpi toivomuskaivo-menetelmän avulla keräämämme lasten ajatukset sekä ideat siitä, mitä heidän toiveidensa kerhossa tehdään. Esittelimme myös työpajassa käytettävän ideointipuu-menetelmän. Kävimme läpi ideointipuu-menetelmän tarkoitusta ja ohjeistuksen sen toteuttamiseen. Tämän jälkeen alkoi varsinainen ideointi ideointipuita hyödyntäen.

Ideointipuu eli Brainstorming tree on työkalu ideointiin. Ideointipuu mahdollistaa palvelujen käyttäjän tarpeiden kirjaamisen työskentelyn alussa. Puun muotoon laadittu kartta visualisoi nämä tarpeet ja kehitettävän aiheen. Ideointipuu on nopea, helppo ja selkeä tapa kerätä ideoita, ajatuksia ja näkökulmia. Sen avulla saa myös nopeasti kokonais kuvan kehittämisen kohteesta sekä se toimii keskustelun herättäjänä. (Innokylä, i.a.)

Alan ja käytäntöjen kehittäminen vaatii henkilökohtaista tietoa. Tiedon saamiseen tarvitaan erilaisia menetelmällisiä keinoja, kuten haastatteluita ja kyselyitä. Henkilökohtainen tieto voi olla hiljaista tietoa, joka on vain ammattilaisen tiedossa. (Kostamo ym., 21–22, s. 25.) Olimme jakaneet ideointipuut kahden eri teeman mukaisesti. Valmistimme etukäteen kaksi ideointipuuta tilaisuutta varten. Toinen ideointipuu liittyi ympäristökasvatukseen ja toinen kaveri- ja tunnetaitoihin. Molempiin ideointipuihin liitimme kehittämisen kannalta oleellisia kysymyksiä. Halusimme tietää, mitä ympäristökasvatukseen sekä kaveri- ja tunnetaitoihin liittyviä menetelmiä Kallaveden seurakunnassa jo käytettiin, mitkä menetelmät he kokivat hyväksi ja mitä uusia menetelmiä he kaipasivat ympäristökasvatuksen sekä kaveri- ja tunnetaitojen tueksi.

Ympäristökasvatukseen liittyvässä ideointipuussa oli kirjoitettuna valmiiksi kolme kehittämisen kannalta oleellista kysymystä. Kysymykset olivat ”Minkälaista ympäristökasvatusta Kallaveden seurakunnassa jo toteutetaan?”, ”Minkälaista ympäristökasvatusta Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatuksessa kaivataan?” sekä ”Mitä menetelmiä toivoisit otettavan käyttöön?”. Kaveri- ja tunnetaitoihin liittyvässä ideointipuussa oli neljä kehittämisen kannalta oleellista kysymystä. Kysymykset olivat ”Seurakunnan varhaiskasvatuksessa käytössä olevat kaveri- ja tunnetaitomenetelmät?”, ”Mitkä ovat hyväksi koettuja menetelmiä?”, ”Mitä tunnetaitoja (esim. tietyt tunteet) ja kaveritaitoja (esim. kohteliaisuus, auttavaisuus) ryhmissä tarvitaan?” sekä ”Mikä/mitä menetelmä/menetelmiä toivoisit otettavan käyttöön?”.

Näihin ideointipuissa oleviin kysymyksiin vastattiin hyödyntäen post it -lappuja. Post it -laput oli värikoodattu suhteessa tiettyyn kysymykseen. Ympäristökasvatuksen sekä kaveri- ja tunnetaitojen puut sijoiteltiin eri pöydille, jotta tilassa ja puiden ympärillä oli helpompi kierrellä. Ideointipuu-työskentely tapahtui yksilötyöskentelyä. Jokainen työpajaan osallistunut seurakunnan varhaiskasvatuksen tiimin jäsen kirjoitti omat ajatuksensa, ideansa ja näkökulmansa omalle lapulleen ja kävi kiinnittämässä post it -lapun ideointipuuhun sen kysymyksen alle, johon oli vastannut. Ideointipuu-menetelmän jälkeen siirryimme työpajassa tekemään ryhmähaastattelua,

Ryhmähaastattelussa tavoitteena on keskustella ryhmässä tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta. Haastattelija huolehtii, että keskustelu pysyy tutkimusaiheeseen liittyvänä. Haastateltavat saavat keskustella vapaasti aiheesta ja kommentoida halutessaan. Näin saadaan monipuolista tietoa ja tärkeää aineistoa tutkimuskohteesta. (Puusa, 2020, luku Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet.) Valitsimme ryhmähaastattelun menetelmäksi työhömmme, koska halusimme tietää tiimin näkemyksiä ja ajatuksia kehittämistyön kohteesta. Ryhmähaastattelu antaa mahdollisuuden keskustella ja ideoida yhdessä sekä säästää aikaa tiedonkeruussa. Ryhmähaastattelun tarkoituksena oli kartoittaa materiaali-paketin sisältöä ja muotoa tarkemmin.

Ryhmähaastattelun keskustelun tueksi meillä oli PowerPoint-esitys, johon olimme kirjanneet keskustelua tukevia kysymyksiä. Ryhmähaastattelua ohjaavat kysymykset liittyivät materiaali-paketin sisältöön sekä materiaali-paketin muotoon. Kävimme avointa keskustelua, jossa ryhmän jäsenet vastasivat kysymyksiin yhdessä keskustelemalla aiheesta. Tämän osion äänitimme saadaksemme luotettavia vastauksia. Varmistimme näin, ettei mitään myöskään jäisi kirjaamatta. Ryhmähaastattelun äänittämiseen kysyimme osallistujilta suullisen luvan. Litteroimme äänitteen ja analysoimme tekstistä tärkeimmät kohdat.

Kokonaisuudessaan ideointipuu-menetelmällä tapahtuneeseen ideointiin ja ryhmähaastatteluun meni aikaa yksi tunti. Aiemmin olimme sopineet Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatuksen kanssa myös esittelevämme Lastenkirkko - materiaalia. Lastenkirkko on Suomen evankelisluterilaisten seurakuntien palvelujärjestössä toimivan lasten ja nuorten keskuksen kehittämä mediapalvelu. Kävimme Lastenkirkosta keräämäämme materiaalia ja linkkivinkkejä lopuksi läpi. Työpaja päättyi yhteiseen kahvihetkeen, vapaamuotoiseen keskusteluun sekä palautteen antamiseen.

7.2.3 Tulokset ja palaute

Ideointipuu-menetelmällä saaduista vastauksista kävi ilmi, että Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatuksessa toteutettava ympäristökasvatus opettaa

kierrätystä monipuolisesti. Kierrätys on osana kerhoarkea. Kerhoissa harjoitellaan lajittelemista, askarrellaan kierrätysmateriaaleista sekä puhutaan vastuullisesta kuluttamisesta. Lisäksi Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatuksessa tehdään retkiä lähiluontoon, on istutettu pörräisniitty kirkon viereen ja perhekerhoissa on ollut mahdollisuus tuoda tavaraa tavaravaihtopisteeseen tai pitää kirppispöytää. Ympäristökasvatuksen osalta Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatuksen tiimi toivoi käytännön vinkkejä sekä lisää luonnossa liikkumista ja vinkkejä luonnossa tapahtuvaan toimintaan. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että jokin lasten toiveista oikeasti toteutetaan.

Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatuksessa on käytössä kaveri- ja tunnetaitomenetelminä muun muassa Mutu-toukka-materiaali, Molli- ja Piki-kirjat, tunnekortit, raamatunkertomukset sekä tunnemittarit. Menetelmiä onkin jo varsin laajasti käytössä ja kyseiset menetelmät on koettu myös hyväksi. Hyvinä menetelminä mainittiin lisäksi Vahvuus Varis -tarinat sekä yleisesti kuvat, keskustelu ja kirjallisuus. Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatuksen tiimi koki tarvitsevansa materiaalia, joka tukee seuraavia tunne- ja kaveritaitoja: anteeksi pyytäminen, toisen huomioiminen ja kunnioittaminen, surun käsittely sekä pettymysten sietäminen. Menetelminä he toivoivat lattiakuvia, flaneloja (huopakankaalle painettuja raamatunkertomusten kuvia), nukkeja tai pehmoleluja sekä ryhmänä toteutettavia menetelmiä.

Ryhmähaastattelussa varhaiskasvatuksen tiimi toivoi valmiin kerhokertarungon sekä ympäristökasvatukseen että kaveri- ja tunnetaitoihin. Lisäksi he toivoivat erillisiä menetelmäkortteja, joissa on esimerkiksi lauluja ja leikkejä. Ryhmähaastattelussa todettiin, että Lastenkirkon materiaalia voi lisätä materiaalipakettiin soveltuvin osin sekä katsomuskasvatuksellista materiaalia vain, mikäli opinnäytetyön aikataulu riittää tähän.

Materiaalipakettia toivottiin fyysisessä muodossa, joka voisi olla laatikko. Ympäristökasvatukseen sekä kaveri- ja tunnetaitoihin liittyvä materiaali haluttiin mielusti eriteltäväksi omiin lokeroihinsa laatikossa. Varhaiskasvatuksen tiimi toivoi myös sähköistä materiaalia, joka olisi valmis linkkilista erilaisille ympäristökasvatusta sekä kaveri- ja tunnetaitoja sisältäville sivustoille.

Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu palautetaidot. Palautteen arvostaminen aktiivisena prosessina ja sen hyväksyminen, palautteen perusteella toimiin ryhtyminen ja palautteen hyödyntäminen on tärkeää. (Kostamo ym., 2022, s. 71.) Arviointimenetelmänä käytimme palautekyselyä kehittämistyöpajan lopuksi. Pyydimme palautetta työpajatyöskentelystä. Kysymyksiin vastaaminen tapahtui vapaamuotoisena ja anonyymisti. Työpajatyöskentelyyn liittyviä palautekysymyksiä oli kaksi. Kysymykset olivat ”Mikä työpajatyöskentelyssä oli mielekästä?” sekä ”Jäikö työpajatyöskentelyssä jotain huomioimatta?”

Palautteen mukaan työpajatyöskentelyyn suhtauduttiin positiivisesti. Kaikki neljä osallistujaa pitivät ideointipuu-menetelmästä. Palautteista kävi ilmi myös, että työpaja oli hyvin ohjeistettu sekä monipuolinen ja työpajassa vallitsi hyvä yhteishenki. Lisäksi palautteissa mainittiin, että yksin asioiden pohtiminen auttoi osaltaan selkiyttämään ideoita.

Kaikki oli hyvää. Ideointipuu oli kiva uutuus minulle. Hyvin ohjeistettu tilaisuus. Ihanat tarjoilut.

Monipuolisuus, hyvä yhteishenki, Ideointipuu-menetelmä oli kiva, hyvät tarjoilut.

Ideointipuu menetelmä oli hyvä samoin kaivo -menetelmä.

Ideointipuu- menetelmä oli ihana. Tuntui, että ideat selkiintyivät, kun jokainen sai miettiä yksin.

Toisena kysymyksenä oli, jäikö työpajatyöskentelyssä jotain huomioimatta. Osallistajat olivat tyytyväisiä työskentelyyn sekä kokonaisuuteen eivätkä kokeneet, että jotain olisi jäänyt huomioimatta.

Ei jäänyt. Kaikkien mielipiteet otettiin huomioon.

Minä en jäänyt kaipaamaan mitään lisää työskentelystä. Hyvä kokonaisuus

Todella mielenkiintoinen ja selkeä työskentelytapa. KIITOS!

Jään mielenkiinnolla odottamaan materiaalipaketteja/laatikoita. KIITOS.

7.3 Materiaalipaketin suunnittelu

Olimme opinnäytetyön prosessin alussa perehtyneet uusimpaan aiheeseen liittyvään teorian tietoon. Materiaalipaketin suunnittelussa hyödynsimme lukemaamme ja kirjoittamaamme teoriaa ympäristökasvatuksesta, tunne- ja kaveritaidoista sekä lapselle ominaisista tavoista oppia.

Materiaalipaketin sisällön suunnittelu alkoi huomioimalla ensin lasten ja perheiden sekä varhaiskasvatuksen tiimin toiveet luonnossa liikkumisesta ja toimimisesta. Päädyimme kokoamaan materiaalipakettiin kaksi opasta. Toinen opas koottiin seurakunnan varhaiskasvatuksen lastenohjaajien käyttöön. Siinä ympäristökasvatusta sekä kaveri- ja tunnetaitoja tuetaan lähiympäristöön suuntaavien retkien ja niillä toteutettavien tuokiokertojen avulla. Varhaiskasvatuksen lastenohjaajien käyttöön tarkoitettua oppaan nimeksi muodostui Tunneluonto.

Tutkimusten mukaan luonnossa liikkumisessa suuri merkitys on sosiaalisilla suhteilla. Toisten ihmisten kanssa luonnossa liikkuminen koetaan merkityksellisenä. (Cantell ym., 2020, s. 60.) Ryhmässä liikkuminen herättää tunteita, lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä harjaannuttaa samalla tunteiden ilmaisun säätelyä. Lapsi ilmaisee ajatuksiaan ja tunteitaan liikkumalla, leikkimällä, näyttelemällä sekä tanssimalla. Liikkuminen myös tukee lapsen hyvinvointia. (Pönkkö & Sääkslahti, 2020, s. 137–138.) Materiaalipaketin sisällön suunnittelussa halusimme kiinnittää huomiota erityisesti siihen, että materiaali on sellaista, joka tukee yhdessä ryhmänä tekemisen kautta luonnossa liikkumista ja toimimista, muiden huomioon ottamista, auttamista sekä kristillisen kasvatuksen sanomaa lähimmäisenrakkaudesta ja luomakunnan suojelemisesta.

Ympäriävän luonnon ja lähielinympäristön näkeminen ja havainnoiminen tukee lapsen kasvua ympäristöä arvostavaksi ja kunnioittavaksi aikuiseksi (Iivanainen, 2019, s. 75). Lähdimme siitä ajatuksesta, että Tunneluonto -materiaalin avulla työntekijä voi lähteä ryhmän kanssa toteuttamaan ympäristökasvatusta valitsemaansa ympäristöön. Keräsimme eri tietolähteistä kiinnostavia luonnossa tehtäviä toimintoja. Tunneluonto-oppaan tuokiokertoihin valitsimme lukemistamme teoksista parhaat luonnossa toteutettavat ympäristökasvatusta, ja lapsen

myönteistä luontosuhdetta tukevat sekä tunne- ja kaveritaitoja vahvistavat ja kehittävät toiminnot. Toimintojen valitsemisessa oli tärkeää, että ne ovat sekä leikkilisiä että liikkumiseen, tutkimiseen, aistimiseen ja pohtimiseen kannustavia. Päätimme rajata Tunneluonto-oppaan materiaalin kymmeneen tuokiokertaan.

Kirkon kasvatuksen arkeen kuuluvat hengellinen puhe ja hartaudet, jotka tekevät kerhoista ja tapahtumista erityisiä. Kristillisyys on läsnä kaikessa, mitä tehdään. (Kokkonen, 2023, s. 21–22.) Koska materiaalipaketti on tehty seurakunnan varhaiskasvatukseen sisältää se kristillisen näkökulman. Raamatun kertomukset valitsimme siten, että ne tukevat kunkin tuokiokerran teemaa. Aiheeseen soveltuvien Raamatun kertomusten lisäksi jokaiseen tuokiokertaan liitimme teemaan sopivan valmiin rukouksen sekä ainakin yhden lasten virsi -ehdotuksen.

Draaman soveltaminen onnistuu erilaisissa tilanteissa ja sen eri lähestymistavat mahdollistavat niin esittävän kuin osallistavan dialogin. Draama on tehokas tapaa oppia sosiaalisia valmiuksia sekä vuorovaikutustaitoja, empatiakykyä ja dialogitaitoja. (Öystilä, 2019, s. 141–142, s. 144.) Menetelmäksi Raamatun kertomusten toteutukseen valikoitui draama sekä Kamu-Ketun eli pehmoeläimen avulla toteutettava draamallinen kerronta. Draamallinen kerronta on helppo ja sopivan lyhytkestoinen toteuttaa ulkona. Toivottu lattiakuvamenetelmä on pitkäkestoisempi ja monimutkaisempi toteuttaa luonnossa, joten päätimme luopua siitä.

Osa materiaalipakettiin sisältyvän Tunneluonto-oppaan tuokiokertojen teemoista muodostui työpajassa esiin tulleista tunne- ja kaveritaitojen kehittämisen tarpeista. Varhaiskasvatuksen tiimin toiveiden pohjalta valitsimme tunne- ja kaveritaidoista toisen kunnioittamisen, anteeksiannon sekä pettymysten sietämisen. Lisäksi valitsimme teemoiksi kiitollisuuden, ilon, rohkeuden ja yhdessä olemisen teemat. Varhaiskasvatuksen tiimi toivoi materiaalia myös surun käsittelyyn. Surun kohtaamisen jätimme pois, koska mielestämme se vaatii laajemman käsittelyn.

Ympäristövastuullisessa elämän tavassa yksilö tai yhteisö ottaa vastuuta oman toiminnan ympäristövaikutuksista. Tutkijat ovat hyvin yksimielisiä siitä, että ympäristövastuullinen ihminen arvostaa ympäristöä, tietää ympäristöasioista sekä

uskoo myös voivansa vaikuttaa erilaisiin ympäristökysymyksiin. Ympäristö vastuullisuutta tukee yleensä lapsuuden luontokokemukset tai ympäristötekoihin rohkaissut läheinen aikuinen. Elämykselliset luontokokemukset vahvistavat lasten ja nuorten luontosuhdetta. Ne vahvistavat luonnon arvostamista, vastuuntuntoa ympäristöä sekä myönteisiä tunteita luontoa kohtaan. (Cantell, ym., 2020, s. 89–90.) Ensimmäiselle tuokiokerralle valikoituivat luomakunnan luomisesta kertova Raamatun kohta, kasvun ihmettä sekä luodun luonnon ihmettelyä sekä aistimista käsitteleviä toimintoja. Toiselle tuokiokerralle valikoituivat ihmisen luomisesta kertova Raamatun kohta, vastuun kantamista luonnosta vahvistava toiminto sekä luonnon aistimista omassa kehossa tukeva toiminto ja leikki. Kolmannelle tuokiokerralle valikoituivat Luojan luomasta ihmeestä kertova Raamatun kohta sekä itsetunnon vahvistamista tukevia toimintoja. Nämä kolme ensimmäistä tuokiokertaa johdattelevat lasta syvempään luontosuhteeseen ja siihen, miten ihminen on osa luontoa luoja luomana. Raamatussa ohjeistetaan pitämään huolta luomakunnasta. Jumala loi maan, eläimet ja kasvit sekä ihmisen huolehtimaan niistä.

Kohtuullinen elämäntapa saavutetaan, kun ihminen tuntee kiitollisuutta ja kunnioitusta Jumalan luomakunnan kautta antamia elämän lahjoja kohtaan (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.-d). Toiminnallisuus, luovuus, monimenetelmällisyys ja kokemuksellisuus ovat tärkeitä tunnekasvatuksessa lasten kanssa. Tunteiden käyminen läpi ainoastaan keskustelemalla ei kasvata lapsen kehotunneyhteyttä. (Mäkelä & Trogen, 2022, s. 27.) Neljännen tuokiokerran tema on kiitollisuus. Kiitollisuus -osuus johdattelee näkemään kiitollisuuden aiheita ympärillämme. Tuokiokertaan valikoitui Lasten Raamatusta kertomus Jumalan huolenpidosta ja kertomus lasten tärkeydestä Jumalan valtakunnassa. Osiossa vahvistetaan myös erilaisten tunteiden tunnistamista ja harjoitellaan tunteiden säätelyn keinoja. Lisäksi tuokiokerralla opetellaan huomaamaan kiitollisuuden aiheita omassa elämässä sekä meitä ympäröivässä luonnossa värien kautta.

Tunnetaitoja opetellessa vaikeaa monelle lapselle voi olla tunteen sietäminen. Siihen tarvitaan taitoa ja kärsivällisyyttä havainnoida tunteen tuomia impulsseja. Sitä kutsutaan myös tunteiden kannatteluksi. Sietämällä tunnetta voi itse valita kuinka tunteeseen reagoi. Hengittelyyn keskittyminen tai sormien laskeminen auttavat rauhoittumisessa. Asiaan voi palata myöhemmin tunnekuohon laskettua.

(Jääskinen & Pelliccioni, 2017, s. 39–41.) Viidennen tuokiokerran teema on toisen kunnioittaminen. Tuokiokerralle valikoitui Raamatun kertomus Laupias Samarialaisesta, joka johdattelee keskusteluun lähimmäisen rakkaudesta sekä Jumalan rakkaudesta. Tuokiokerralle valikoituivat myös kaksi toisen huomioon ottamista ja auttamista vahvistavaa toimintoa. Kuudennen tuokiokerran teema on anteeksianto. Tälle tuokiokerralle valikoituivat Raamatun kertomus Tuhlaajapojasta, joka käsittelee anteeksi antoa. Toiminnoiksi valikoitui anteeksi antamisen pohdinta, ystävän kanssa yhdessä toimiminen sekä rauhoittumista ja keskittymistä tukeva toiminto. Seitsemännen tuokiokerran teema on pettymysten sietäminen. Tuokiokerralle valikoitui Martan ja Marian kertomus Lasten Raamatusta, jossa Martta tekee kaiken työn. Toiminnoissa harjoitellaan ja tunnustetaan tunteita ja harjoitellaan pettymysten sietämistä vahvistavia keinoja.

Varhaiskasvatuksessa korostetaan lapsen kasvamista, kehittymistä ja oppimista vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Lähiluonto, piha-alueet sekä leikkipuistot toimivat tärkeinä oppimisympäristöinä, joissa lapsilla on mahdollisuus leikkiä, tutustua ympäristöön sekä tutkia sitä. (Cantell, ym., 2020, s. 68.) Kahdeksannen tuokiokerran teemana on ilo. Tuokiokerralle valikoituivat Raamatun Psalmi 23, jossa korostuu ilo Jumalan huolenpidosta. Psalmi tekstiin eläydytään näyttelemällä kohtaus psalmin mukaisesti. Toiminnoiksi valikoitui luonnon aistimista tukeva toiminto sekä kaksi leikkiä, jotka tukevat kasvusta ja elämästä iloittamista. Yhdeksännen tuokiokerran teema on rohkeus. Tuokiokerralle valikoitui Raamatun kohta, jossa Jeesus salli lasten tulla hänen luokseen. Jeesukselle lapsetkin olivat tärkeitä, voimme olla rohkeita Hänen huolenpidossaan. Tuokiokerralla harjoitellaan Herran siunauksen tekemistä kosketus tarinallisella menetelmällä. Toiminnoiksi valikoitui tunteiden tutkimiseen kannustava toiminto sekä peli, joka kannustaa tutustumaan erilaisiin luonnon antimien makuihin. Viimeisen tuokiokerran teemana on yhdessäolo. Tuokiokerralle valikoitui sama Raamatun kohta kuin edellä, mutta lasten Raamatusta luettuna ja draaman keinoin esitettynä yhdessäolon konkretisoimiseksi. Toiminnoiksi valikoitui kaveritaitoja ja ryhmässä toimimista vahvistavia toimintoja. Toiminnoissa tutkitaan metsää yhdessä eri aistien avulla, tehdään metsämatikkaa ja taidetta sekä yhteinen ideariihi.

Varhaiskasvatuksen tiimi toivoi valmiiden tuokiokertojen lisäksi yksittäisiä tuokiokortteja. Luovuimme yksittäisistä tuokiokorteista, sillä koimme, että yhtenäinen tuokiokerta on selkeämpi visuaalisesti ja helpompi säilyttää. Erillisistä tuokiokorteista valmiin tuokiokerran rakentamiseen kuluisi aikaa. Mielestämme kokonaiset tuokiokerrat olivat selkeämmät kokonaisuuden kannalta. Valmiista tuokiokerroista on kuitenkin mahdollista poimia yksittäinen toiminto tarvittaessa.

Luonnossa vietetty aika lisää hyvinvointia, sillä jo lyhytkin hetki voi vaikuttaa rauhoittavasti. Tutkimukset ovat osoittaneet, että luonto elvyttää fysiologisesti esimerkiksi alentamalla verenpainetta ja stressihormonien määrää elimistössä. (Cantell, ym., 2020, s. 57.) Sähköiseksi materiaaliksi päädyimme kehittämään oppaan, jossa on tulostettavaa materiaalia ja jota voi käyttää ryhmänä tai jakaa perheille. Tässä materiaalissa halusimme kiinnittää huomiota siihen, että se tarjoaa luonnossa liikkumista edistävää sekä ryhmän ja perheiden hyvinvointia tukevia toimintoja. Oppaan materiaalit muodostuivat erilaisista luontobingoista, rasitratamateriaaleista, ulkoleikkiohjeista sekä metsäjumppakorteista. Tämän oppaan nimeksi muodostui 5 askelta luontoon.

8 TUNNELUONTO-LAATIKON ESITTELY JA PALAUTE

Materiaalipaketti on Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatuksen toiveesta fyysisesti saatavilla oleva materiaali. Materiaalipaketin materiaalit on kerätty laatikkoon, joka on nimetty Tunneluonto-laatikoksi. Tunneluonto-laatikko sisältää Tunneluonto-oppaan, jossa on kymmenen valmista tuokiota. LIITE 3. Lisäksi Tunneluonto-laatikosta löytyy 5 askelta luontoon -opas, joka on saatavilla myös sähköisenä versiona (LIITE 4). Laatikoon on kerätty Tunneluonto-oppaan tuokioihin liittyviä ja toiminnoissa tarvittavia tarvikkeita, kuten Lasten Raamattu, Kamu-Kettu ja tunnekortit.

Tunneluonto-oppaan tuokiot on suunniteltu niin, että ne voidaan toteuttaa lasten kanssa luonnossa ja haluttaessa myös sisätiloissa. Tuokiot ovat mahdollisia toteuttaa sellaisenaan tai niitä voi muokata. Tunneluonto-oppaan jokainen tuokio sisältää Raamatun kohdan, 2–3 toimintoa sekä ympäristökasvatukseen tai tunne- ja kaveritaitoihin liittyvän rukous- ja virsiehdotuksen. Raamatun kohta esitetään draaman keinoin. Oppaassa kerrotaan mitä tarvikkeita kullekin kerralle tarvitaan. Rukouksissa avustaa Kamu-kettu ja haluttaessa Kamu-kettu voi seikkailla mukana koko tuokion ajan.

Tunneluonto-oppaan tuokiot ovat sisällöltään eri teemojen mukaisia ja jokaiselle teemalle on omat tavoitteet.

Teemat ja tavoitteet ovat seuraavat:

- Luominen, -luontosuhteen tukeminen ja vahvistaminen
- Minä ympäristössä, -luontosuhteen tukeminen
- Minä, suuri ihme, -olet luojan luoma ihme, itsetunnon vahvistaminen
- Kiitollisuus, -yhdessä toimiminen ja vuorovaikutustaitojen vahvistaminen
- Toisen kunnioittaminen, -lapsi oppii ottamaan toisen huomioon
- Anteeksianto, -opetellaan anteeksiannon tärkeyttä
- Pettymysten sietäminen, -opetellaan säätelemään ja sietämään pettymyksen tunnetta
- Ilo, -iloitaan elämästä ja kasvusta
- Rohkeus, -olemme taivaan Isän lapsia
- Yhdessä olo, -kaveritaitojen sekä ryhmässä toimimisen vahvistaminen

5 askelta luontoon -opas tarjoaa luonnossa liikkumista edistävää sekä ryhmän ja perheiden hyvinvointia tukevaa materiaalia. Opas on sähköinen. Tämän oppaan materiaalia voidaan käyttää seurakunnan varhaiskasvatuksen ryhmien ja asiakasperheiden liikkumisen edistämiseen sekä hyvinvoinnin tukemiseen. Materiaalin käyttö on ohjeistettu oppaassa. 5 askelta luontoon -opas koostuu viidestä eri askeleesta ja niihin liittyvistä materiaaleista.

Oppaan askeleita ovat:

- ASKEL 1: Luonnon näkemistä ja seuraamista tukeva materiaali
- ASKEL 2: Luonnossa aistimista ja tutkimista tukeva materiaali
- ASKEL 3: Luonnossa liikkumista tukeva materiaali
- ASKEL 4: Luonnossa leikkimistä tukeva materiaali
- ASKEL 5: Luonnossa rauhoittumista tukeva materiaali

Tunneluonto-laatikossa olevien Tunneluonto ja 5 askelta luontoon -oppaiden visuaalinen ilme on tehty suunnitteluohjelma Canvalla. Materiaalit on kerätty laatikkoon, josta löytyy kaksi muovitaskukansiossa olevaa opasta. Osa Tunneluonto-oppaaseen liittyvistä materiaaleista on laatikossa. Materiaalipaketin tarkoitus on olla helposti mukaan otettavissa. Lisäksi sen sisällön on tarkoitus olla helppokäyttöistä sekä selkeää.

Palautteen antaminen materiaalipaketista tapahtui avoimena palautekyselynä sähköpostitse. Palautekysymyksemme olivat seuraavat: Mitä kehitettävää materiaalissa on? Palveleeko materiaali teidän toimintaanne? Olemmeko onnistuneet kehittämään materiaalia teidän ja lasten toiveiden mukaisesti? Lopuksi oli mahdollisuus myös vapaaseen kommentointiin.

Saimme materiaalipaketista positiivista palautetta Kallaveden seurakunnan työntekijöiltä. He kokivat materiaalin laajaksi sekä palvelevan heidän toimintaansa ja olevan suoraan käytettävissä. Heidän mielestään materiaali sisältää paljon kivoja ideoita. He olivat sitä mieltä, että materiaali otetaan varmasti käyttöön. Olimme onnistuneet kehittämään materiaalia heidän ja lasten toiveiden mukaisesti. Varhaiskasvatuksen tiimin mielestä olimme onnistuneet hyvin ja tehneet paljon töitä materiaalin suhteen.

Vapaa kommentointi antoi tilaisuuden vapaaseen palautteeseen. Koettiin hyväksi, että Raamatun kohta on heti tuokion alussa. Osa kertomuksista oli heidän mielestään vaikeasti lapsille avautuvia. He kokivat hyvänä omin sanoin kertomisen tai muuten esitetynä kuin luettuna. Muokkasimme Raamatun kohtien ohjeistusta paremmaksi näiden kommenttien perusteella. Tuokiossa Minä, suuri ihme oli jo ennestään tuttu aarrearkku-toiminta. Vaihdoin tilalle arvokkaat patsaat toiminnan, joka tukee lapsen itsetuntoa. Kiitollisuus-osuuteen oli epähuomiossa

tullut viittaus satuun Raamatun kertomuksen kohdalle, joka korjattiin. Materiaalipaketin rukoukset, kuvitus ja sivut olivat varhaiskasvatuksen tiimin mukaan kivat.

9 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Kehittämistoiminnallisen opinnäytetyömme aihe muodostui yhteistyökumppanin tarpeesta kehittää lisämateriaalia varhaiskasvatukseen. Tunneluonto-laatikon sisältämät Tunneluonto-opas ja 5 askelta luontoon-opas tukevat varhaiskasvatuksen työntekijöitä lisäämään tunne- ja kaveritaitoihin sekä ympäristökasvatukseen liittyviä toimintoja työhönsä.

Eurooppalaisen tutkimuseettisen ohjeistuksen mukaan luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto ovat hyvän tieteellisen käytänteen (HTK) peruseriäitä. Toimintatapojen tulee olla sellaiset, joissa otetaan huomioon hyvän tieteellisen käytännön toteutuminen koko prosessin ajan. (Tutkimuseettinen tiedekunta 2023, s.11) Opinnäytetyössä on tärkeää huomioida työskentelyn eettisyys sen kaikissa vaiheissa ja käsikirjoituksessa. Tekstiä tulee viitata asianmukaisin lähdeviittein sekä merkitä käytetyt lähteet myös lähdeluetteloon. Tulosten säilyttämisessä tärkeää on huolellisuus ja tarkastelussa rehellisyys. Tutkimustulosten ja niissä käytettyjen menetelmien esittely tulee tehdä asianmukaisesti ja totuudenmukaisesti. Työssä käytettävien tutkijoiden tai kehittäjien osuutta ei kuulu vähentellä eikä niiden tutkimustuloksiin viitata puutteellisesti. (Hakala, 2022, s. 117–118.)

Teoriatietoa keräsimme ajankohtaisista lähteistä ja arvioimme niiden soveltuvuutta työhömmme kriittisesti. Kiinnitimme huomiota tekstin oikeanlaiseen lähteistykseen ja lähdeluettelointiin raportissa sekä Tunneluonto-laatikon sisältämässä oppaissa. Kunnioitimme opinnäytetyössämme käyttämiämme tutkimuksia ja viittasimme niihin asianmukaisesti. Opinnäytetyön teoriaosuutta kirjoittaessa muokkasimme tekstiä huolellisesti huomioiden eettiset ohjeet. Kuvasimme

tiedonkeruussa käyttämämme menetelmät mahdollisimman tarkasti. Kirjoitimme muistiinpanoja kehittämisen eri vaiheista ja omista havainnoistamme prosessin aikana. Tämä auttoi raportin toteutuksen kirjoittamisessa ja jäsentämisessä. Opinnäytetyön tulosten käsittelyssä olemme olleet huolellisia tulosten analysoinnissa ja niiden paikkansa pitävyydessä.

Aineiston keräämisessä on tärkeää muistaa, ettei kohteen toiminnan arjelle muodostuu siitä kohtuuttomasti haittaa. Oleellista on, että toimeksiantajan kanssa neuvotellaan siitä, miten ja milloin osallistuminen toteutuu. (Kostamo ym., 2022, s. 53.) Aineistoa kerätessä pyrimme toimimaan niin ettemme kuormittaneet työntekijöiden arkea, joten kehittäminen sovitettiin työajan puitteisiin. Sovimme työelämätahon yhteyshenkilön kanssa tapaamisia etukäteen huomioiden molemmille osapuolille sopivat aikataulut. Työpajapäivän ajankohta sovittiin hyvissä ajoin työelämäntahon ohjaajan kanssa. Työpajaan osallistuville varhaiskasvatuksen työntekijöille lähetimme kutsun ja aikataulun tilaisuutta koskien.

Tiedon kerääminen kehittämisen eri vaiheissa tukee käsityksen saamista niin nykytilanteesta, kehittämisen tarpeista kuin työtavan tarpeellisuudesta ja hyödystä (Salonen ym., 2017, s. 39). Otimme huomioon aineiston keruussa työelämäntahon kumppanin kanssa määrittämämme tavoitteet ja niiden mukaiset kehittämistarpeet. Kokosimme aineistoa vastuullisesti niin, että saimme luotettavan kuvan tämänhetkisestä tilanteesta, kehittämisen tarpeista ja työtavoista. Toivomuskaivo-menettelmää käytimme saadaksemme lasten ja perheiden näkökulman ja mielipiteet esille. Ammattilaisten kohdalla käytimme Ideointipuu-menetelmä ja ryhmähaastattelua kehittämisosuudessa tiedonkeruu menetelminä.

Opinnäytetyöprosessissa tulee sopia henkilötietojen käsittelystä (Kostamo ym., 2022, s. 30). Kehittämispainotteisessa opinnäytetyössämme emme tarvitse tunnistetietoja, kuten nimeä ja syntymäaikaa, joten osallistuminen tapahtui anonyyminä. Kerroimme anonyymiydestä aina tarvittaessa. Toivomuskaivo-menettelmää varten olimme tehneet huoltajille esittelykirjeen, jossa kerroimme opinnäytetyömme tarkoituksen ja mihin toivomuskaivo-menettelmällä kerättyjä anonyymejä lasten mielipiteitä ja toivomuksia käytetään. Esittelykirjeen yhteydessä olevalla suostumuslomakkeella varmistimme, että huoltajat olivat tietoisia siitä, mihin

heidän lapsensa osallistuu ja miten tietoja tullaan käsittelemään. Työpajassa tiedon hankinta ideointipuu-menetelmää käyttämällä tapahtui anonyymina.

Avoimen ryhmähaastattelun äänitimme tiedon paikkaansa pitävyyden varmistamiseksi ja nauhoittamiseen pyysimme suullisen luvan varhaiskasvatuksen tiimin jäseniltä. Ryhmähaastattelu nauhoitettiin anonyymina. Äänitettä ja muita aineistoja säilytämme tietokoneella, joka aukeaa vain salasanalla. Ryhmähaastattelun äänitteen ja kaikki tiedon keruuseen liittyvät tallennetut asiakirjat poistamme tiedostoista opinnäytetyön valmistumisen jälkeen. Kehittämistyöpajan palautekyselyyn vastaaminen tapahtui anonyymisti lomakkeelle.

Vertaispalautteella, ohjaajalta ja työelämäkumppanilta saadulla palautteella sekä omalla vastapalautteella on merkitystä, sillä palaute kehittää asiantuntijuutta. Palaute myös auttaa opinnäytetyön suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. (Kostamo ym., 2022, s. 71.) Kirjallista vertaisarviointia emme tehneet, mutta annoimme sujuvasti palautetta toisillemme työn erivaiheissa. Saimme palautetta opinnäytetyön suunnitelmasta ja opinnäytetyön käsikirjoituksesta ohjaavilta opettajilta ja opponoijilta. Palautteen avulla jäsensimme työtämme ja pääsimme prosessissa eteenpäin. Kehittämistyön aikana pyysimme palautetta työntekijöiltä työpajan sujuvuudesta ja lopuksi työntuotoksesta. Molemmissa käytimme anonyymia palautekyselyä. Saadun palautteen avulla työn kehittäminen ja työn tuloksen parantaminen mahdollistui. Varhaiskasvatuksen tiimi arvioi työntuotoksesta syntyneen tunneluonto-laatikon. Arvioinnin perusteella työmme oli onnistunut ja hyödyllinen tulevaisuudessa.

10 POHDINTA

Kehittämistoiminnallisessa opinnäytetyöprosessissa teimme tavoitteen mukaisen materiaalipaketin Kallaveden seurakunnalle, joka heidän antaman arvion mukaan palvelee heidän työtään varhaiskasvatuksessa. Materiaali tukee

varhaiskasvatus tiimin antamaa ympäristökasvatusta sekä tukee heitä vahvistamaan lasten tunne- ja kaveritaitoja. Materiaali sisältää uusia ideoita kristillisen kasvatuksen toteuttamiseen, jossa huomioidaan luomakunnan suojelun tärkeys ja kuinka kristittyinä olemme velvoitettuja siitä huolehtimaan. Kristilliseen kasvatukseen kuuluvat myös tunteet ja tärkeimpänä lähimmäisen rakastaminen, joka linkittyy sujuvasti kaveritaitoihin.

Yhteisen kiinnostuksemme pohjalta teimme ympäristökasvatukseen sekä tunne- ja kaveritaitoihin pohjautuvan materiaalin. Ympäristökasvatus ja luonto ovat meille sydämen asia ja on ollut innostavaa perehtyä aiheeseen syvällisemmin. Tunne- ja kaveritaitojen teorian tiedon ja pedagogiikan syventyminen sekä sen tärkeyden lisääntyminen antaa hyvän ammatillisen pohjan työhömmä tulevaisuudessa. Oppaan materiaalit ovat muokattavissa ja niitä voi hyvinkin käyttää myös sosiaalialan laajalla työkentällä työskennellessä. Teoriaosuutta tehdessä tunne- ja kaveritaitojen opettamisen merkityksen tärkeys varhaiskasvatuksessa syveni merkittävästi. Pohdimme kuitenkin, että ensisijaisesti tunne- ja kaveritaitojen opetus olisi hyvä aloittaa lasta huoltavista aikuisista. Näin ollen hyöty olisi suurempi. Lapselle voi tulla ristiriitainen olo, jos opetamme tunteiden olevan sallittuja, mutta kotona siitä ollaankin toista mieltä.

Prosessi parhaimmillaan kasvattaa opinnäytetyöntekijän ammatillista joustavuutta, vahvistaa kuuntelemisen ja keskustelemisen taitoa sekä toisten ammattilaisten näkökulmien huomioon ottamista (Kostamo ym., 2022, s. 20). Opinnäytetyötä tehdessä opimme kehittämistoiminnallisen tutkimuksen tekemisen prosessin. Osaamme ottaa huomioon toisten mielipiteitä, kuunnella ja keskustella avoimesti. Näitä taitoja saimme harjoittaa palavereissa, kehittämistyöpajassa ja koko prosessin ajan yhteistyössä toistemme kanssa. Koemme saaneemme paljon uusia taitoja opinnäytetyön prosessin aikana. Työpajaproessin suunnittelu, toteutus ja tulosten keruu oli mielenkiintoista ja opettavaista. Menetelmät, joita käytimme työpajassa, olivat meille uusia työskentelytapoja. Saimme taitoa ja varmuutta käyttää niitä jatkossa tulevassa työssämme.

Seurakunnan varhaiskasvatuksessa ympäristökasvatuksen tulee olla tavoitteiden mukaista, mielekkäästi haastavaa ja keskiössä on tekemällä oppiminen.

(Suomen ev.lut. kirkko i.a.-f) Ympäristökasvatuksen toiminnoissa otimme huomioon lapsilähtöisyyden, sopivan haasteellisuuden ja tekemällä oppimisen. Materiaalissa perehdytään jokaisen oikeuksiin ja tuokiokertojen toiminnot perustuvat ihmettelyyn, kokemiseen sekä tekemiseen. Ympäristökasvatusta toteuttaessa on hyvä kuulostella myös lapsista lähteviä kiinnostuksen kohteita ja ihmetellä niitä yhdessä. Kun oppii rakastamaan luontoa ja metsää jo lapsesta saakka, niin sitä osaa arvostaa myös aikuisena.

Tunteet tuntuvat kehossamme, ovat ajatuksina mielessä ja näkyvät kehonkiellessä ulospäin. Tunteiden sanoittamista, ilmaisua ja säätelyä täytyy opetella koko elämän ajan. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017, s. 12.) Tunne- ja kaveritaito-osuus työssämme näkyy vahvana, sillä olemme otsikoineet osan tuokiokerroista toivotujen tunnetaitojen mukaan ja määritelleet tuokioille tavoitteet. Toiminnot, joita valitsimme näiden taitojen opetteluun lähtevät tunteiden sanoittamisen opettelusta, kehotunneyhteydestä ja tunteiden säätelyn opettelusta.

Kokosimme materiaalipakettiin kristillistä kasvatusta tukevaa materiaalia. Valitsimme kunkin tuokiokerran aiheeseen sopivan opettavaisen Raamatun kertomuksen tai jakeen. Tuokiokerran liittyessä johonkin tunteeseen valikoimme Raamatun kertomuksen sen perusteella. Raamatussa kehoitetaan pitämään huolta luomakunnasta sekä lähimmäisistä, sillä se on yksi kristityn elämään kuuluvista tehtävistä. Mielestämme onnistuimme tekemään materiaalipaketin sellaiseksi, jossa kristillinen kasvatus, ympäristökasvatus sekä kaveri- ja tunnetaidot sulautuvat yhteen muodostaen kokonaisuuden.

Kirkon ammattien yhteinen ydinosaaamiskuvaus sekä ammatillinen ydinosaaamiskuvaus kuvaavat niitä tietoja, taitoja ja kykyjä, joita kirkon alan työntekijältä edellytetään (Kirkkohallitus, 2020, s. 4). Kirkon työntekijöinä – toimimmepa kirkon varhaiskasvatuksen ohjaajana tai kirkon diakonian viranhaltijana – meiltä edellytetään sitoutumista kirkon hengelliseen perustehtävään, arvoihin ja uskontulkintoihin. Opinnäytetyön teoreettisena lähtökohtana kristillinen kasvatus tuki kehittymistämme kirkon työntekijöinä. Kristillisyyden huomioiminen osana opinnäytetyötä auttoi sisäistämään, mihin tulevana kirkon työntekijöinä olemme perustehtävässämme sitoutuneet.

Sosionomi (AMK) kirkon varhaiskasvatus -tutkinnon kompetensseihin kuuluvat muun muassa sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, hengellisen työn osaaminen ja arvo-osaaminen, pedagoginen osaaminen sekä yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen osaaminen (Diakonia-ammattikorkeakoulu, i.a.). Sosionomi (AMK) diakoniatyöntekijän kompetensseihin kuuluvat edellisten lisäksi diakonisen asiakastyön osaaminen, kirkon organisaation tunteminen ja yhteistyötaidot sekä yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen osaaminen (Diak, i.a.).

Opinnäytetyön tekeminen on vahvistanut arvo- ja eettistä osaamistamme. Kehitämpainotteinen opinnäytetyö on ollut jatkuvaa tarkastelua yhteisöllisyyden, osallisuuden, oikeuden mukaisuuden ja tasa-arvon näkökulmasta. Opinnäytetyössämme huomioimme myös varhaiskasvatuksen asiakkaiden tarpeet. Työ sosionomina vaatii jatkuvaa asiakastyön arvioimista sekä sen kautta työn kehittämistä. Tunneluonto-laatikkoon sisältyvät oppaat rakentuivat pedagogisesti poh-tien, mutta myös yhteisöllisiä menetelmiä ja yhteiskunnallisia vaikutuksia miet-tien. Hengellisyys rakentui opinnäytetyöhömme kunkin tuokiokerran teeman ym-pärillä. Diakonisen asiakastyön osaaminen ja kirkon organisaation tuntemus ke-hittyi perehtymällä varhaiskasvatuksessa toteutettavaan diakoniseen otteeseen ja samalla organisaation tuntemus lisääntyi molemmilla perehtyessämme tois-temme koulutussuuntauksiin.

Yhteistyötaitomme kehittyivät toimiessamme yhteistyössä keskenämme kuin myös työelämäkumppanin, opettajien ja oppilastovereiden kanssa. Yhteis-työmme opinnäytetyötä tehdessä oli sujuvaa ja molemmat joustimme työmme erivaiheissa sovittaessamme perhe-elämää ja opiskelua yhteen. Prosessin ai-kana kohtasimme raskaita elämässä vastaan tulevia aikoja toisiamme tukien ja kannustaen. Arvioimme toistemme kirjoittamia tekstejä ja kirjoitimme sujuvasti yhteistyössä. Jos toinen saanut tekstiä jatkumaan sujuvasti niin toinen pystyi jat-kamaan sitä eteenpäin tai ehdottamaan siihen lisäyksiä. Haasteitakin koettiin, asumme eri paikkakunnilla, joten tapaamiset olivat pääasiassa Teams-kokouk-sia. Huomasimme prosessinkirjoitus vaiheessa alueen jakamisen olevan tärkeää, ettemme kirjoita samasta aiheesta molemmat. Yhtä aikaa työn prosessointi teks-tinkäsittelyohjelmalla ei aina sujunut, koska toisella meistä meni tietokone

ohjelma jumiin. Aikataulumme solahtivat kuitenkin kuin itsestään sopiviksi toisen työskennellessä aamuisin ja toisen iltaisin.

Jatkossa materiaalipakettia voisi päivittää uusilla materiaaleilla seurakunnan harjoittelijoiden toimesta. Tunneluonto-laatikkoa voisi myös kehittää lisäämällä katsomuskasvatuksellista materiaalia ja erillisiä toimintakortteja. Tuloksissa ilmeni Kallaveden varhaiskasvatuksen työntekijöiden haluavan tietoa surun kohtaamisesta. Koimme aiheen olevan sen verran laajaa tarkastelua vaativa, että jätimme sen tästä opinnäytetyöstä pois. Surun kohtaaminen voisi olla hyvä aihe yhdelle kokonaiselle opinnäytetyölle.

LÄHTEET

- Ahonen, L. (2023). *Tiimin voima varhaiskasvatuksessa*. PS-kustannus.
- Ahonen, L., & Roos, P. (2021). *Untuvikot: Alle 3-vuotiaiden pedagogiikka*. PS-kustannus.
- Ahtiainen, A., Paananen, T., Tirola, K., & Tirola, K. (2016). *Jyvenmälle messuun*. Lasten Keskus.
- Cantell, H., Aarnio-Linnanvuori, E., & Tani, S. (2020). *Ympäristökasvatus: kestävän tulevaisuuden käsikirja*. PS-kustannus.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu. (i.a.). *Osaamisvaatimukset: sosionomi (AMK), kirkon varhaiskasvatus*. Saatavilla 30.10.2024
<https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijan-polku/opintojen-suorittamisen/arviointi/osaamisvaatimukset-sosionomi-amk-kirkon-varhaiskasvatus/>
- Hakala, J.T. (2022). *Hyvä, parempi, valmis: Opinnäyteopas ammattikorkeakouluille*. Gaudeamus.
- Hammarén, S., Hietaniemi, M., & Kalanti, M. (2022). Diakoniabarometrin 2022 tausta ja toteutus. Teoksessa S. Hammarén, M. Hietaniemi, S. Kainulainen, & M. Kalanti. *Diakoniabarometri 2022: Muuttuva ja muutettava diakonia* (s. 11–22). Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 138. [Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu]. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4309/viewmode=infoview>
- Heimonen, K. (2019). Ruumiillisuuden kuuntelu – liike ja pysähdys liikkeessä. Teoksessa A. L. Karjalainen. *Luovan toiminnan työtavat: Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle* (s. 197–226). PS-kustannus.
- Helenius, A., & Korhonen, R. (2020). Leikin ensi askeleita. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s. 69–77). PS-kustannus.
- Huhtinen-Hildén, L., & Karjalainen, A. L. (2019). Luova toiminta siltana itsen, toisiin ja osallisuuteen. Teoksessa A. L. Karjalainen. *Luovan toiminnan työtavat: Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle* (s. 11–19). PS-kustannus.

- Innokylä. (i.a.). *Ideointipuu*. Saatavilla 15.3.2024 <https://innokyla.fi/fi/tyokalu/ideointipuu-brainstorming-tree>
- Iivanainen, S. (2019). Väriä elämään -kuvallinen ilmaisu hyvinvointia edistämässä. Teoksessa A. L. Karjalainen. *Luovan toiminnan työtavat: Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle* (s. 57–100). PS-kustannus.
- Jääskinen, A., & Pelliccioni S. (2017) *Mitä sä rageet? #tunteita sikanolosta sairaan siistiin*. Lasten Keskus.
- Kaasinen, A., & Myllyniemi, U. (2023). *Ulkona opettamisen käsikirja*. PS-kustannus.
- Kalanti, M. (2022). Koronan vaikutukset diakoniatyöhön. Teoksessa S. Hammarén, M. Hietaniemi, S. Kainulainen, & M. Kalanti. *Diakoniabarometri 2022: Muuttuva ja muuttava diakonia* (s. 23–53). Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 138. [Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu]. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4309/viewmode=infoview>
- Kauppila, H. (2021). Spiritualiteetin vaaliminen. Teoksessa H. Kauppila (toim.), *Kasvu vapautteen: Nuorten rinnalla seurakunnassa*. (s. 132–146). Kirjapaja.
- Ketola, K. (2024). Kirkolliset arvo-orientaatiot. Teoksessa H. Salomäki, K. Ketola, J. Komulainen, V.-M. Salminen & J. Sohlberg. *Kirkko epävarmuuksien ajassa: Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2020-2023* (s. 98–119). Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 147. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4419/viewmode=previewview>
- Kirkko ja kaupunki. (11.12.2024). Espoossa vahvistetaan esiteinien tunne- ja kaveritaitoja – seurakunnat rahoittavat. Saatavilla 9.1.2025 <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/espoossa-vahvistetaan-esiteinien-tunne-ja-kaveritaitoja>
- Kirkkohallitus. (2020). *Kirkon ammattien yhteinen ydinosaamiskuvaus*. Saatavilla 31.8.2024 https://evl.fi/documents/1327140/43561565/KH_YO_kirkon_ammattien_yhteinen_ydinosaamiskuvaus_062022.pdf/47d1b8ab-7c1d-76b4-fec8-2617a237cda0?t=1664351946737

- Kirkkohallitus. (2021a). *Polku – Vauvasta aikuiseksi seurakunnan yhteydessä*.
<https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4268/viewmode=previewview>
- Kirkkohallitus. (2021b). *Kirkon ympäristödiplomin käsikirja*. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4290/viewmode=infoview>
- KJ 657/2021. Kirkkojärjestys 11.11.2021/657 v. 2023. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2023/20230657>
- KL 652/2023. Kirkkolaki 14.4.2023/652. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2023/20230652#L3>
- Koivula, M., & Laakso, M.-L. (2017). Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmista. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen, & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus: oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia* (s. 108–128). Vastapaino.
- Kronqvist, E.-L. (2020). Varhaiskasvatuksen kehityspsykologinen perusta. Teoksessa E. Hujala, & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s. 10–28). PS-kustannus.
- Koivunen, P.-L., & Lehtinen, T. (2015). *Kasvu kiikarissa: Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille*. PS-kustannus.
- Kokkonen, J. (2023). *Huomenna kaikki on paremmin: kirkon kasvatus toivon mahdollistajana*. Kirjapaja.
- Kostamo, P., Airaksinen, T., & Vilka, H. (2022). *Kirjoita itsesi asiantuntijaksi: Opas toiminnalliseen opinnäytetyöhön*. Art House.
- Kuopion ev.lut. seurakunnat. (i.a.-a). *Aekoo yhdessä*. Saatavilla 10.8.2024
<https://www.kuopionseurakunnat.fi/kallaveden-seurakunta/lapset-ja-perheet/aekoo-yhdessa>
- Kuopion ev.lut. seurakunnat. (i.a.-b). *Meidän seurakunta*. Saatavilla 10.8.2024
<https://www.kuopionseurakunnat.fi/kallaveden-seurakunta/meidan-seurakunta>
- Kuopion ev.lut. seurakunnat. (i.a.-c). *Lapset ja perheet*. Saatavilla 10.8.2024
<https://www.kuopionseurakunnat.fi/kallaveden-seurakunta/lapset-ja-perheet>

- Kuopion ev.lut. seurakunnat. (i.a.-d). *Perheryhmät*. Saatavilla 10.8.2024
<https://www.kuopionseurakunnat.fi/kallaveden-seurakunta/lapset-ja-perheet/perheryhmat>
- Kuopion ev.lut. seurakunnat. (i.a.-e). *Päiväkerhot*. Saatavilla 10.8.2024
<https://www.kuopionseurakunnat.fi/kallaveden-seurakunta/lapset-ja-perheet/paivakerhot>
- Kuopion ev.lut. seurakunnat. (i.a.-f). *Pyhäkoulut*. Saatavilla 10.8.2024
<https://www.kuopionseurakunnat.fi/kallaveden-seurakunta/lapset-ja-perheet/pyhakoulut>
- Laaksonen, V. (2022). *Kaveritaidot varhaiskasvatuksessa*. PS-kustannus.
- Lipponen, L. (2020). Tutkiva oppiminen varhaispedagogiikassa. Teoksessa E. Hujala, & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s. 29–36). PS-kustannus.
- Luontoon.fi. (i.a.). *Terveyttä ja hyvinvointia luonnosta*. Saatavilla 27.10.2024
<https://www.luontoon.fi/terveyttajahyvinvointialuonnosta>
- Mattila, K. (2023). Osallisuuden poluilla kirkon varhaiskasvatuksessa. Teoksessa J. Porkka, & M. Valtonen (toim.), *Lupa uskoa ja kasvaa: Kirkon kasvatuksen barometri 2022* (s. 25–49). Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 141. Kirkon tutkimus ja koulutus. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4341/viewmode=previewview>
- Mäkelä H. (2024). *Uskalla tuntea*. Kirjapaja.
- Mäkelä, H., & Trogen, T. (2022). *Tunteita päästä varpaisiin: kehotietoisuus lapsen ja aikuisen tunnetaitojen tukena*. Kirjapaja.
- Mäkinen, M. (2020). Minä olen ja kuulun! Lapsen identiteetin tukeminen. Teoksessa E. Hujala, & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s. 96–108). PS-kustannus.
- Opetushallitus. (2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022*. Määräykset ja ohjeet 2022:2a. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_2.pdf
- Pihkala, P. (2021.) Ekoteologia, kirkon nuorisotyö ja ympäristöahdistus. Teoksessa Kauppila, H. (toim.), *Kasvu vapauteen. Nuoren rinnalla seurakunnassa*. Kirjapaja.

- Porkka, J. & Valtonen, M. (2021.) Lapsen ja nuoren uskonnollinen kehitys ja sen tukeminen. Teoksessa Kauppila, H. (toim.), *Kasvu vapauteen. Nuoren rinnalla seurakunnassa*. Kirjapaja.
- Puusa, A. (2020) Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa A. Puusa , & P. Juuti (Toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus.
- Pönkkö, A., & Sääkslahti, A. (2020). Liikkuva lapsi. Teoksessa E. Hujala, & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s. 136–149). PS-kustannus.
- Pöyhönen, J., & Livingston, H. (2020). *Tunnetaitojen käsikirja, Askeleittain etenevä tunnetaito-ohjelma lapselle ja vanhemmalle*. Mäkelä.
- Raamattu. (1992). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Kirjapaja.
- Raittila, R. (2020). Ympäristökasvatus on lasten toimintaa. Teoksessa E. Hujala, & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s.210–220). PS-kustannus.
- Reilly K., Dillon B., Fahy F., Phelan D., Aarnio-Linnanvuori, E., De Vito, L., Gnecco, I., Gopinath, D., Holmes, A., Laggan, S., Mansikka-aho, A., Palla, A., Portus, R., Rissanen, I., Sposito, S., Williams, S.-J., & McEwen, L. (2.2.2024). Learning from young people's experiences of climate change education. *Geography*, 109(1), 44–48. <https://doi.org.anna diak.fi/10.1080/00167487.2024.2297616>
- Saarinen, E. (2018). Vasu kirkossa. Saatavilla 2.3.2024 <https://issuu.com/kirkonkasvatus/docs/vasu-printti-taittoversio-final>
- Salminen, V.-M. (2024). Diakonia ja yhteiskuntavastuu. Teoksessa H. Salomäki, K. Ketola, J. Komulainen, V.-M. Salminen & J. Sohlberg. *Kirkko epävarmuuksien ajassa: Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2020-2023* (s. 229–251). Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 147. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4419/viewmode=previewview>
- Salomäki, H. (2024). Kirkon työ lasten, nuorten ja perheiden kanssa. Teoksessa H. Salomäki, K. Ketola, J. Komulainen, V.-M. Salminen & J. Sohlberg. *Kirkko epävarmuuksien ajassa: Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2020-2023* (s. 196–228). Suomen ev.-lut. kirkon

- tutkimusjulkaisuja 147. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimuset%20ja%20julkaisut/r/4419/viewmode=previewview>
- Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T., & Kinos, S. (2017). *Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa* [Opimateriaaleja 108, Turun ammattikorkeakoulu]. <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf>
- Seppänen, M. (2021). *Tunnetaidot voimavarana: opas sosiaali- ja terveysalalle*. PS-kustannus.
- Suomen ev.lut. kirkko. (i.a.-a). *Varhaiskasvatus*. Saatavilla 2.3.2024 <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/kasvatus/varhaiskasvatus/>
- Suomen ev.lut. kirkko. (i.a.-b). *Ovet auki. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategia vuoteen 2026*. Saatavilla 2.3.2024 https://evl.fi/plus/wp-content/uploads/sites/3/2023/09/Ev.lut_kirkko-strategia.pdf
- Suomen ev.lut. kirkko. (i.a.-c). *Ympäristökasvatus*. Saatavilla 20.3.2024 <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/kasvatus/ymparistokasvatus/>
- Suomen ev.lut. kirkko. (i.a.-d). *Hiilineutraali kirkko*. Saatavilla 20.3.2024 <https://evl.fi/plus/yhteiskunta-ja-kirkko/kestava-kehitys/hiilineutraali-kirkko/>
- Suomen ev.lut. kirkko. (i.a.-e). *Kestävä kehitys*. Saatavilla 12.7.2024 <https://evl.fi/plus/yhteiskunta-ja-kirkko/kestava-kehitys/>
- Suomen ev.lut. kirkko. (i.a.-f). *Ympäristökasvatus*. Saatavilla 12.7.2024 <https://evl.fi/ymparistodiplomi/ymparistokasikirja/ymparistokasvatus>
- Suomen ev.lut. kirkko. (i.a.-g). *Ympäristökasvatussuunnitelma*. Saatavilla 27.8.2024 <https://evl.fi/ymparistodiplomi/ymparistokasikirja/ymparistokasvatus/ymparistokasvatussuunnitelma>
- Suomen ev.lut. kirkko. (i.a.-h). *Jumalanpalveluselämä*. Saatavilla 27.8.2024 <https://evl.fi/ymparistodiplomi/ymparistokasikirja/ymparistokasvatus/jumalanpalveluselama>
- Suomen ev.lut. kirkko. (2023a). *Diakonia avaa kirkon ovia*. Kirkon diakonia. https://evl.fi/plus/wp-content/uploads/sites/3/2023/11/DIAKONIA_avaa_kirkon_ovia_julkaisu_saavutettava.pdf
- Turja, L. (2020). Tiedekasvatus ja lapsen tutkiva toiminta. Teoksessa E. Hujala, & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s. 178–195). PS-kustannus.

- UNICEF. (i.a.). *Käytännön esimerkit kuulemisen menetelmistä*. Lapsiystävällinen kunta. Saatavilla 5.4.2024 <https://www.lapsiystavallinen-kunta.fi/kaytannon-esimerkit-kuulemisen-menetelmista>
- Valtonen, M., & Ojell, R. (2023). Varhaiskasvatus ja perhetoiminta muutoksessa. Teoksessa J. Porkka, & M. Valtonen (toim.), *Lupa uskoa ja kasvaa: Kirkon kasvatuksen barometri 2022* (s. 158–181). Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 141. Kirkon tutkimus ja koulutus. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4341/viewmode=previewview>
- Vienola, V. (2020). Varhaisvuosien eettinen kasvaminen ja oppiminen. Teoksessa E. Hujala, & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s. 158–177). PS-kustannus.
- Öystilä, S. (2019). Draaman mahdollisuudet ohjaustyössä. Teoksessa A. L. Karjalainen. *Luovan toiminnan työtavat: Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle* (s. 141–195). PS-kustannus.

LIITE 1. Esittelykirje ja suostumuslomake huoltajille

HEI PERHEET!

Olemme Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijoita ja teemme opinnäytetyötä yhteistyössä Kallaveden seurakunnan kanssa. Opinnäytetyömme tarkoituksena on kehittää Kallaveden seurakunnan varhaiskasvatustoimintaa kokoamalla kaveri- ja tunnetaitoihin sekä ympäristökasvatukseen liittyvä materiaalipaketti. Haluammekin kuulla myös lasten mielipiteitä sekä toiveita, mitä lapset haluavat tehdä kerhoissa.

Mielipiteiden ja toiveiden kuulemisessa käytetään Toivomuskaivo -menetelmää. Lapsi saa yhdessä vanhemman tai ohjaajan kanssa kirjoittaa oman toiveen lanttiin, joka pudotetaan toivomuskaivoon. Toiveet, ajatukset ja ideat jätetään anonyymina eli ilman tunnistetietoja (kuten nimi ja syntymäaika). Alle 18 -vuotiaiden kohdalla, lupa kyselyyn osallistumiseen kysytään vanhemmilta, sillä opinnäytetyö julkaistaan sähköisenä versiona Theseuksessa. Kyselyyn osallistuminen on vapaaehtoista.

Ystävällisin terveisin

Suvi Kiili

Email: xxx

puh. xxx

Tuula Oinonen

Email: xxx

puh. xxx

Lapseni mielipiteen tai toiveen saa liittää opinnäytetyöhön anonyymisti ilman tunnistettavia tunnistetietoja.

Kyllä	
Ei	

Paikkakunta: _____

Päivämäärä: _____

Huoltajan allekirjoitus: _____

LIITE 2. Toimintaohje toivomuskaivo -menetelmää varten

TOIVOMUSKAIVO

Mitä sinun toiveiden kerhossa tehdään?

1. Ottakaa tyhjä (keltainen kartonkinen) onnenlantti ja kirjatkaa vastaus siihen
2. Pudottakaa onnenlantti toivomuskaivoon ilman nimitietoja
3. Muista vielä lopuksi täyttää suostumuslomake ja antakaa se lastenohjaajalle

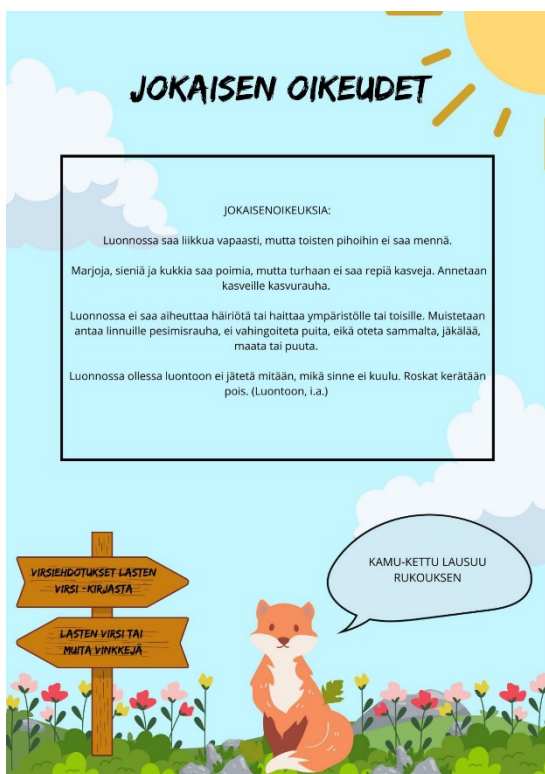
HUOM! Jos lapsesi ei osaa tuottaa sanallista vastausta, lapsi voi piirtää toiveen. Vaihtoehtoisesti myös huoltajana voit jättää kolikkoon toiveen, miettien lapsesi mielenkiinnon kohteita.

KIITOS, ETTÄ KEHITÄTTE TOIMINTAA KANSSAMME

Ystävällisin terveisin,

Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijat Suvi Kiili ja Tuula Oinonen

LIITE 3. Tunneluonto -opas

TIETOA OPPIAUSTA

Tässä ympäristökasvatukseen sekä kaveri- ja tunnetaitoihin keskittyvässä oppaassa sekä materiaalilaatikkossa on valmiita tuokioita sekä materiaaleja tuokioita varten. Tuokiot on suunniteltu toteutettavaksi lasten kanssa ulkona, lähiympäristössä, puistossa, metsässä tai sisätiloissa.

Tuokioita voi käyttää sellaisenaan tai muokata hetken sopivaksi. Olemme lisänneet jokaiseen tuokiokertaan liittyvän Raamatun paikan, joka on hyvä esittää lapsille draaman keinoin. Kanssamme selkäläele metsästä tuttu eläin Kamu-kettu, joka auttaa lapsia keskittymään. Raamatun paikka on aiheeseen liittyvä Raamatun jae tai lapsen Raamatussa oleva kertomus, johon kannattaa tutustua etukäteen. Raamatun paikka on lyhyt ja helppo toteuttaa ulkona.

Tarvitavat materiaalit on kerrottu jokaisen tuokion kohdalla ja joitakin materiaaleja löytyy laatikosta. Jokaiselle tuokiokerralle voi halutessaan rakentaa alttarin yhdessä lasten kanssa. Liina, kynttilä ja lapsen Raamattu löytyy laatikosta. Halutessanne voitte myös laulaa lastenvirren. Lasten virsi kirjasta. Virsiesirotuksia löytyy tuokioiden yhteydestä. Ennen tuokioita on hyvä kerrata jokaisenoleudet ja muistella kuinka voimme suojella luontoa yhdessä.

Ympäristökasvatusta voi opettaa kuka vaan asiasta kiinnostunut ja asiaan perehtynyt henkilö. Ympäristökasvatus on luonnon ihmettelystä ja luonnossa olemista. Opettamalla luonnosta lapsi omaksuu luontosuhteen, oppii tietämään olevansa osa luontoa ja tuntee empatiaa luontoa kohtaan. Empaattisen luontosuhteen muodostuessa lapsi oppii vaalimaan luontoa ja pitämään sen puolia. (Sarkkinen, 2017.)

Metsässä voi juosta, hypätä, kantaa, vetää, piiloutua, kurkistaa, ylittää, alittaa, etsiä sekä kuunnella, haistaa, katsella ja maistaa. Retkillä on hyvä antaa aikaa lapsen ihmettelylle. Tätä innostusta on tärkeää tukea ja lähteä tutkimaan ihmettelyn kohdetta yhdessä. Suunnitellusta tuokiokerrasta kannattaa joustaa, sen voi pitää ihmettelyn jälkeen tai vasta toisella metsaretkellä. (Fägel, Jusilla & Sarkkinen, 2021.)

Toiminnallisuus, luovuus, monimutkaisuus ja kokemuksellisuus on tärkeää tunnekasvatuksessa lasten kanssa. Tunnekasvatus kuuluu arkeen, jokaiseen kohtaamiseen lapsen kanssa. Lapsen tunnetaitojen tukemiseksi aikuisen käyttöön olla tietoinen omasta kehitytyksestä, tunnetaidoista ja sisäisen turvan tunteesta. Tunteet tuntuvat myös kehossa, niiden läpi käyminen vain keskustelemalla ei kasvateta lapsen kehotunnehtyettä. (Makelä & Jögen, 2022.)

LUOMINEN

TAVOITE: LUONTOSUHTEEEN TUKEMINEN
JA VAHVISTAMINEN

RAAMATUN PAIKKA

Jumala siunasi heidät ja sanoi heille: "Olkaa hedelmälliset, lisääntykää ja täyttäkää maa ja ottakaa se valtaanne. Vallitkaa meren kaloja, taivaan lintuja ja kaikkea, mikä maan päällä elää ja liikkuu." Jumala sanoi vielä: "Minä annan teille kaikki siemeniä tekevät kasvit, joita maan päällä on, ja kaikki puut, joissa on siemeniä kantavat hedelmät. Oikoot ne teidän ravintonaanne." Moos. 28-29. Lukessasi jaetta ota rekvisiittaa esille sitä mukaa, kun Raamatun jae etenee. **TARVIKKEET:** Kaksi ihmisruukkea, kaloja, lintuja, kasveja, puita, hedelmiä ja siemeniä. Maahan voi laittaa sinisen kankaan vedeksi ja ruskean maaksi.

SINAPINSIEMEN IDUN KASVATTAMINEN

Keskustelkaa mitä Raamatussa sanotaan sinapinsiemenestä Mark. 4 : 30-34, Matt. 17:20. Sinapinsiemenen ituja voi kasvatata ulkona tai ikkunalaudalla sisätiloissa. Idut kasvavat syöntikokoseksi viikon aikana. Kaikki kaupassa myytävät siemeniä sopivat kasvatukseen.

Toimikaa näin:

1. Laittakaa yhdessä lasten kanssa siemenet liukenemaan 2h tai vuorokaudeksi ennen istutusta.
2. Kylväkää liotetut siemenet yhdessä kosteaan multaun ja peittäkää ohuella multakerroksella.
3. Kostuttakaa istutus ja peittäkää reiättylä kelmulla ja laittakaa lämpimään paikkaan.
4. Siemenen versottua, poistakaa keltu ja laittakaa aurinkoiselle paikalle.
5. Katselkaa yhdessä ja nauttikaa kasvun iloista.

TARVIKKEET: Sinapinsiemeniä, multaa, kasvatustilatikko, suihkepullo kasteluun.

IHMETTELYÄ JA TUNTOAISTIMUKSIA METSÄSSÄ

Etsikää luoppien avulla maasta löytyviä, maahan tippuneita pehmeitä ja karheita asioita esim. lehtiä, kiviä, männyn neulasia. Katselkaa materiaaleja yhdessä ja miettikää mitä ne tuntuvat. Lopuksi voitte rakentaa Kamu-ketulle oman pesän. Ottakaa lopuksi kuvan! **TARVIKKEET:** Luopit, kännykkäkamera (Parikka-Nihti, M. & Suomela, L. 2014. PS-kustannus. Muokattuna.)

MINÄ YMPÄRISTÖSSÄ

TAVOITE: LUONTOSUHTEE TUKEMINEN

RAAMATUN PAIKKA
 Jumala sanoi: "Tehtääme ihminen, tehtääme hänet kuvaksemme, kaltaiseksemme, ja hallitkoon hän meren kaloja, taivaan lintuja, karjaeläimiä, maata ja kaikkia pikkueläimiä, joita maan päällä liikkuu." 1. Moos. 1:26.
 Kerro jae ottamalla esiin rekvisiittaa sitä mukaa, kun Raamatun jae etenee. Luettuasi voit kertoa, kuinka Jumala on luonut meidät pitämään huolta luonnosta ja eläimistä.
TARVIKKEET: Ihmisnukke, kala, lintu, karjaeläimiä, pikkueläimiä ja maaksi kangas.

LUONNON PUHDISTUSLENNKI
 Lähtekää kävelyille lähiympäristöön ja kerätäkää roskia pusseihin. Voitte lajitella roskat yhdessä roskakatsoksella. Aikuksen on hyvä tarkkailla, ettei ympäristössä ole mitään terävää roskaa.

TUNNE TUULI
 Etsikää metsästä tai lähiympäristöstä hyvä avoin paikka, johon sopivasti osuu tuuli. Havainnoikaa ryhmän kanssa tuulta. Mille tuuli tuntuu? Millaisia tuulia on olemassa? Mitä tuuli voi kuljettaa mukanaan? Etsikää eri materiaaleja maasta ja heittäkää niitä vuorotellen ilmaan. Miksi jotkut tippuvat maahan ja osa leijalle tuulen mukana? Mistä se johtuu? (Fägel, Jussila & Sarkkinen, 2021.)

KIM-LEIKKI METSÄSSÄ
 Kim-leikkiä voi leikkiä niin metsäretkellä kuin kotipihalla. Etsikää yhdessä erituntuisia asioita luonnosta; pehmeää, sileää, karheaa, kovaa, kevyttä yms. Asetelkaa löytämänne asiat kivelte. Sopiva määrä on 5-8 erilaista asiaa. Katsokaa edessänne olevia asioita ja painakaa ne mieleenne. Yksi leikkijöistä toimii arvuuttajana. Muut leikkijät saavat sulkea silmänsä. Arvuuttaja poistaa yhden kerätystä asioista. Muut saavat avata silmänsä. Ensimmäisenä oikein muistanut saa olla seuraava arvuuttaja.
VINKKI: Leikkiä voi myös silmät kiinni, jolloin leikkijät tunnustelevat esillä olevia asioita ja yrittävät muistaa tuntuista apuna käyttäen, mikä asioista puuttuu. (Oppi ja Ilo, i.a.)

RUKOUS
 Kiitos, Jumala, luomustyöstäsi. Sinä värjelet kaikkea maapallolla. Anna meille myös viisautta ylläpitää luonnon monipuolisuutta ja puhtautta. Amen. (Pulkkinen 2023)

LASTEN VIRSI 104. AALL-OLILLA

LUOJA LEIPOI, PIENLÄHETTIÄS

MINÄ, SUURI IHME

TAVOITE: OLET LUOJAN LUOMA IHME, ITSETUNNON VÄHISTÄMINEN

RAAMATUN PAIKKA
 Jumala sanoo näin: Olen aina rakastanut sinua. Silloin kun kasvoit äitisi masussa, tiesin sinusta kaiken. Olen kanssasi koko ajan. Olet minulle hyvin tärkeä ja rakastan sinua aina. (Pikku piitin rukouksista 2019) Minä olen ihme, suuri ihme ja kiitan sinua siitä. Ihmeellisiä ovat tekosi, minä tiedän sen. Ps. 139:14. Ihmetelkää yhdessä näitä Raamatun sanoja, mitä kaikkea ne tarkoittavat. Piirtäkää oma kuva ja liittäkää tekstit niihin.
TARVIKKEET: Raamatun paikat tulostettuna, liima, paperi, värikyynät.

KEHUPIIRI
 Tässä leikissä kehuutaan toisia. Aikuinen antaa Kamu-ketun jollekin lapsista. Keksikää yhdessä kolme kehua Kamu-ketulle pitolevalle lapselle. Jokaiselle lapselle annetaan ystä monta kehua. Lapsi voi heittää Kamu-ketun seuraavalle kehuuttavalle. Aikuinen voi kirjoittaa kehut sydämen muotoiselle paperille ja antaa kotiin vietäväksi.
TARVIKKEET: Kamu-kettu, sydämen muotoiset paperit, kynä.

ARVOKKAAT PATSAAT
 Tehkää jonopiiri niin, että jokainen ylettyy koskettamaan edessä olevaa selkään. Toivota lapset tervetulleeksi taikametsään, jossa he pääsevät suorittamaan arvokasta patsaiden kultaamis-tehtävää. Jokaisella on kadessään hoitava taikapussi, jossa on lempeän kosketuksen taikahohdetta. Edessä on mittamattoman arvokas elävä patsas, joka täytyy puhdistaa ja uudelleen kullata. Patsaalta tulee kysyä lupa koskettamiseen. Patsas puhdistetaan arvokkaasti piikin sivelyn tuoden sen hoitava kauneus näkyviin taikahohteen avulla. Aikuinen näyttää mallia ja rauhallisesti koko kämmenen kosketuksella sivelee selkää hartioilta alas päin ja tämän jälkeen etenee päälaelta käsivarsin. Kuvaille samalla patsaan puhdistusta, miten hienoja ne ovatkaan! Seuraavaksi siirytään kultaamisvaiheeseen. Patsasta otetaan kultaohjetta ja tehdään kämmenellä rauhallisia painalluksia selkään, käsivarsin ja päälle. Samalla kehuutaan ihailien: Olet arvokas, olet ainutlaatuinen, näen sinut ym. Lapset voivat aluksi kuunnella kehuja. Keksikää myös kehuja yhdessä ja toistakaa niitä yhteen ääneen. Ihailkaa lopuksi hohtavaan kultaisiin taivaan isän ihmeitä! (Jääskinen & Pelliccioni 2017, Lasten keskus.)

KAIKKEIN SUURIN KÄSKY
 Ottakaa parit. Kerro kertomus ensin niin, että kerrot sen ääneen ja piirtämällä parille. Toista kertomus ilman sanoja pelkäästä piirtämällä. Kun kertomus on niin tuttu sen voi tehdä vain piirtämällä, kaikki tietävät mistä kertomuksesta on kyse. Tämä voi olla oma salainen koodi.

Rakasta Jumalaa yli kaiken
 (piirrä isoa ympyrää selkään, ihan ääriä myöten)
 ja lähimmäistäsi niin kuin itseäsi.
 (piirrä keskelle selkää kaksi sydäntä vierekkään)
 (Aitiähti & Reinikainen 2020, Lasten keskus)

RUKOUS
 Kiitos siitä, että saan olla juuri sellainen kuin olen. Olen tärkeä sinulle, Jumala, olen tärkeä itselleni ja olen tärkeä ystäväilteni ja perheelleni. Kiitos, Amen. (Pulkkinen 2023)

LASTEN VIRSI 120. MEITÄ ON MONENLAISIA

TULKOON MINÄ, PIENLÄHETTIÄT

KIITOLLISUUS

TAVOITE: YHDESSÄ TOIMIMINEN JA
VUOROKAUKUSTAITOJEN VÄHVIKÄMINEN

RAAMATUN PAIKKA
Lue Lasten Raamatusta kertomus Älkää huolehtiko s.164 ja Kuka on suurin taivasten valtakunnassa? s. 167. TARVIKKEET: Lintuja, kukkia, kynttilä. Ota rekvisiittaa esille sitä mukaa, kun luet. Lopuksi sytytä kynttilä. Toisen kertomuksen lopussa kerro lapsille jotka ovat paikalla, että juuri hekin ovat suurimpia taivasten valtakunnassa.

TUNNEKORTIT
Tunnekorttien avulla opetellaan tunnistamaan tunteita ja sitä, missä tunne tuntuu kehoissa. Voitte katsoa myös peleistä omaa kuvaa. Miettikää: mitä tunne näyttää? Missä kohtaa kehoa tunteet tuntuvat? Harjoitella tunnesäätely keinoja esimerkiksi rauhoittavalla hengityksellä, rentoutamalla kehoa, ravistamalla kiukku pois kehosta ja silittelemällä itseä, kun surettaa. TARVIKKEET: Tunnekortit, pieni peili.

VÄRILEIKKI METSÄREKELLE
Etsikää luonnosta eri värisiä asioita. Sopikaa leikin alussa montaako eri väriä etsitte huomioiden vuodenaikea. Käveikää yhdessä metsässä ja etsikää välitsemänne värejä yksi väri kerrallaan. Ensimmäinen löytäjä ilmoittaa löydöstään muille huikkaamalla esim. "Nämaa". Kerääntyäkää yhdessä katsomaan löytöä. Jos löydetty kasi tai eläin ei ole entuudesta tuttu, niin tutkikaa netistä, mikä se on. Leikki jatkuu kunnes kaikki värit on löydetty. (Oppi ja Ilo, l.a.)

KIITOLLISUUS HARJOITUS
Istukaa alas mukavaan paikkaan metsässä. Jokainen saa vuorollaan sanoa kolme asiaa, mistä on kiitollinen. Aikuinen aloittaa malliksi. Mikäli lapsi ei keksi kiitollisuuden aiheita, aikuinen voi auttaa keksimisessä. (Fägel, Jussila & Sarkkinen 2021.)

HUOLEN- JA ONNENPUU
Valitkaa huolipuu. Kerrokaa sille huolenne. Voitte jättää huolenne sinne puun tai kiven juurelle. Seuraavaksi valitkaa onnenpuu. Voitte käydä kuiskuttamassa sille asioita, jotka tekevät onnelliseksi. (Fägel, Jussila & Sarkkinen, 2021.)

LASTEN VIRSI 155: RAKASTAA KOKO VUODEN

LASTEN VIRSI 64: KIITÄMME JA TAPUTAMME

RUKOUS
Kiitos, Jumala, että sinä kuulet kaikki rukouksemme. Sinulla on aikaa ja kärsivällisyyttä kuunnella iloa ja surua. Kuule, kun hiljaa mielessämme kerromme sinulle iloisien asiain tästä päivästä. (yhdyt hiljaisuus) Aamen (Pulkkinen 2023)

TOISEN KUNNIOITTAMINEN

TAVOITE: LAPSI OPPII OTTAMAAN
TOISEN HUOMIOON

RAAMATUNPAIKKA
Lue Lapsen Raamatun kertomus Laupias samarialainen s. 170. Kertomus kerrotaan nukke- ja muun rekvisiitan avulla. TARVIKKEET: Matkalainen, rosvo, majatalo, samarialainen, pappi/teeviläinen, kaksi hopea rahaa. Kertomuksen jälkeen voitte keskustella lähimmäisen rakastamisesta ja miten rakkaus Jumalaan tulee esiin rakastamalla lähimmäistä.

ARKIKENKELI
Pohdittakaa yhdessä, miten sinä voisit toimia arkienkeliä. Pohdittakaa erilaisia tapoja auttaa, suojella tai varjella toista ihmistä. Pohdittavia asioita voivat olla esimerkiksi ystävän auttaminen, kehuminen, toisen taidon huomaaminen ja siitä kertominen sekä kotona auttaminen. Voitte piirtää korttipohjalle eri tapoja auttaa. Korttia voi myös koristella. Ohjaaja voi kirjoittaa niihin selityksen. Lopuksi arvotaan arkienkeli -tehtäväkortit. Jokainen voi kotona tehdä tämän hyvän teon seuraavan viikon aikana. Seuraavalla kerralla voi keskustella arkienkeliä toimimisesta ja saaduista kokemuksista. TARVIKKEET: Korttipohja, kyniä, koristeita. (Pulkkinen, 2023. Lasten keskus)

KONTIAISEN TUNTORATA
Kontiainen eli maamyyrä on lähes sokea. Se suunnistaa kuonon hyvin herkkien tuntokarvojen avulla. Tehkää kontiaiselle tuntoastrita. Retin voi merkata esim. villalangalla. Matkalla voi olla erilaisia materiaaleja, kuten karheita, pehmeitä, kosteita ja kuivia. Erikoiskohdat reitistä merkitään kepillä tai kävyllä. Tehtävän voi tehdä ryhmänä tai pareittain. Lopuksi voi käydä kokeilemassa toisten tekemiä tuntoratoja parin kanssa niin, että toisen silmät on suljetut. Pari johdattaa sokean kontiaisen tunnustelemaan radalle. (Parikka-Nihti & Suomela, 2014. PS-kustannus.)

LASTEN VIRSI 79: TAHTOISIN TOIVOA SINULLE

ENKELTEN KÄINÄLÖSSÄ, PIENLÄHETILÄS

RUKOUS
Kiitos, Jumala, erilaisuudestamme. Me tarvitsemme toisia ihmisiä eläksemme hyvää elämästä. Anna meidän olla rohkeasti kaikkien ystävä ja auta meitä huomaamaan ne yksinäiset, jotka tarvitsevat seuraa. Aamen (Pulkkinen 2023)

ANTEEKSIANTO

TAVOITE: OPETELTAAN
ANTEEKSIANNON TÄRKEYYTÄ

RAAMATUNPAIKKA
Lue Lapsen Raamatun kertomus Tuhlaajapojasta s. 174. Voit tehdä valmiiksi erilliset lavasteet esitykseen. Tarinan kulkiessa voitte siirtyä valmiille lavasteelle tarvittavat esiintyjät mukana. TARVIKKEET: kaksi poikaa, isä, hopea kolikkoita, hurvittelupaikka, sikala, juhlapöytä. Isä antaa kaiken anteeksi.

PULINAPAJA
Pohtikaa seuraavia kysymyksiä: Onko anteeksi pyytäminen vaikeaa? Onko anteeksi antaminen vaikeaa? Miltä tuntuu, kun olet pyytänyt anteeksi? Helpotus, huojennus. Missä kohti kehoa se tuntuu? Mitä olet joskus pyytänyt anteeksi? Mitä sinulle on annettu anteeksi? Raamatussakin kehoitetaan antamaan anteeksi. Me kaikki teemme joskus väärin. Väärin tehtyämme, voimme oppia tekemään oikein. (Pulkkinen 2023, Lasten keskus.)

MARJAMETSÄ -LEIKKI YSTÄVÄN KANSSA
Marjameitsään voi lähteä myös sisätiloissa tai luonnossa. Piiloita laminoituid marjat metsään tai kerhotilaan. Marjojen kuvat on hyvä piilottaa siten, että ne ovat näkössä. Marjoja voi kerätä pareittain parin yhteiseen koriin tai koko ryhmän voimin yhteiseen koriin. Kun marjat on kerätty, miettikö yhdessä, mitä marjoja löytyi, minkä värisiä marjat ovat ja kuinka paljon niitä on. TARVIKKEET: Koreja sekä laminoituid marjat. Laminoituid marjat löytyvät Tunneluonto -laatikosta.

RAUHOITTUMISSYDÄN
Piippurassista ja helmistä tehdään sydämenmuotoinen rannekoru, joka auttaa lasta rauhoittumaan. Pujoteltavaa helmiä piippurassiin. Ranneke suljetaan pyörittämällä piippurassin päät yhteen. Solmun päälle voi hahutessaan laittaa helmen ja liimata helmen paikalleen kuumallimalla. Antakaa jäähtyä. Lopuksi korun voi muotoilla sydämen muotoiseksi. Sydäntä voi käyttää rauhoittumisen ja keskittymisen tukena. TARVIKKEET: piippurassi, puuhelmiä, kuumallimappyy (Mäkelä & Trogen, 2022. Kirjapaja)

RUUKOUS
Kumala, teen jalkaväsi väärin ja paholain helposti toisten mieltä. Opetä kärsivällisyyttä ja lempeyttä meillä glassalle. Anna voimaa antaa anteeksi myös silloin kun toinen ei sitä huomaa pyytää. Aamen (Pulkkinen 2023)

LASTEN VIRSI 62. ANNA ANTEEKSI!

MARJAMETSÄ -LEIKKI YHTEYDESSÄ VOI LAIKEA ESIM. SADUN JÄMITY, R. (2018). PIIPU HIREN PIIPURASSIEN KANSSA

PETTYMysten SIETÄMINEN

TAVOITE: OPETELTAAN
SÄATELEMÄÄN PETTYMYKSEN
TUNNETTA

RAAMATUN PAIKKA
Lue Martta ja Maria kertomus Lapsen Raamatusta s. 192. Keskustelkaa siltä, miten Marttaa on mahtanut harmittaa tilanne. Pohtikaa mikä voisi harmittaa ja miten sitä voisi säädellä. Hengittely, veden juominen, ravistelu. Muistuta, ettei epäonnistuminen tee kenestäkään kokonaan huonoa, jokainen on hyvä jossain asiassa. Harjoittelu tekee mestarin.

ARVAA MIKÄ TUNNE
Ottakaa tunnekortti-pakasta vuorotellen kortti niin, etteivät toiset näe sitä. Tämän jälkeen esitetään kortissa oleva tunne ilmeiden ja eleiden avulla. Toiset arvaavat, mikä tunne on kyseessä. Pohtikaa mitä tunteita olette tänään kokeneet. Jokainen saa kertoa omansa omalla vuorollaan. (Pöyhönen & Livingston 2020. Tunnetaitojen käsikirja, Mäkelä)

HENGITYSHARJOITUS
Etsikää luonnosta jokin asia esim. käpy. Ota mukava asento selällään petkötäten. Laita käpy masun päälle ja hengitä syvään niin, että käpy nousee masun päällä korkeammalle. Hengitä viisi kertaa näin. Vaihdohtoisesti voit myös seistä ja kuvitella olevasi pollo, joka levittää siipensä isoksi auki sisään hengityksellä ja ulos hengityksellä laskee siivet alas. Tee näin viisi kertaa. Tunnetko itsesi rauhalliseksi? Tätä harjoitusta voit käyttää, kun sinulle tulee suuri tunne kiukku tai pettymys. Harjoitus auttaa sinua rauhoittumaan. (Pöyhönen & Livingston 2020. Tunnetaitojen käsikirja, Mäkelä)

USKOMATON KUTISTUVA NAAMA -TESTI
Puhaltakaa ilmapallo täyteen. Pitäkää ilmapallon suuaukkoa tiukasti kiinni. Piirtäkää tussilla pallon kylkeen joku tunne, joka peittää lähes kokonaan pallon toisen puolen. Päästäkää hiljalleen ilmaa ulos pallosta. Mitä tapahtuu: pallon kyljessä olevat suuret kasvot kutistuvat pieniksi. Miksi: kun ilma poistuu pallosta, ilmapallon kalvo kutistuu takaisin pieneksi. Samalla piirtämäsi kasvot kutistuvat yhtä paljon. Samalla tavalla tunteet tulevat ja menevät. TARVIKKEET: ilmapallo, tusseja ja tarvittaessa hiusslakkaa. (Churchill, Loeschning & Mandell 1998, H.F.Ullmann)

RUUKOUS
Rakas taivaan isä, auta minua säatelemään pettymyksen tunnetta. Auta minua muistamaan etten ole kokonaan huono, jos joku asia ei onnistu heti. Auta minua ymmärtämään harjoittelun tärkeys. Aamen

LASTEN VIRSI 63. SYDÄMENI ON LEVOLLINEN

VINKKI: VOITTE SAIRKUITAAN HUIKAKKAA KOKON PÄLLE ENNEN KUIN PÄÄSSETTE ILMAA POIS PALLOSTA NIIN SE EI SUUTAA!

ILO

**TAVOITE: ILOITTAAN
ELÄMÄSTÄ JA KASVUSTA**

RAAMATUN PAIKKA
Herra on minun paimeni, ei minulta mitään puutu. Hän vie minut vihreille niityille, hän johtaa vetten ääreen, siellä saan levätä. Ps.23 : 1-2. Tarvikkeet: Vihreitä niityksi, koristeita, vesikannu ja muki. Lue teksti. Pyydä lapsia pötköttämään niitylle. Ottakaa pienet tilkat vettä. Pyydä lapsia pötköttämään hetki ja kuvittelemaan kaunista niityä. Lue teksti uudelleen.

VILLIPEURA
Kirmatkaa kuvitellulla niityllä niin kuin villipeura. Matkikaa peuran liikkeitä ja ääntä. Seuraavaksi valitkaa parit. Toinen pareista on villipeuran kesytettä ja toinen villipeura. Sopikaa yhdessä, miten villipeuran saa kesytettyä. (Ahtiainen & Haapsalo 2016. Lasten keskus)

HYMYLEIKKI
Istukaa piiriin. Miltä näyttää, kun on iloinen? Hymylikää toisillemme hetki. Tämän jälkeen laittaa hymy kiertämään piirissä. Aikuinen aloittaa hymyilemällä viereensä istuvalle, joka hymyilee vierustoverilleen. Mikä tekee sinut iloiseksi? (Pulkkinen 2023. Lasten keskus.)

NÄE PILVET
Ihmetelkää Jumalan luomaa luontoa, maata ja taivasta. Etsikää ryhmän kanssa sopiva paikka metsästä tai lähiympäristöstä, johon voi kellahtaa selälleen katselemaan taivasta. Keskustelkaa, mitä pilvet näyttävät. Muodostuuko niistä kuvioita? Minne pilvet ovat matkalla? Mikä niitä liikuttaa? TARVIKKEET: Pilvien seuraamista varten voi ottaa mukaan vilttejä, joissa makoilla. (Fägel, Jussila & Sarkkinen, 2021.)

RUKOUS
Kiitos, Jumala, että sinä kuulet kaikki rukouksemme. Sinulla on aikaa ja kärsivällisyyttä kuunnella iloja ja suruja. Koska: kun hiljaa mielessämme kerromme sinulle iloisien asiain tästä päivästä (lyhyt hiljaisuus). Aamen (Pulkkinen 2023).

**MEMOON,
PIENLÄHETILÄS**

**LASTEN VIRSI 67. ILO
SYDÄMEN TÄYTTÄÄ**

ROHKEUS

**TAVOITE: OLEMME TAVAAAN
ISÄN LAPSIA**

RAAMATUN PAIKKA
"Sallikaa lasten tulla minun luokseni, alkää estäkö heitä. Heidän kaltaistensa on Jumalan valtakunta. Totisesti: joka ei ota Jumalan valtakuntaa vastaan niin kuin lapsi, ei hän sinne pääse." Hän otti lapset syliinsä, pani kätensä heidän päälleen ja siunasi heitä. Mark.10:14-16. Sanoita lapsille jakeen kautta miten Jeesus piti lapsia tärkeinä. Tehkää Herran siunaus itselle kts. alla.

TUNTEIDEN TUTKIMINEN METSÄSSÄ
Mieti, mitä tunteita koet luonnossa kävellessä? Mitä tunteita tunnet, kun katselet suurta puuta tai pientä hentoista kukkaa? Millaisia tunteita tulee, kun kuuntelee silmät kiinni luonnon ääniä? (Fägel, Jussila & Sarkkinen, 2021.)

MAKURULETTI
Makuruletti on hauska peli, joka tutustuttaa erilaisiin makuihin. Eri kerroilla voi tutustuttaa metsästä saataviin, kotipihan pensaisista ja puskista saataviin, kasviksien, vihannesten jne. makuihin. Makuruletin sektorit on jaettu päävereihin: siniseen, keltaiseen, punaiseen ja vihreään. Sinisen sektorin makuja voivat olla: mustikka, mustaherukka, pensasmustikka. Keltaisen sektorin makuja voivat olla: lakka, paprika, maissi. Punaisen sektorin makuja voivat olla: puolukka, punaherukka, mansikka. Vihreän sektorin makuja voivat olla: ketunleipä, omena, herne, kurkku. TARVIKKEET: Astioita eri makuja varten, lusikoita sekä ruletti, joka löytyy Tunneluonto -laatikosta

HERRAN SIUNAUUS ITSELLE
Herra, siunaa meitä
-asetä kämmen rinnan yli olkapäille
ja varjele meitä.
-asetä toinen kämmen toiselle olkapäälle
Herra, kirkasta kasvosi meille
-silitä poskia
ja ole meille armollinen.
-silitä käsivarsia pitkin vedon
Herra, käännä kasvosi meidän puoleemme
-käännä kasvot ylös
ja anna meille sinun rauhasi.
-asetä kämmenet päällekkäin rinnan päälle
Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen.
-tee ristimerkki koskettamalla otsaa, rinta ja olkapäitä.
Aamen. (Ahohti & Reinikainen 2020)

RUKOUS
Jumala, en aina tunne itseäni yhtä rohkeaksi kuin muut ovat. Mitään rohkeutta seikkailulla ja tempulla, vaikka tiedän, että rohkeuteen ei aina vaadita ihmeellisiä tekoja. Muistuta minua, että sinä kuulet karsanani ja johdatat tietäni, minne ikinä kuljenkaan. Aamen (Pulkkinen 2023).

**LASTEN VIRSI 153. IHANIA
HERKKUJA**

**IHAN MURKKUNA,
PIENLÄHETILÄS**

YHDESSÄOLO

TAVOITE: KÄYRITÄITÖJEN SEKÄ RYHMÄSSÄ TOIMIMISEN VÄHISTÄMINEN

RAAMATUN PAIKKI
Lue Lasten Raamatusta kertomus Jeesus ja lapset s. 166. Me kaikki olemme tärkeitä. Tee kertomusta kuvaava sommitelma valitsemistasi tarvikkeista.

HIIREN METSÄRETKI
Menkää metsään hiijien hiipien kuin hiiri ja istukaa kukin mieluisalle paikalle. Ihmetelkää yhdessä ihmeellistä luontoa. Lapset voivat katsella ympärilleen ja valita jonkun lempiasian metsästä esim. kuusi, sammal, puolukka. Jokainen voi kertoa vuorollaan minkä valitsi ja miksi. Seuraavaksi laittakaa silmät kiinni ja kuunnellakaa, mitä ääni metsässä kuuluu. Jokainen voi kertoa, minkä äänen kuuli. Jatkakaa silmät kiinni. Aikuinen voi tuoda lapsille vuorotellen tunnistettavaksi jonkin metsästä löydetyn esin esim. käpy, naava, oksa. Miettiikää yhdessä, mitä ne tuntuvat, tuoksuvat ja arvailkaa mitä ne ovat. Lopuksi ottakaa parit. Toinen pareista laittaa silmät kiinni tai silmien päälle sidotaan huivi. Toinen pareista kuljettaa toisen metsässä tunnistelemaan jotain asiaa. Toisen täytyy kertoa, mitä se tuntuu ja arvalla, mitä edessä mahtaa olla. Seuraavalla kerralla voitte jatkaa piirtämällä tai maalaamalla valitsemanne lempiasian. (Wahström & Juusola 2017, Artemia.)

LASKETAAN JA TAITEILLAAN LUONNOSSA
Lapset voivat kerätä tietyn määrän eri asioita metsästä aikuisen opastuksella. Kerätäkää viisi käpyä, kolme oksaa jne. Lopuksi jokainen lapsi voi tehdä oman asetelman, joka voidaan laittaa kehysiin. Lopuksi ottakaa kuva. Kuvat voi tulostaa, jos mahdollista ja ripustaa ryhmätilan seinälle. (Wahström & Juusola 2017, Artemia.)

IDEARIIHI
Metsäretkellä ohjaaja kirjaa muistit lasten tekemiä havaintoja luonnosta esim. mänty, puolukka, lintu jne. Ohjaaja kysyy mitä kysymyksiä lapsille tulee mieleen ja mistä asioista lapset haluavat lisää tietoa. Esim. Miksi männynlehti ei ole alhaalla oksia niin kuin kuusella? Miten linnut voivat lentää? Ohjaaja miettii, mitä tutkimusaiheita kysymykset koskivat esim. puut, linnut, vuodenaajat, sienet. Pidetään äänestys tutkimusaiheen valinnasta; Mikä näistä aiheista kiinnostaa lapsia eniten. Äänestää voi esim. liden nostolla tai kekstä jonkun muun kivän äänestystavalla. Miettiikää aiheesta lisäkysymyksiä esim. Miksi linnut osaavat lentää, Miksi linnuilla on siivet? Miksi linnut asuvat puissa? Pohtikaa lasten kanssa, mistä löytyy tietoa tutkimuskysymyksiin. Tiedonhakuretken voi tehdä kirjastoon tai katsoa tietoa vaikkapa yhdessä tietokoneelta. Tutkimusta voi jatkaa kirjaamalla tietoa ylös esim. linnuista, piirtämällä tietoja linnuista ja niiden rakenteista sekä laittamalla kysymysten vastaukset esille ryhmätilan seinälle. Kuvaan voi liittää Raamatun paikan luomiskertomuksesta.

LÄHTEET

Ahtiainen, A. & Haapsalo, T. (2016). *Raamattuleikki*. Lasten keskus.

Aitlahti, K. & Reinikainen, S. (2020) *Piirran sinun tarinan*. Lasten keskus.

Churchill, R.E., Loeschig, L.V. & Mandell, M. (1998). *Toiset 365 helppoa luonnontieteen koetta*. h.Tullimann.

Fägel, R., Jussila, V. & Sarkkinen, S. (2021). *Ilo kasvaa ulkona: Luontotoiminnan käsikirja*. <https://ilokasvaaukon.fi/wp-content/uploads/2021/12/ilo-kasvaa-ulkona-luontotoiminnan-kasikirja.pdf>

Lapsen Raamattu. (1996). Lasten keskus.

Luontoon. (i.a.). *Jokaisenaikudet*. <https://www.luontoon.fi/jokaisenaikudet>

Mäkelä, H. & Trogen, T. (2022). *Tunteita päästä varpaisiin*. Kirjapaja.

Oppi ja ilo. (i.a.). *Poimi parhaat ulkoleikit*. <https://www.oppijalo.fi/poimi-parhaat-ulkoleikit>

Parikka-Nihti, M., Suomela, L. (2014). *Iloa ja ihmettelyä: ympäristökasvatusta varhaislapsuudessa*. PS-kustannus.

Pulkkinen, S. (2023). *Kerhönhoitajan hartauskirja*. Lasten Keskus.

Pöyhönen J. & Livingston H. (2020). *Tunnetaitojen käsikirja, askeltoinen etenevä tunnetaito-ohjelma lapselle ja vanhemmalle*. Mäkelä.

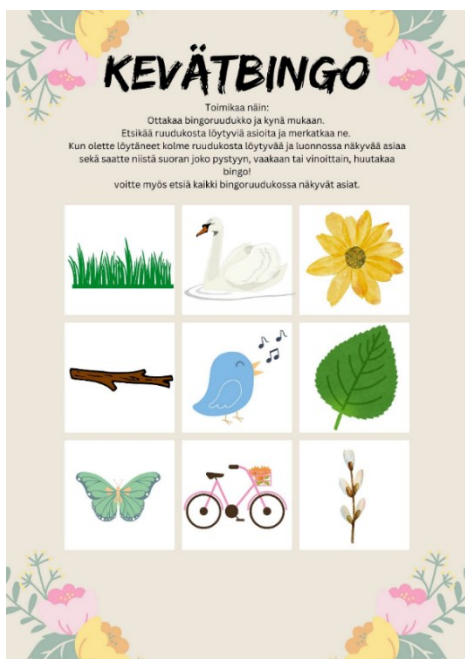
Sarkkinen, S. (2017). Mitä ympäristökasvatus on? *Ympäristökasvatus lehti 2/2017*. <https://fesuomi.fi/lehti/mita-ymparistokasvatus-on/>

Wahström, R., Juusola, M. (2017). *Vihreä hoiva ja kasvatus: Luontoherkkysharjoituksia ja ympäristökasvatusta lapsille sekä nuorille*. Kustannusyhdistys Artemia Helsinki.

LIITE 4. 5 askelta luontoon –opas

SATO METSÄSTÄ, MARJAPUUSKISTA TAI OMENAPUUSTA

Metsästä löytyy erilaisia marjoja poimittavaksi, kuten mustikat heinäkuussa ja puolukat elokuusta. Omenapuusta ja marjapuusista saa myös kesän aikana satoa. Marjoista voi leipoa helpon ja nopean marjapiirakan yhdessä lasten tai perheen kanssa.

OHJE:
75 g margariinia
1 dl sokeria
1 dl kookoskermaa
2 ½ dl vehnäjauhoa
1 ½ dl keuhkajauhoa
2-3 dl marjoja päälle TAI 3 omenaa

VALMISTAMINEN:
Sulata ja jäädytä margariini.
Sekota joukkoon sokeri, kerma, muna sekä vehnäjauhot, joihin on sekoitettu leivinjauhe.
Leivitä taikina piiravuokaan.
Pipottele taikunan päälle marjat TAI asettele omenalohkot.
Paista 200 asteisessa uunissa 15-20 minuuttia.
Sekota keskenään muna, kerma, sokeri ja vaniljasokeri.
Kaada seos puoli kypsän piirakan päälle.
Kypsennä vielä samoin alustamalla tavalla 15-20 minuuttia tai kunnes piirakka on kypsä.
Tarjoa vaniljakastikkeen tai jäätelön kera.

PÄÄLLE:
1 kananmuna
1 dl kermaa
½ dl sokeria
1 dl vaniljasokeria

(Pakarinen, 2008.)

MARJA-ARONIAMAALAU

Teippaa valkoinen vesiväripaperi pöydän kartteen kiinni. Isoimmat lapset voivat ottaa aronian sormemalainia ja siirtää sitä paperille kuin kynällä. Kevyt painaminen mahdollistaa esimerkiksi sydän-kuvioiden piirtämisen. Marjan hajoaminen sommissa ei haittaa, vaan näin paperin maalaustuu toisaalta kauniita kuvia.

Pienten lasten kanssa marja-aronialla voi maalata myös siten, että paperi liitetään sudjettaisiin paketeihin ja pussiin täpustellen marja-aroniata paperin päälle. Aroniasta on mukava painella pussin läpi rikki ja huomata samalla paperin värjäytyvän.

Vaihtoehtoisesti voitte kokeilla maalaamiseen muitakin luonnosta löytyviä marjoja, kuten mustikkaa.

ASKEL 3: LUONNOSSA LIIKKUMISTA TUKEVA MATERIAALI

Lapsi kehittyi, kasvaa ja oppii liikkumistaan perusta liikkumiseen luodakseen jo lapsuudessa. Liikuntasuosittelua alle kouluikäisille lapselle on kolme taitia päivässä. Luonnossa liikkuminen tukee hyvinvointia. (Sainio, Pajulahti & Sajaniemi 2020, s. 197.)

Liikkumiseen innostavat bingot. Toimen kesä/rykys-ajalle ja toinen talvi/kevä-ajalle.

Toimitkaa näin:
Ottakaa bingonaukko ja kynä mukaan.
Tehtävä yhdessä ruudussa mainittuja tehtäviä ja merkittävää ne.
Kun olette merkanneet kolme ruudussa mainittua lukua tehtävää tehtävää sekä saatte niistä suoran joko pöytäyn, väkään tai viiniin, huutakaa bingo!
Voitte myös tehdä kaikki bingoruudussa mainitut tehtävät.

Leikkaa metsäjumppa-kortit mukaan ja lähdä luontoon jumppaamaan, toimimalla kortissa olevien ohjeiden ja kuvien mukaan.

Bongaa Iltarukous-rastit:
Rastit löydetään selmitteillä etukäteen.
Etsikää lähimparistosta hyvät rauhalliset paikat iltarukouksille.
Paikat voi varata merkintä erilliseen heijastimella, jotka näkyvät hyvin myös pimeällä.
Tehkää yhdessä ensimmäisen Iltarukouksen luonnossa.
Lapsille voi ottaa taskulampun mukaan.

TARVIKKEET: Heijastimia, naru kiinnitykseen, iltarukoukset (löytyvät alta) ja taskulamppu.
Tämän osion materiaali: Iloa liikkumisesta -bingot, Bongaa Iltarukous-rastit/merkkimateriaalia Metsäjumppa-kortit.

ILOA LIIKKUMISESTA -BINGO KESÄ/SYKSY

Toimitkaa näin:
Ottakaa bingonaukko ja kynä mukaan.
Tehtävä yhdessä ruudussa mainittuja tehtäviä ja merkittävää ne.
Kun olette merkanneet kolme ruudussa mainittua lukua tehtävää tehtävää sekä saatte niistä suoran joko pöytäyn, väkään tai viiniin, huutakaa bingo!
Voitte myös tehdä kaikki bingoruudussa mainitut tehtävät.

Tehkää pihale-seikkailurata	Jumppakaa nurmikolla	Tehkää pieni pyöräretki
Käytäntäkä leikkipäivästä	Lähtekää luontoon eväretkelle	Pelotkaa pihapelejä
Etsikää puista tippuneita lehtiä	Kuunnelkaa ulkona lintujen laulua	Tutustukaa urheilukenttään

ILOA LIIKKUMISESTA -BINGO TALVI/KEVÄT

Toimitkaa näin:
Ottakaa bingonaukko ja kynä mukaan.
Tehtävä yhdessä ruudussa mainittuja tehtäviä ja merkittävää ne.
Kun olette merkanneet kolme ruudussa mainittua lukua tehtävää tehtävää sekä saatte niistä suoran joko pöytäyn, väkään tai viiniin, huutakaa bingo!
Voitte myös tehdä kaikki bingoruudussa mainitut tehtävät.

Tehkää lumaikko tai lumilyhty	Nauttikaa töhtien tulleesta	Tutustukaa lähimetsään
Halatkaa puuta	Katselkaa pienen lakkurista	Käytäntäkää pulkkimäessä
Hyppikää vesilattakojen yli	Lähtekää luontoon eväretkelle	Ottakaa kinni lumihutaletta

Minä lapsi pienehen
aamun iloin rukoukseen
Pienet kädet yhteen liitan,
Taivaan isää aina kiitan,
Siunaa meitä kaikkia

Käyn nukkumaan nyt
vuoteelleni,
ja umpeen painuu silmäni,
Mä olen pieni voimaton,
mutt Jumalahan läsnä on,
En kammoa yötä pimeää,
mutta vaarat ei voi peljättää

Rakas Jeesus siunaa meitä,
anna meille enkeleitä,
siivittäjiä meidän peitä,
ää meitä koskaan heitä.

Siunaa rakkaitani,
hyvä Jumala,
Kiitos, että olet
ana valveilla.

Saapunut on ilta,
uni tulla saa.
Rukousten siltä
meitä kannattaa.
Vapahtaja Jeesus,
vierellemme jää.
Anna erkeleitä,
kun on pimeää.

Päivän touhut taakse jää,
minua jo väsyttää.
Kiitos, että nukkumaan
peiton alle mennä saan.
Hyvää yötä Jumalani!
Siunaa meitä kaikkia.

Hyvää yötä,
Jeesus myötä.
Kiitos tästä päivästä.

Ilta tuli, päivä meni.
Jeesus, jäätän vierelle.
Silloin nukun turvaisasti
aina uuteen aamuun asti.

**SEISO SUORASSA JA
HENGITÄ SYVÄÄN**

MENE KYKKYYN

PYÖRISTÄ SELKÄSI

**SEISO SUORANA
JA KURKOTA KOHTI
TAIVASTA**

**KURKOTA KÄSIÄ
SIVUILLESI**

**PYÖRISTÄ SELKÄSI JA
TEE ITSESTÄSI TUNNELI**

OTA VARPAISTASI KIINNI

**VIE TOINEN KÄSI MAAHAN
JA KURKOTA TOISELLA
KÄDELLÄ KOHTI TAIVASTA**

**ASKEL 4: LUONNOSSA
LEIKKIMINEN**

Ulkoileikit aktivoivat fyysisesti enemmän kuin sisäileikit. Ulkoileikit ruokkivat myös mielikuvitusta. Lähiluonnon hyödyntäminen on merkityksellistä. Kavereiden, sisarusten ja perheen kanssa liikkuminen on mukavaa. Fyysisesti aktiivinen leikki onkin samalla liikkumista. (Soini & Saaksiahti 2017, s. 136, s. 138, s. 144.)

Lähtekää siis leikkimään ulos - lähimetsään tai muuhun lähympäristöön.

Tässä muutamia leikkivinkejä ulos.

Tarvikkeita, joita voitte ottaa mukaan ovat pehmeiletut ja valkoinen liina.

Tämän osion materiaali 4 erilaisia ulkoileikki -objetta

